

Rikosasian mediajulkisuus syytetyn oikeusturvan kannalta kotimaisessa rikosprosessissa

Eveliina Herva
OTM-tutkielma
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Prosessioikeus
Ohjaaja: Tuula Linna
Maaliskuu 2020

Tiedekunta/Osasto - Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos - Institution – Department
Oikeustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare – Author		
Eveliina Herva		
Työn nimi - Arbetets titel – Title		
Rikosasian mediajulkisuus syytetyn oikeusturvan kannalta kotimaisessa rikosprosessissa		
Oppiaine - Läroämne – Subject		
Prosessioikeus		
Työn laji - Arbetets art – Level	Aika - Datum – Month and year	Sivumäärä - Sidoantal – Number of pages
OTM-tutkielma	Maaliskuu 2020	XVI + 89
Tiivistelmä - Referat – Abstract		
<p>Menettelyn rikosoikeudenkäynnissä ja myös laajemmin rikosprosessissa on oltava laillista ja oikeudenmukaista. Yksilön oikeus saada osakseen oikeudenmukainen kohtelu on turvattu PL 21 §:ssä oikeusturva-perusoikeutena ja EIS 6 artiklassa oikeutena oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Yksi tärkeimmistä oikeusturvaa ja menettelyllistä oikeudenmukaisuutta turvaavista tekijöistä on oikeudenkäynnin julkisuus. Rikosoikeudenkäynnin yleisöjulkisuus toteutuu modernissa nopeaa tiedonvälitystä korostavassa yhteiskunnassa välillisesti joukkotiedotusvälineiden eli median kautta mediajulkisuutena.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan rikosasian mediajulkisuutta ja mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan ja oikeusturvan toteutumiseen kotimaisessa rikosprosessissa. Tutkielmalla on tarkoitus luoda yleiskuva siitä, mitä on rikosuutisoinnista johtuva mediajulkisuus nykyaikana, ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla syytetyn oikeusturvan näkökulmasta. Oikeusturva-perusoikeus suojaa syytettyä paitsi itse rikosoikeudenkäynnissä myös laajemmin rikosprosessissa niin ennen kuin jälkeenkin oikeudenkäynnin. Siksi mediajulkisuuden vaikutukset ja niiden tarkastelu on jaettu tutkielmassa oikeudenkäyntiä edeltäviin, oikeudenkäyntiin kohdistuviin ja oikeudenkäyntiä seuraaviin.</p> <p>Mediajulkisuuden syytetyn oikeusturvaa turvaavat vaikutukset perustuvat läpi rikosprosessin pitkälti yleisöjulkisuuden ja sen oikeusturva- ja kontrollifunktion tehokkaaseen toteuttamiseen. Kun yleisö ei seuraa tietoyhteiskunnassa välittömästi rikosoikeudenkäyntejä, saati laajemmin rikosasioiden käsittelyä rikosprosessissa, yleisöjulkisuuden ja sen funktioiden tehokas toteutuminen käytännössä edellyttävät tiedotusvälineiden välityksellä toteutuvaa mediajulkisuutta.</p> <p>Mediajulkisuus on kuitenkin välittömästä yleisöjulkisuudesta eroava ja erillinen ilmiö, minkä vuoksi sillä on syytetyn oikeusturvaan nähden myös sellaisia itsenäisiä vaikutuksia, joita yleisöjulkisuuteen ei liity. Julkisuus ja julkisuusvaikutukset ovat mediajulkisuudessa vielä asteen yleisöjulkisuutta voimakkaampia, ja mediajulkisuus kohdistuu korostetusti esitutkintavaiheeseen, vaikka esitutkinnan avoimuus yleisölle on hyvin rajoitettua verrattuna yleisölle lähtökohtaisesti avoimeen oikeudenkäyntiin. Nämä mediajulkisuuden yleisöjulkisuudesta erottavat tekijät näyttäytyvät syytetyn oikeusturvan näkökulmasta etenkin negatiivisina sävyinä.</p> <p>Tuomalla kattavasti esille mediajulkisuuden erilaisia vaikutuksia, tutkielmalla on tarkoitus kiinnittää huomiota ennen kaikkea mediajulkisuuden ongelmakohtiin, jotta ne tiedostettaisiin, ja syytetyn oikeusturvan toteutuminen voitaisiin turvata myös mediajulkisessa rikosprosessissa. Näiden vaikutusten pohjalta tutkielmassa esitetäänkin perusteltuja kannanottoja siihen, millä toimin syytetylle voitaisiin kaiken mediajulkisuuden keskellä turvata oikeusturva-perusoikeuden täysimääräinen toteutuminen.</p> <p>Tutkielman keskeiset johtopäätökset ovat, että mediajulkisuudella on lukuisia sekä positiivisia että negatiivisia, voimakkuudeltaan vaihtelevia vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan, ja moni negatiivinen vaikutus voitaisiin välttää joko viranomaisen tai tiedotusvälineen edustajan aktiivisella oikeusturvan turvaamiseen pyrkimisellä. Syytetyn oikeusturvan täysimääräinen toteutuminen ja mediajulkisuuden negatiivisten vaikutusten karsiminen edellyttävät, että niin rikosprosessin viranomaiset kuin rikosasioista uutisoivat tiedotusvälineiden edustajatkin oppivat ensi alkuun ymmärtämään mediajulkisuuden roolin tietoyhteiskunnassa sekä mediajulkisuuteen liittyen paitsi omansa, myös toistensa roolit ja vastuut – ja sen jälkeen kantamaan vastuunsa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords		
Prosessioikeus, rikosprosessi, oikeusturva, oikeusturva-perusoikeus, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, julkisuus, rikosprosessin julkisuus, oikeudenkäynnin julkisuus, yleisöjulkisuus, mediajulkisuus, rikosuutisointi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Helsingin yliopiston kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

Lähteet	III
Virallislähteet.....	III
Kirjallisuus	V
Internet-lähteet.....	X
Oikeuskäytäntö	XIII
Lyhenteet	XVI
1. Johdanto	1
1.1. Syytetyn oikeusturva ja mediajulkisuus	1
1.2. Kysymyksenasettelu ja rakenne	2
1.3. Aiheen rajauksesta.....	4
1.4. Käytetyistä käsitteistä	7
1.5. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto.....	8
2. Syytetyn oikeusturva – oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	11
2.1. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin perus- ja ihmisoikeutena	11
2.2. EIS 6 artikla ja KP-sopimuksen 14 artikla, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	13
2.2.1. EIS 6 artikla	13
2.2.2. KP-sopimuksen 14 artikla	14
2.3. PL 21 §, oikeusturva-perusoikeus	14
2.4. EIS 6 artiklan ja PL 21 §:n välinen vuorovaikutussuhde	15
2.5. Oikeusturvan sisältö kotimaisessa rikosprosessissa	17
2.5.1. Oikeusturvan toteutuminen	17
2.5.2. Oikeusturva rikosprosessin eri vaiheissa	21
2.6. Mediajulkisuuden vaikutusten kannalta merkityksellisimmät prosessuaaliset oikeusturvatakeet	22
2.6.1. Julkisuus	22
2.6.2. Riippumattomuus, puolueettomuus ja esteettömyys	23
2.6.3. Syyttömyysolettama	26
3. Rikosasian mediajulkisuus	27
3.1. Rikosuutisointi ja mediajulkisuus tietoyhteiskunnassa	27
3.2. Rikosprosessin julkisuus mediajulkisuuden perustana.....	29
3.2.1. Julkisuusperiaate rikosprosessissa	29
3.2.2. Julkisuus ennen oikeudenkäyntiä – painopisteenä esitutkinnasta tiedottaminen	30
3.2.3. Oikeudenkäyntiä edeltävien tuomioistuinkäsittelyiden julkisuus – painopisteenä pakkokeinoasioiden käsittelyt.....	34
3.2.4. Oikeudenkäynnin julkisuus – painopisteenä käsittelyn avoimuus yleisölle.....	36
3.2.5. Oikeudenkäynnin julkisuuden funktiot	38
3.3. Media rikosprosessin julkisuuden toteuttajana.....	39

3.4. Rikosprosessin julkisuutta laajempi mediajulkisuus	40
3.5. Hyvä journalistinen tapa mediajulkisuuden rajojen asettajana.....	43
3.6. Trial by newspapers -ilmiö	46
4. Mediajulkisuus syytetyn oikeusturvan kannalta – vaikutusten lähtökohdista.....	48
4.1. Mediajulkisuuden positiivisten vaikutusten perusta – rikosprosessin julkisuuden tosiasiallinen toteuttaminen	48
4.2. Mediajulkisuuden negatiiviset sävyt – mediajulkisuus ja yleisöjulkisuus toisistaan erillisinä ilmiöinä.....	49
5. Mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn prosessuaalisiin oikeusturvatakeisiin ja oikeusturvaan	50
5.1. Aluksi	50
5.2. Oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus	51
5.2.1. Oikeusturvaa turvaavia vaikutuksia	51
5.2.2. Oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia – rikosasian liian aikainen ja liian laaja julkisuus	54
5.2.2.1. Sananvapaus rikosuutisoinnissa	55
5.2.2.2. Viranomaisen lausunnot ja viranomaiselta saadut tiedot	58
5.2.2.3. Vangitsemisoikeudenkäynnit ja syytteiden nostaminen.....	64
5.2.2.4. Yleisesti oikeusturvaa heikentävistä vaikutuksista	68
5.3. Oikeudenkäynnin aikainen mediajulkisuus	70
5.3.1. Oikeusturvaa turvaavia vaikutuksia	70
5.3.2. Oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia – tiedotusvälineiden edustajat oikeudenkäynnissä ja julkisuuden paine	73
5.4. Oikeudenkäyntiä seuraava mediajulkisuus.....	75
5.4.1. Mediajulkisuus ennen ja jälkeen tuomion	75
5.4.2. Mediajulkisen rikosasian eteneminen ylempään tuomioistuimeen	77
5.5. Mediajulkisuuden vaikutukset oikeusturva-perusoikeuden toteutumiseen	79
5.5.1. Mediajulkisuuden välttämättömyys syytetyn oikeusturva-perusoikeuden toteutumisen kannalta	79
5.5.2. Mediajulkisuus syytetyn oikeusturva-perusoikeuden loukkauksen aiheuttajana.....	79
6. Syytetyn oikeusturvan toteutumisen turvaaminen mediajulkisessa rikosprosessissa.....	80
6.1. Vastuu mediajulkisuuden sisällöstä ja oikeusturvan toteutumisesta	80
6.1.1. Viranomaisen vastuu	81
6.1.2. Median vastuu	84
6.2. Välitöntä vai välillistä rikosuutisointia?	85
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	87

Lähteet

Virallislähteet

EOA 2004

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2004. Helsinki 2005.

EOA 2008

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2008. Helsinki 2009.

EOA 2009

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2009. Sastamala 2010.

EOA 2010

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2010. Sastamala 2011.

EOA 2011

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2011. Sastamala 2012.

EOA 2012

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012. Sastamala 2013.

EOA 2013

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013. Sastamala 2014.

EOA 2014

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014. Helsinki 2015.

EOA 2015

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015. Tampere 2016.

EOA 2016

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2016. Tampere 2017.

EOA 2017

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017. Tampere 2018.

EOA 2018

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. Helsinki 2019.

HE 309/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp.

HE 82/1995 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi 82/1995 vp.

HE 1/1998 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi 1/1998 vp.

HE 30/1998 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi 30/1998 vp.

HE 78/2000 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle tuomarin esteellisyyttä koskevaksi lainsäädännöksi 78/2000 vp.

HE 13/2006 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 13/2006 vp.

HE 222/2010 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi 222/2010 vp.

KM 2002:1

Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietintö KM 2002:1. Komiteanmietintö 2002:1. Oikeusministeriö 2002.

KM 2003:3

Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö KM 2003:3. Komiteanmietintö 2003:3. Oikeusministeriö 2003.

LaVL 5/1994 vp

Lakivaliokunnan lausunto 5/1994 vp.

OMLS 2002:19

Lausunnot Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnöstä 2002:1, tiivistelmä. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:19. Oikeusministeriö 2002.

OMTH 2003:13

Viestintäsuunnitelmaesimerkki käräjäoikeuksille, Työryhmän muistio, Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2003:13. Oikeusministeriö 2003.

PeVM 25/1994 vp

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Rovaniemen KO 2002

Rovaniemen käräjäoikeuden lausunto Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnöstä 23.4.2002.

TM 2003:8

Oikeudenkäynnin julkisuus hallintolainkäytössä. Työryhmämietintö 2003:8. Oikeusministeriö 2003.

Kirjallisuus

Aarnio 2006

Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki 2006.

Arolainen 1999

Arolainen, Teuvo, Käräjät mediassa. Journalismikritiikin vuosikirja 22 (1) 1999.

Arolainen 2002

Arolainen, Teuvo, Oikeustoimittaja – Tuomittu ilman näyttöä. Oikeus 3/2002, s. 265–280.

Backman 2005

Backman, Martti, Journalistin näkökulma ja odotukset sananvapauden käyttämiseen ja julkisuuteen oikeudenkäynneissä. Defensor Legis 1/2005, s. 133–134.

Bayles 1990

Bayles, Michael D, Procedural Justice. Allocating to Individuals. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht 1990.

Edelstam 2001

Edelstam, Henrik, Offentlighet och sekretess i rättegång. Principen om förhandlingsoffentlighet. Stockholm: Norstedts Juridik 2001.

Ervasti 2004

Ervasti, Kaius, Oikeudenkäyntien televisiointi. Lakimies 4/2004, s. 699–705.

Ervasti – de Godzinsky 2014

Ervasti, Kaius – de Godzinsky, Virve-Maria, Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. Lakimies 2/2014, s. 175–195.

Ervo 2005a

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti keskusteluna. Lakimies 3/2005, s. 452–455.

Ervo 2005b

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Talentum 2005 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Ervo 2008

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. WSOY pro 2008.

Fredman 2002

Fredman, Markku, Rikosasioiden julkisuus. Oikeus 3/2002, s. 303–309.

Forrest 1892

Forrest, W., Trial By Newspapers. American Criminal Law Magazine 1892.

Fredman 2005

Fredman, Markku, Oikeusjournalismi asianajajan näkökulmasta, s. 88–96 teoksessa Rahkonen, Juho (toim.), Journalismikritiikin vuosikirja 2005. Vammala 2005.

Haara ym. 2017

Haara, Paula – Reunanen, Esa – Näsi, Matti – Kivivuori, Janne, Väkipalsta pirstaloituvassa mediamaisemassa. Fokusryhmätutkimus uhkan kokemuksesta ja rikostiedon lähteistä. Tutkimuskeskus COMET. Tampereen yliopisto 2017 (verkkojulkaisu, saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0614-4>, vierailtu 21.3.2020).

Hagerlund 2005

Hagerlund, Tony, Paikallislehti rikosten uutisoijana. Päätoimittajien näkemyksiä paikallisen rikosuutisoinnin määrästä, muutoksesta ja sosiaalisista vaikutuksista. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2005.

Hallberg ym. 2011

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet. Talentum 2011 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Helminen ym. 2014

Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. 5. uudistettu painos. Talentum 2014 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Hemánus 1964

Hemánus, Pertti, Helsingin sanomalehtien rikosuutiset: tutkimus rikosuutisten funktionaalisesti merkittävistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tampere: Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1964.

Hirvelä – Heikkilä 2017

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent 2017 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Hirvonen 2011

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17/2011.

Huovinen 2006

Huovinen, Sakari, Yhteissääntely ja itsesääntely – julkisen vallan tehtäviä muuttavat sääntelykeinot. Lakimies 7–8/2006, s. 1206–1224.

Jokela 2016

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2016 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Jokela 2018

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2018 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Kadoch 2012

Kadoch, Rebekka, Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2012.

Kalakoski 2007

Kalakoski, Virpi, Muistikirja. Edita 2007.

Kemppi – Kivivuori 2004

Kemppi, Sari – Kivivuori, Janne, Rikosuutisoinnin määrä Yleisradion television pääuutislähetyksessä 1985–2003. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2004.

Kivivuori ym. 2002

Kivivuori, Janne – Kemppi, Sari – Smolej, Mirka, Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2002.

Koivisto 2013

Koivisto, Ida, Oikeusturva – kehittyvä perusoikeus? Lakimies 6/2013, s. 1032–1054.

Korander 2001

Korander, Timo, Turvallisuus, rikollisuus ja etiikka suomalaisen tiedonvälityksen tulevaisuudessa, s. 68–88 teoksessa Arolainen, Teuvo (toim.), Turvallisuutta, draamaa ja uutiskilpailua. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 16/2001.

Keinänen – Väättänen 2015

Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla, Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? s. 246–271 teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita 2016.

Laine 2005

Laine, Jukka, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti erityisesti perustelujen näkökulmasta, s. 440–457 teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2005 (verkkojulkaisu, saatavilla https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikostuomionperusteleminen2005lisapainos2006/PEPkq37II/22_Oikeudenmukainen_oikeudenkaynti_erityis..._Jukka_Laine.pdf, vierailtu 21.3.2020).

Lappalainen – Hupli 2016

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas, Oikeudenkäynti kärjäoikeudessa, teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. Alma Talent 2016 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Lavapuro 2008

Lavapuro, Juha, Perustuslain 106 §:n ilmeisyysvaatimuksen vaikutuksista oikeuskäytännössä. Lakimies 2008, s. 582–611.

Linna 2019

Linna, Tuula, Prosessioikeuden oppikirja. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2019 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Melander 2017

Melander, Sakari, Crime, Media, and Social Media. JFT 2–4/2017, s. 450–459.

Melander 2019

Melander, Sakari, Rikos, julkisuus ja yksityisyyden suoja. Lakimies 7–8/2019, s. 953–983.

Mäenpää 2016

Mäenpää, Olli, Julkisuusperiaate. 3. uudistettu painos. Talentum Pro 2016 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Mäki 2009

Mäki, Ida-Sofia, Esitutkinnasta tiedottaminen ja epäillyn oikeus tulla pidetyksi syyttömänä – Syyttäjä tiedottamisen asianmukaisuuden turvaajana? Oikeustieteiden pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2009.

Mäkinen 2008

Mäkinen, Katri, ”Syytön ja sillä sipuli?” Nils Gustafssonin yksityisyyden ja kunnian suoja sekä iltapäivälehtien sananvapaus Bodominjärven murhaoikeudenkäynnin aikana vuonna 2005. Oikeustieteiden pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto 2008.

Mäkipää 2004

Mäkipää, Leena, Populaari henkirikosuutisointi – Piirteistä ja kehityksestä. Oikeus 4/2004, s. 455–461.

Männistö 2005

Männistö, Jarkko, Rikosprosessi ja oikeudenkäynnin julkisuuden monet kasvot. Edilex 2006. Julkaistu aiemmin teoksessa Nuutila, Ari-Matti – Pirjatanniemi, Elina (toim.), Rikos, rangaistus ja prosessi, Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopisto 2005.

Määttä 2005

Määttä, Tapio, Soft Law kansallisen oikeuden oikeuslähteenä – Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista ympäristöoikeudessa. Oikeustiede-Jurisprudentia 2005:XXXVIII, s. 341–460.

Neuvonen 2012

Neuvonen, Riku, Sananvapauden sääntely Suomessa. Vantaa 2012.

Nieminen 2017

Nieminen, Liisa, Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena. 15 vuotta viestintäoikeutta – Viestintäoikeuden vuosikirja 2017.

Pihlajamäki 2002

Pihlajamäki, Heikki, Ylioikeus yhteiskunnan peilissä: Helsingin hovioikeus 1952–2002, s. 33–245 teoksessa Nouro, Lauri – Pihlajamäki, Heikki (toim.), Helsingin hovioikeus 1952–2002: Ylioikeus yhteiskunnan peilissä. Helsingin hovioikeus 2002.

Ojanen 2005

Ojanen, Tuomas, Eurooppa-tuomioistuimet ja suomalaiset tuomioistuimet. Lakimies 7–8/2005, s. 1210–1228.

Pellonpää ym. 2018

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Vuorenpää 2009

Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeuden perusteet: prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely käräjäoikeuden tuomioon asti. Talentum 2009.

Raitio 2017

Raitio, Juha, Oikeusvaltion ääri viivat. Alma Talent 2017 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Rintala 2008

Rintala, Matti, Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Defensor Legis 3/2008.

Saraviita 2016

Saraviita, Ilkka, Perustuslaki. Talentum 2016 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Sipilä 2002

Sipilä, Jarkko, Rikosuutisointi on journalismin alalaji. Oikeus 3/2002, s. 317–319.

Smolej – Kivivuori 2008

Smolej, Mirka – Kivivuori, Janne, Crime News Trends in Finland: A Review of Recent Research. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 9 (2) 2008, s. 202–219.

Suikkanen ym. 2012

Suikkanen, Risto – Holma, Aino – Raittila, Pentti, Muuttumaton uutinen? Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2007–2012. Tampereen yliopisto 2012.

Tapanila 2009

Tapanila, Antti, Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Edita 2009.

Tolvanen – Kukkonen 2011

Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima, Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum 2011 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Tiilikka 2007

Tiilikka, Päivi, Sananvapaus ja yksilönsuoja: lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Talentum 2007 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Tiilikka 2008

Tiilikka, Päivi, Journalistin sananvapaus. WSOYpro 2008.

Tiilikka 2010

Tiilikka, Päivi, Sananvapaus, yksilönsuoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 54/2010 (verkkojulkaisu, saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76249/omml_54_2010_selvitys.pdf?sequence=1, vierailtu 21.3.2020).

Tuori 2002

Tuori, Kaarlo, Oikeuden julkisuus. Oikeus 3/2002, s. 243–251.

Viljanen 2001

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Talentum 2001 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Virolainen – Pölönen 2003

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessioikeus: I, Rikosprosessin perusteet, Alma Talent 2003 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Virolainen – Vuorenpää 2016

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Johdatus prosessioikeuteen, teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. Alma Talent 2016 (verkkojulkaisu, Alma Talent verkkokirjahylly, vierailtu 21.3.2020).

Wilhelmsson 2002

Wilhelmsson, Thomas, (Media)julkinen oikeudenkäynti moraalikeskustelun tilana. Oikeus 3/2002, s. 252–264.

Internet-lähteet

Uutiset (kaikilla sivustoilla vierailtu 21.3.2020)

Aamulehti 26.2.2020 <https://www.aamulehti.fi/a/f5252f69-973b-4ee8-8ab2-5040c2eb87fa>

Helsingin Sanomat 15.11.2019 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006308485.html>

Helsingin Sanomat 30.1.2020 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006390010.html>

Helsingin Uutiset 18.7.2020 <https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/785989-seiska-sofia-belorf-ja-aviomies-pidatetty-vakavista-rikoksista-tallinen-rangaistus>

Ilta-lehti 18.7.2019 <https://www.iltalehti.fi/viihdeuutiset/a/48d9bcd8-d732-4632-bb09-6e78e2af9749>

Iltaalehti 15.11.2019a <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/91203110-a4ae-4e02-8ea9-b2a96bde0804>

Iltaalehti 15.11.2019b <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/041cea85-4385-4885-80ac-e4de0579534c>

Iltaalehti 15.11.2019c <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/df700e4a-58d5-46a6-b3e3-7d57b36470d7>

Iltaalehti 16.11.2019 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/5506f669-a392-4473-9cea-888db66b23eb>

Iltaalehti 30.1.2020 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/86ac07f8-fc75-4300-8329-1d7503fc85bd>

Iltaalehti 26.2.2020 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/44121c5b-4ebb-42f5-8d72-eb5246e28a25>

Iltaasanomat 18.7.2019 <https://www.is.fi/viihde/art-2000006177141.html>

Iltaasanomat 19.7.2019 <https://www.is.fi/viihde/art-2000006178496.html>

Iltaasanomat 15.11.2019 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006313126.html>

Iltaasanomat 16.1.2020a <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374854.html>

Iltaasanomat 16.1.2020b <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374425.html>

Iltaasanomat 16.1.2020c <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374336.html>

Iltaasanomat 26.2.2020 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006419497.html>

MTV Uutiset 19.7.2019 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorfin-avomies-vangittiin-epaillaan-torkeista-rikoksista/7486094#gs.v3m0b1>

MTV Uutiset 30.1.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorf-saapui-helsingin-karajaoikeuteen-talta-huumausainerikoksesta-ja-kahdesta-rahampesusta-syytetty-nainen-nayttaa/7707770#gs.0kbxxw>

MTV Uutiset 3.3.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorf-ja-niko-ranta-aho-tapasivat-jalleen-oikeudessa-niko-vilkutti-ja-hymyili-todella-lampimasti/7747730#gs.0kcaxu>

MTV Uutiset 19.3.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/karajaoikeus-ei-keskeyttanytkatiska-jutun-kasittelya-oikeudenkaynti-jatkaa-kuin-titanicin-orkesteri/7766112#gs.0kclbc>

Seiska 30.1.2020 <https://www.seiska.fi/Uutiset/Sofia-Belorfilta-hammentava-paivitys-Helsingin-karajaoikeuden-turvasalista-Taman-paivan>

Yle 15.11.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-11070203>

Yle 26.2.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11227097>

Yle 5.3.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11241973>

Muut internet-lähteet (kaikilla sivustoilla vierailtu 21.3.2020)

Helsingin HO 2007

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke, Julkisuustyöryhmän raportti 19.10.2007/19.12.2007, Oikeudenkäynnin julkisuus (saatavilla https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/aetNrYNI/Oikeudenkaynnin_julkisuus.pdf).

Helsingin HO 2016

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke, Käräjäoikeuspainotteisen laatuhankkeen raportti 2016, Tuomioistuimet ja media (saatavilla https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2016/Z4zj1r0H9/Tuomioistuimet_ja_media.pdf).

Journalistin ohjeet

Journalistin ohjeet (saatavilla http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/).

JSN:n periaatelausuma 1981

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma. Nimi rikosuutisissa 1981 (saatavilla <https://www.jsn.fi/periaatelausumat/nimi-rikosuutisissa-1981/>).

JSN:n verkkosivut

Julkisen sanan neuvoston verkkosivut (saatavilla <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>).

OM Todistajana oikeudenkäynnissä

Oikeusministeriön esitteitä, Todistajana oikeudenkäynnissä (saatavilla https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/todistajanaoikeudenkaynnissa/esitteen_tulostus.html).

Poliisin julkisuuskäsikirja 2019

Käsikirja poliisin julkisuusasioista, 2019 (saatavilla https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/85427_IP1708211_Kasikirja_poliisin_julkisuusasioista_nett.pdf?52d819dc9b5ed788).

Poliisin viestinnän käsikirja 2011

Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja, 2011 (saatavilla https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/15034_PO-LIISI_viestintakäsikirja_v090511.pdf?30307aa9fc6ed588).

Sanoman eettiset ohjeet

Sanoma Group, Eettiset ohjeet (saatavilla <https://sanoma.com/fi/eettiset-ohjeet/>).

Tuhkanen 2018, oikeus.fi

Tuhkanen, Jenni, Mediatuomarit rakentavat siltoja oikeuslaitoksen ja median välille. Oikeus.fi, Arkea&Ajatuksia 23.8.2018 (saatavilla <https://oikeus.fi/arkeajatuksia/fi/index/kehittaminen/mediatuomaritrakentavatsiltojaoikeuslaitoksenjamedianvalille.html>).

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1993:95

KKO 2000:54

KKO 2005:136

KKO 2006:20

KKO 2011:38

KKO 2013:96

KKO 2014:48

KKO 2014:83

KKO 2016:45

KKO 2016:84

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976

Tyrer ja Matthews v. Yhdistynyt kuningaskunta 25.4.1978

Ensslin, Baader ja Raspe v. Saksa 8.7.1978

Axen v. Saksa 8.12.1983

Sutter v. Sveitsi 22.2.1984

Nölkenbockhoff v. Saksa 9.10.1985

Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja 6.12.1988

Fejde v. Ruotsi 29.10.1991

Funke v. Ranska 25.2.1993

Sekanina v. Itävalta 25.8.1993

Poitrimol v. Ranska 23.11.1993

Allenet de Ribemot v. Ranska 10.2.1995

Prager ja Oberschlick v. Itävalta 26.4.1995

Doorson v. Alankomaat 26.3.1996

Worm v. Itävalta 29.8.1997

Daktaras v. Liettua 11.5.1998

Buscemi v. Italia 16.9.1999

News Verlags GmbH & Co. KG v. Itävalta 11.1.2000

Rushiti v. Itävalta 21.3.2000

Daktaras v. Liettua 10.10.2000
Riepan v. Itävalta 4.11.2000
Heaney ja McGuinness v. Irlanti 21.12.2000
D'Urso ja Sgorbati v. Italia 3.4.2001
Kalliola ja muut v. Suomi 6.9.2001
Akay v. Turkki 19.2.2002
"Wirtschafts-Trend" Zeitschriften-Verlagsgesellschaft mbH v. Itävalta 14.11.2002
Lavents v. Latvia 28.11.2002
P4 Radio Hele Norge ASA v. Norja 6.5.2003
Kangasluoma v. Suomi 20.1.2004
Y.B. ja muut v. Turkki 28.10.2004
Sciacca v. Italia 11.1.2005
Tourancheau ja July v. Ranska 24.11.2005
Zullo v. Italia 29.3.2006
Horomidis v. Kreikka 27.4.2006
Hermi v. Italia 18.10.2006
Garycki v. Puola 6.2.2007
Geerings v. Alankomaat 1.3.2007
Kampanellis v. Kreikka 21.6.2007
Samoila ja Cionca v. Romania 4.3.2008
Melich ja Beck v. Tsekki 24.7.2008
Salduz v. Turkki 27.11.2008
Olujic v. Kroatia 5.2.2009
Borovsky v. Slovakia 2.6.2009
Shagin v. Ukraina 10.12.2009
Jiga v. Romania 16.3.2010
Fatullayev v. Azerbaidžan 22.4.2010
Gäfgen v. Saksa 1.6.2010
Taxquet v. Belgia 16.11.2010
Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta 15.12.2011
Beggs v. Yhdistynyt kuningaskunta 16.10.2012
Ageyevy v. Venäjä 18.4.2013
Abdulla Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta 30.6.2015
Bédat v. Sveitsi 29.3.2016

Ibrahim ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta 13.9.2016

Paunović v. Serbia 3.12.2019

Eduskunnan oikeusasiamies

EOA 1585/4/03 3.2.2005

EOA 278/2/05 30.10.2008

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

AOA 545/4/93, 547–548/4/93, 557/4/93, 564/4/93, 566–570/4/93 ja 581–582/4/93
14.1.1994

AOA 2884/4/02 17.3.2003

AOA 461/4/02 ja 541/2/02 2.6.2004

AOA 2886/4/06 20.2.2008

AOA 4114/4/12 13.11.2013

AOA 1163/4/13 20.3.2014

AOA 175/4/14 4.2.2015

AOA 4531/2018 19.12.2018

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri

AOK 236/1/04 31.1.2005

AOKS 1711/1/09 19.08.2011

Julkisen sanan neuvosto

JSN 5042/SL/12 22.5.2013

JSN 5199/SL/13 9.10.2013

JSN 5726/SL/15 16.6.2015

JSN 6506/SL/17 24.5.2017

JSN 6508/SL/17 24.5.2017

JSN 6709/AL/17 24.1.2018

JSN 6713/AL/17 16.5.2018

JSN 6640/PL/17 19.6.2018

Lyhenteet

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
AOK	Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri
AOKS	Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin sijainen
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies tai eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
ETL	Esitutkintalaki 805/2011
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
JSN	Julkisen sanan neuvosto
Julkisuuslaki	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälinen yleissopimus 8/1976
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
OK	Oikeudenkäymiskaari 4/1734
OM	Oikeusministeriö
OMLS	Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä
OMTH	Oikeusministeriön toiminta ja hallinto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	Pakkokeinolaki 806/2011
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RL	Rikoslaki 39/1889
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
Sananvapauslaki	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003
TM	Työryhmämietintö
YTJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007

1. Johdanto

1.1. Syytetyn oikeusturva ja mediajulkisuus

Rikosprosessin perustavanlaatuinen tavoite modernissa oikeusvaltiossa on toteuttaa rikosvastuu aineellisesti mahdollisimman oikealla ratkaisulla menettelyssä, joka täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.¹ Tavoite on kaksijakoinen edellyttäen paitsi lopputuloksen oikeudenmukaisuutta myös prosessuaalista eli menettelyllistä oikeudenmukaisuutta; rikosvastuun toteuttaminen aineellisesti oikealla ratkaisulla ei yksinään täytä rikosprosessin tavoitetta tai oikeudenmukaisuuden vaatimusta, vaan rikosprosessissa on huolehdittava lisäksi yksilön oikeusturvan toteutumisesta.² Yksilön, tässä tapauksessa syytetyn, oikeusturvan sisältö perustuu Suomen perustuslain (731/1999, jäljempänä PL) 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999, jäljempänä EIS) 6 artiklan menettelysäännöksiin. Menettelyn rikosoikeudenkäynnissä ja laajemminkin rikosprosessissa on oltava normatiivisesti oikeudenmukaista, mikä tarkoittaa sitä, että se täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan mukaiset perusedellytykset.³

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus siihen sisältyvine osaoikeuksineen kuuluu muodollisen eli formaalisen oikeuden alaan säädellen sitä, millaiseksi menettely rikosprosessissa on järjestettävä, jotta syytetyn oikeusturva toteutuu. Menettelyllinen oikeudenmukaisuus on erottamaton osa nykyaikaista prosessioikeutta ja oikeusvaltion lainkäyttöä, ja sillä on rikosprosessissa itsenäinen merkityksensä. Perus- ja ihmisoikeuksia korostavassa modernissa oikeusvaltiossa ei enää voida katsoa, että menettelyllisten sääntöjen yksinomainen tarkoitus olisi aineellisesti oikean lopputuloksen saavuttamisen tukeminen. Sen sijaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavilla menettelysäännöksillä ja niiden mukaisella rikosprosessilla on myös itseisarvoa. Perus- ja ihmisoikeutena turvatun oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen toteuttaminen on ensiarvoisen tärkeää ensinnäkin syytetyn perus- ja ihmisoikeussuojan toteutumisen näkökulmasta. Normatiivisesti oikeudenmukaisen

¹ Ks. aineellisesti mahdollisimman oikeasta ratkaisusta esim. KM 2003:3, s. 163–164.

² Jokela 2018, s. 9–10.

³ Ervo 2005a, s. 455 on erotellut normatiivisen ja kokemuksellisen oikeudenmukaisuuden. Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 178, ovat puolestaan jaotelleet menettelyllisen oikeudenmukaisuuden objektiiviseen ja subjektiiviseen oikeudenmukaisuuteen. Normatiivisella oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan lain vaatimukset täyttävää objektiivisesti katsottuna oikeudenmukaista menettelyä ja kokemuksellisella oikeudenmukaisuudella menettelyn kokemista subjektiivisesti oikeudenmukaiseksi.

menettelyn on lisäksi todettu lisäävän asianosaisten tyytyväisyyttä tuomioistuimen ratkaisuun ja koko oikeudenkäynnistä koettuun oikeudenmukaisuuteen sekä vaikuttavan yleisesti positiivisesti oikeusjärjestykseen suhtautumiseen ja sen noudattamiseen.⁴

Yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä ja menettelyllistä oikeudenmukaisuutta turvaavista takeista on oikeudenkäynnin julkisuus. Julkisen rikosoikeudenkäynnin katsotaan olevan yksi tärkeimmistä, ellei jopa tärkein syytetyn oikeusturvaa turvaava tekijä.⁵ Rikosoikeudenkäynnin yleisöjulkisuus toteutuu tietoyhteiskunnassa käytännössä välillisesti median kautta mediajulkisuutena, mikä tekee mediajulkisuudesta välttämättömän osan yleisöjulkisuuden käytännön toteutumisesta.⁶ Kun mediajulkisuudella toteutetaan välillisesti oikeudenkäynnin ja myös laajemmin rikosprosessin yleisöjulkisuutta, sillä katsotaan lähtökohdaisesti olevan positiivisia, syytetyn oikeusturvan toteutumisesta edistäviä vaikutuksia.

Mediajulkisuus on kuitenkin osittain yleisöjulkisuudesta eroava ilmiö, eikä sen voida katsoa yksistään turvaavan syytetyn oikeusturvaa ja oikeusturvan toteutumisesta. Mediajulkisuus eroaa yleisöjulkisuudesta niin luonteensa kuin laajuutensa puolesta, ja siihen liittyy syytetyn oikeusturvaan kohdistuvia merkittäviäkin negatiivisia vaikutuksia. Kun mediajulkisuus keskittyy yhä aikaisempaan vaiheeseen rikosprosessia, sen negatiiviset vaikutukset kumuloidut etenkin epäillyn tai syytetyn ennenaikaiseen ja perusteettomaan syylliseksi leimautumiseen.

1.2. Kysymyksenasettelu ja rakenne

Tutkielmassa tarkastellaan rikosasian mediajulkisuutta ja mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan ja oikeusturvan toteutumiseen kotimaisessa rikosprosessissa. Oikeusturva suojaa syytettyä paitsi itse rikosoikeudenkäynnissä myös laajemmin rikosprosessissa

⁴ Ks. Bayles 1990, s. 130, Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 175–178, Jokela 2018, s. 11 ja Laine 2005, s. 440.

⁵ Tärkeimmät prosessuaaliset oikeusturvatakeet ovat PL 21 §:n sanamuodossa, ja yksi niistä on oikeudenkäynnin julkisuus, HE 309/1993 vp, s. 74. Jokela on puolestaan nimennyt oikeudenkäynnin julkisuuden yhdeksi EIS 6(1) artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavista tärkeimmistä vaatimuksista, Jokela 2018, s. 31.

⁶ Ks. yleisöjulkisuuden välillisestä toteutumisesta tiedotusvälineiden kautta mm. Helsingin HO 2016, s. 4, Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 12, Arolainen 2002, s. 269, Jokela 2018, s. 13–14, Kadoch 2012, s. 7 ja 89 ja Tapanila 2009, s. 17–18.

niin ennen kuin jälkeenkin rikosoikeudenkäynnin.⁷ Siksi tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat ensinnäkin rikosasiaan ennen varsinaista rikosoikeudenkäyntiä ja itse rikosoikeudenkäyntiin kohdistuva mediajulkisuus ja sen vaikutukset. Näiden lisäksi tutkielmassa tarkastellaan oikeudenkäynnin jälkeistä mediajulkisuutta ja sen vaikutuksia sikäli, kun sillä voi olla edelleen olla vaikutuksia syytetyn oikeusturva-perusoikeuden näkökulmasta.

Mediajulkisuutta ja sen vaikutuksia rikosprosessissa tarkastellaan perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, syytetyn oikeusturvan kannalta. Tutkielman perustan muodostavat kansalliset rikosasiat, joista uutisoidaan huomattavasti ja joihin kohdistuu laaja-alaista mediajulkisuutta valtakunnan tasolla.

Tutkielman keskeisin tutkimuskysymys on, mitä vaikutuksia mediajulkisuudella voi olla syytetyn oikeusturvan näkökulmasta. Toisin sanoen, miten mediajulkisuus voi vaikuttaa yksittäisiin prosessuaalisiin oikeusturvatakeisiin ja oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen kokonaisuudessaan. Varsinaiseen tutkimuskysymykseen vastataan useamman osatutkimuskysymyksen avulla, jotka ovat seuraavat:

- Mikä on syytetyn oikeusturvan sisältö, ja mitä sen toteutuminen edellyttää?
- Mitä on rikosasian mediajulkisuus, ja mikä on sen merkitys rikosprosessissa?
- Mitä vaikutuksia mediajulkisuudella voi olla syytetyn prosessuaalisiin oikeusturvatakeisiin ja kokonaisuudessaan oikeusturvaan?
- Voiko mediajulkisuus vaikuttaa syytetyn oikeusturva-perusoikeuden toteutumiseen?
- Miten mediajulkisessa rikosprosessissa voidaan taata syytetyn oikeusturvan täysimääräinen toteutuminen?

Tutkielma etenee kronologisesti osatutkimuskysymyslistan mukaisesti. Ensiksi jaksossa 2. käydään lyhyesti läpi syytetyn oikeusturvan sisältö ja normiperusta. Syytetyn oikeusturvaa tarkastellaan kokonaisuutena yleiskuvan luomiseksi, ja lisäksi jaksossa syvennytään erikseen niihin oikeusturvan osatekijöihin, jotka ovat merkityksellisimpiä mediajulkisuuden vai-

⁷ Syytetyn oikeusturvan toteutumiseen vaikuttavat rikosprosessin oikeudenkäyntiä edeltävät vaiheet ja menettely niissä, esitutkinnassa ja syyteharkinnassa, itse rikosoikeudenkäynnissä noudatettava menettely ja myös menettely oikeudenkäynnin jälkeen, ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307.

kutusten tarkastelun kannalta. Jaksossa 3. keskitytään mediajulkisuuden ja sen normiperustan tarkastelemiseen osana nykyajan tietoyhteiskuntaa ja rikosasioiden julkisuutta. Jaksot 2. ja 3. muodostavat perustan varsinaisen tutkimuskysymyksen ratkaisemiselle. Jotta voidaan selvittää ja ymmärtää, mitkä ovat mediajulkisuuden vaikutukset syytetyn oikeusturvan kannalta, on tiedettävä syytetyn oikeusturvan sisältö, sen toteutumisen ja loukkaamisen edellytykset sekä mediajulkisuuden sisältö ja rajat. Niinpä jaksot 2. ja 3. kytkeytyvät yhteen jaksoissa 4. ja 5. Jakso 4. toimii johdatuksena jaksolle 5., jossa selvitetään mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn prosessuaalisiin oikeusturvatakeisiin ja oikeusturvaan. Näihin vaikutuksiin perustuen jaksossa 6. tuodaan esille näkökohtia siitä, miten syytetyn oikeusturvan täysimääräinen toteutuminen voidaan pyrkiä takaamaan mediajulkisessa rikosprosessissa. Lopuksi jaksossa 7. summataan yhteen tutkielmassa esiin tulleet olennaisimmat huomiot.

1.3. Aiheen rajauksesta

Tutkielmalla on tarkoitus luoda nykyajan media-aikakaudella yleiskuva siitä, mitä on rikosuutisoinnista johtuva mediajulkisuus, ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla syytetyn oikeusturvan näkökulmasta kotimaisessa rikosprosessissa. Tuomalla esille näitä erilaisia vaikutuksia, tutkielmalla on tarkoitus kiinnittää huomiota ennen kaikkea mediajulkisuuden ongelma-kohtiin, jotta ne tiedostettaisiin, ja syytetyn oikeusturvan tehokas ja täysimääräinen toteutuminen voitaisiin turvata myös mediajulkisessa rikosprosessissa.

Aiheen valikoitumista ja rajausta voidaan perustella ennen kaikkea aiheen ajankohtaisuudella. Mediajulkisuuden merkitys on kasvanut ja ala laventunut 1990-luvulla alkaneen ja edelleen toisella vuosituhanella jatkuneen laajan yhteiskunnallisen murroksen myötä. Tiedotusvälineiden ja tiedonvälityksen merkitys yleisesti sekä erityisesti rikosasioissa on kasvanut huomattavasti. Varsinkin verkkouutisointi on paitsi lisännyt rikosuutisten määrää myös mahdollistanut uutisoinnin laajemmalle kohdeyleisölle ja nopeammin kuin koskaan ennen.⁸ Tapanila on kymmenen vuotta sitten arvioinut, että rikosuutisoinnin pitkien perinteiden vuoksi internet ei ole onnistunut tuomaan siihen radikaalia muutosta.⁹ Tietoyhteis-

⁸ Ks. verkkouutisoinnin kohdeyleisön laajuudesta ja nopeudesta Ervasti 2004, s. 700–701 ja Tapanila 2009, s. 17 ja määrällisestä kasvusta Hagerlund 2005, Kemppi – Kivivuori 2004, Kivivuori – Kemppi – Smolej 2002 ja Smolej – Kivivuori 2008.

⁹ Tapanila 2009, s. 1–2.

kunta on kuitenkin kuluneen kymmenen vuoden aikana ottanut edelleen sellaisia harppauksia, ettei voida automaattisesti olettaa, että näin on. Lisäksi rikosuutisoinnin painopiste on siirtynyt oikeudenkäynnistä uutisoimisen ohella ja jopa sen sijasta oikeudenkäyntiä edeltävään uutisointiin.¹⁰

Aiheen rajausta voidaan toisekseen perustella sillä, että mediajulkisuus on vakiintunut luonnolliseksi osaksi rikosprosessia, ja se koskettaa jokaista yhteiskunnan jäsentä. Rikosasioihin kohdistuu säännönmukaisesti vaikkakin jokseenkin sattumanvaraisesti mediajulkisuutta.¹¹ Rikoksista, jotka ovat yhteiskunnassa poikkeuksellisia tai joissa on muutoin yleistä mielenkiintoa herättäviä piirteitä, uutisoidaan tavallisesti laajasti: sekä määrällisesti että sisällöllisesti.¹² Tällaisia rikoksia ovat käytännössä kaikkein vakavimmat rikokset ja sellaiset, joissa on asianosaisena julkisuuden henkilö.¹³ Jokainen on varmasti lukenut rikosuutisia ja tätä kautta välillisesti mediajulkisuuden kautta seurannut rikosasiaa läpi rikosprosessin – osa taas on saanut itse esimerkiksi syytetyn asemassa osansa mediajulkisuudesta. Siksi on tärkeää, että mediajulkisuus ja sen vaikutukset tiedostetaan, ja niistä käydään keskustelua.

Mediajulkisuutta rikosasioissa tarkastellaan perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta ensinnäkin siksi, että perus- ja ihmisoikeuksien merkitys yleisesti prosessioikeudessa ja myös lainkäytössä on voimistunut. Perus- ja ihmisoikeudet ovat vakiintumaton osa modernin oikeusvaltion lainkäyttöä.¹⁴ Tätä olennaisempaa kuitenkin aiheenrajauksen kannalta on se, että tietoyhteiskunnalle ominaisella uudella mediajulkisuudella on lukuisia vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan. Tämä puolestaan selittää sekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulman valikointumista tutkielmaan että näkökulman rajaamista edelleen vain syytetyn oikeusturvanäkökulmaan.

¹⁰ Ks. esim. Fredman 2002, s. 304 ja 307–309.

¹¹ Ks. Tiilikka 2007, s. 511. Vaikka esimerkiksi epäillyn rikoksen poikkeuksellinen vakavuus tai rikoksesta epäillyn asema julkisena henkilönä ovat tekijöitä, jotka indikoivat laajamittaista mediajulkisuutta, julkaistavat uutiset eivät kuitenkaan aina valikoidu yhteiskunnallisten intressien mukaan. Siksi rikoksesta epäillyn kannalta voi olla sattumanvaraista ja ennakoimatonta, että juuri hänen rikosasiastaan uutisoidaan.

¹² Ks. Haara ym. 2017, s. 21.

¹³ Virolainen – Vuorenmaa 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Merkitys.

¹⁴ Ks. perus- ja ihmisoikeuksien merkityksestä prosessioikeudessa ja lainkäytössä esim. Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 176–177 ja Pellonpää ym. 2018, s. 67–85.

Mediajulkisuuden vaikutuksia rikosprosessissa on tarkoituksenmukaista tarkastella juuri syytetyn oikeusturvan näkökulmasta, sillä mediajulkisuus voi paitsi turvata syytetyn oikeusturvan toteutumista, muodostua myös syytetyn oikeusturvan, esimerkiksi syyttömyysolettaman, kannalta negatiiviseksi. Edelleen juuri syytetyn oikeusturvan toteutumista voidaan pitää erityisen tärkeänä, kun otetaan huomioon syytetyn prosessuaalinen asema rikosprosessissa. Syytetyn oikeusturvan toteutuminen mediajulkisessa rikosprosessissa edellyttää eritoten mediajulkisuuden negatiivisten vaikutusten tiedostamista ja niiden tiedostamisen kautta tietoista oikeusturvan turvaamiseen pyrkimistä.

On vielä syytä tehdä muutamia täsmennyksiä aiheen rajaukseen. Mediajulkisuutta ja sen vaikutuksia tarkastellaan ainoastaan tiedotusvälineiden välittämän rikosuutisoinnin pohjalta, sillä rikosasioiden mediajulkisuus perustuu pääasiassa nimenomaisesti rikosuutisointiin.¹⁵ Tutkielman tarkoitukset huomioon ottaen tutkielmassa otetaan vain sivuavasti kantaa siihen, mitä tietoja rikosuutinen voi sisältää, eikä tutkielmassa keskityä oikeusturva-perusoikeuden väitetyistä loukkauksesta kanteluun tai todetun loukkauksen seuraamuksiin.¹⁶ Edelleen perus- ja ihmisoikeusnäkökulman rajoituessa vain syytetyn oikeusturvaan, mediajulkisuutta tarkastellaan yksinomaan syytetyn oikeusturvan kannalta, ja tutkielmasta on muutamia mainintoja lukuun ottamatta rajattu ulos mediajulkisuuteen myös olennaisesti liittyvät sananvapaus- ja yksityisyydensuojakysymykset. Tutkielmassa ei myöskään tarkastella mediajulkisuuden vaikutuksia mahdolliseen rikoksesta tuomittavaan rangaistukseen; tutkielma on rajattu koskemaan yksinomaan menettelyllistä oikeudenmukaisuutta, ei aineellista.

Edellä kerrottujen aiheen valintaan ja rajaukseen liittyvien seikkojen lisäksi tutkielman aiheetta, sen valikoitumista ja tehtyjä rajauksia, voidaan perustella viimeiseksi sillä, miten tutkielma asettuu suhteessa aiempaan oikeuskirjallisuuteen ja pro gradu -tutkielmiin. Oikeuskirjallisuudesta puuttui kokoava ajantasainen esitys yleisesti mediajulkisuudesta ja toisekseen mediajulkisuuden vaikutuksista syytetyn oikeusturvaan; esitys, jossa huomioidaan sekä

¹⁵ Ks. Suikkanen – Holma – Raittila 2012, jossa rikosuutisoinnin osuuden arvioitiin olevan noin 10 prosenttia suomalaisista uutisista. Käsitän tämän vahvaksi indikaattoriksi siitä, että kansalaiset myös lukevat aktiivisesti tiedotusvälineiden rikosuutisia. Ks. yleisöjulkisuuden välillisestä toteutumisesta tiedotusvälineiden kautta mm. Helsingin HO 2016, s. 4, Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 12, Arolainen 2002, s. 269, Jokela 2018, s. 13–14, Kadoch 2012, s. 7 ja 89 ja Tapanila 2009, s. 17–18.

¹⁶ Ks. näistä esim. yksityisyydensuojan näkökulmasta Tiilikka 2007, s. 510–526.

mediajulkisuus rikosprosessin julkisuuden toteuttajana että rikosprosessin julkisuutta laajempi mediajulkisuus. Mediajulkisuutta on tarkasteltu säännönmukaisesti prosessioikeuden ja rikosprosessioikeuden teoksissa rikosprosessin julkisuuden toteuttajana, mutta ei juuri-kaan tätä laajempaa ilmiönä. Mediajulkisuuden tarkastelu pro gradu -tutkielmissa 2010-luvulla on niin ikään ollut hyvin vähäistä. Oikeusturvaa puolestaan on tarkasteltu sekä oikeuskirjallisuudessa että tutkielmissa monelta eri näkökannalta. Niinpä tutkielmalla täydennetään mediajulkisuuden aukkoa sekä oikeusturvaan kohdistuvan oikeuskirjallisuuden ja tutkielmien joukkoa.

1.4. Käytetyistä käsitteistä

Oikeusturva on käsitteenä kaksijakoinen ja monimerkityksinen. Voidaan puhua ensinnäkin suppeasta ja laajasta oikeusturvasta.¹⁷ Tässä esityksessä käsitteellä oikeusturva tarkoitetaan oikeusturvaa sen suppeassa merkityksessä, siis PL 21 §:n oikeusturva-perusoikeutta. On kuitenkin tärkeää huomioida, että tällöinkään oikeusturva ei rajoitu pelkästään PL 21 §:ään ja sen sanamuotoon, vaan siinä on sen suppeassakin merkityksessä todellisuudessa kyse PL 21 §:ää laajemmasta käsitteestä. PL 21 § perustuu ensinnäkin EIS 6 artiklan oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä on otettava huomioon PL 21 §:n tulkinnassa ja mikä vaikuttaa vahvasti oikeusturvan sisältöön tehden oikeusturva-perusoikeuden sisällöstä alati kehittyvän. Toisekseen PL 21 §:n sisältö tarkentuu tavallisilla kansallisilla laeilla siihen sisältyvän lakivarauksen johdosta.¹⁸

Koska oikeusturva-perusoikeudella turvataan syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syytetyn oikeusturvasta puhutaan tässä esityksessä myös syytetyn oikeutena oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tässä yhteydessä on edelleen syytä korostaa, että tutkielmassa tarkastellaan nimenomaisesti normatiivista oikeudenmukaisuutta erona kokemukselliselle oikeudenmukaisuudelle; lain vaatimukset täyttävä objektiivisesti katsottuna oikeudenmukainen menettely turvaa syytetyn oikeusturvan toteutumisen.¹⁹

¹⁷ Ks. oikeusturvan jaottelusta suppeaan ja laajaan oikeusturvaan ja laajan oikeusturvan käsitteestä Koivisto 2013, s. 1034 ja Lavapuro 2008, s. 585.

¹⁸ Koivisto 2013, s. 1033–1034.

¹⁹ Ks. erottelusta normatiiviseen ja kokemukselliseen oikeudenmukaisuuteen Ervo 2005, s. 455 ja objektiiviseen ja subjektiiviseen oikeudenmukaisuuteen Ervasti – de Godzinsky 2014, s. 178.

Käsitteellä mediajulkisuus tarkoitetaan tässä tutkielmassa joukkotiedotusvälineiden rikosuutisoinnista johtuvaa rikosasian julkisuutta. Jo käsitteen sanamuodosta ilmenee, että julkisuus rikos- tai muussa asiassa toteutuu välillisesti nimenomaisesti median kautta. Sivistys-sanakirjan mukaan media tarkoittaa perinteisiä joukkotiedotusvälineitä: lehtiä, radiota ja televisiota. Käsitteen alaan voidaan kuitenkin sen laajassa merkityksessä katsoa kuuluvan joukkotiedotusvälineiden lisäksi myös ainakin sosiaalinen media sekä vaihtoehtomediat. Nykyajan tietoyhteiskunta ja verkkoympäristö mahdollistavat rikoksista tiedottamisen yleisönkin taholta, minkä vuoksi mediajulkisuus voi koostua joukkotiedotusvälineiden toteuttaman rikosuutisoinnin lisäksi yleisön itsensä rikoksesta tuottamasta ja välittämästä tiedosta.²⁰ Joukkotiedotusvälineiden ulkopuoliset mediat, siis sosiaalinen media ja vaihtoehtomediat, on kuitenkin rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Medialla tarkoitetaan tässä esityksessä perinteisiä joukkotiedotusvälineitä, jotka julkaisevat säännönmukaisesti rikosuutisia – pääasiassa verkkolehtiä, painettuja lehtiä ja televisiota, joiden kautta uutisia nykyään etupäässä seurataan. Joukkotiedotusvälineistä käytetään tässä esityksessä lyhyempää käsitettä media tai tiedotusvälineet.

Rikosprosessi ymmärretään ja käsitteenä sitä käytetään tässä esityksessä sen laajassa merkityksessä käsittäen varsinaisen rikosasian oikeudenkäynnin lisäksi myös poliisin suorittaman esitutinnan ja syyttäjän suorittaman syyteharkinnan.²¹ Kun tutkielmassa viitataan itse rikosoikeudenkäyntiin, se tapahtuu esimerkiksi käsitteillä oikeudenkäynti, rikosoikeudenkäynti tai rikosasian käsittely. Tällöin tarkoitetaan yleisesti rikosoikeudenkäyntiä riippumatta siitä, minkä oikeusasteen käsittelystä on kyse. Kun kyse on erityisesti käräjäoikeuden, hovioikeuden tai korkeimman oikeuden käsittelystä, se mainitaan erikseen.

1.5. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tässä tutkielmassa käytetty tutkimusmenetelmä on lainoppi eli oikeusdogmatiikka, joka on oikeustieteessä perinteisesti sovellettu metodi ja jolla tutkitaan voimassa olevaa oikeutta. Se on tavallisesti luokiteltu oikeustieteessä omaksi metodikseen, mistä on esitetty myös kritiikkiä. *Tiensuun* kriittisen näkemyksen mukaan lainopissa ei ole kyse varsinaisesti metodista,

²⁰ Tapanila 2009, s. 17.

²¹ Ks. rikosprosessin käsitteestä Virolainen – Vuorenperä 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>2. Prosessin pääajajat ja tehtävät>Prosessin pääajajat>Rikosprosessi>Rikosprosessin määritelmä.

vaan sitä voidaan pitää tutkimusalana tai tutkimuskohteena, joka kohdistuu voimassa olevaan oikeuteen. Sitä ei ole pidettävä omana metodinaan, sillä siinä käytetään samoja menetelmiä, ennen kaikkea systematisointia ja tulkintaa, joita muillakin tutkimusaloilla käytetään.²² Aarnio katsookin, että oikeustieteessä käsitettä metodi käytetään jokseenkin eri tavalla kuin muilla tieteenaloilla. Metodi voidaan oikeustieteessä katsoa nimittäin näkökulmaksi oikeuteen.²³ Sijoittuipa lainoppi sitten metodien, tutkimusalojen tai näkökulmien kenttään, siinä on joka tapauksessa kyse voimassa olevan oikeuden eli oikeusnormien sisällön selvittämisestä, toisin sanoen systematisoinnista ja tulkinnasta.

Lainopin keskeinen tutkimuskohde on siis oikeusnormit: oikeussäännöt ja oikeusperiaatteet, joita tulkitsemalla selvitetään oikeusnormilauseiden sekä oikeusnormien sisältöä. Lainopin tulkinnallinen tehtävä sisältää paitsi merkityssisältöjen antamisen voimassa oleville oikeusnormeille myös oikeusperiaatteiden punninnan ja yhteensovittamisen. Oikeusnormien tulkinnan lisäksi lainopin tehtävä onkin systematisoida niitä – järjestää ja rakentaa yhtenäistä sekä johdonmukaista oikeusjärjestelmää. Kaiken kaikkiaan lainopin tarkoitus on kuvata voimassa olevaa oikeutta, mikä tekee siitä kuvaavaa eli deskriptiivistä tiedettä. Kuitenkin merkityssisältöjen antaminen voimassa olevalle oikeudelle ja oikeusnormien keskinäinen punninta sekä yhteensovittaminen sisältävät aina normatiivisen kannanoton. Lainopissa on kyse pitämisestä, ei olemisesta – siitä, miten oikeutta pitäisi tulkita, punnita ja systematisoida.²⁴

Tutkielman pääasialliseen tutkimuskysymykseen, mediajulkisuuden syytetyn oikeusturvaan kohdistuviin mahdollisiin vaikutuksiin, sekä sitä tukeviin osatutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää vahvaa lainopillista tutkimusotetta. Tutkielman kohteena on voimassa oleva oikeus, jota tulkitsemalla selvitetään syytetyn oikeusturvan sekä mediajulkisuuden sisältö rikosasioissa. Tutkielman tarkoituksena on paitsi antaa näille merkityssisältö, mutta ennen kaikkea punnita ja systematisoida niitä suhteessa toisiinsa. Tätä kautta tutkielmassa tuodaan esille perusteltuja kannanottoja mediajulkisuuden syytetyn oikeusturvaa turvaavista sekä heikentävistä vaikutuksista. Tutkielmalla rakennetaan ajantasaista ja johdonmukaista kuvaa oikeusjärjestyksestä paitsi systematisoimalla erityisesti näitä vaikutuksia, mutta myös yleisesti voimassa olevaa oikeutta läpi tutkielman.

²² Paul Tiensuu, Oikeustieteen menetelmät ja tutkimustaidot -luento, Helsingin yliopisto 19.9.2019.

²³ Aarnio 2006, s. 237.

²⁴ Hirvonen 2011, s. 23–26.

Lainoppi ei kuitenkaan aina ole yksinään riittävä metodi, sillä tutkimuskysymykset ja tiedonintressi tutkielmassa voivat muodostua sellaisiksi, ettei niihin saada vastauksia yksinomaan lainopin keinoin. Tällöin tutkielman tekeminen edellyttää myös muiden metodien hyödyntämistä.²⁵ Tässä tutkielmassa lainoppiin on yhdistetty oikeustieteen osa-alueista ensinnäkin oikeushistoriaa tarkoituksessa ymmärtää syvällisesti erityisesti syytetyn oikeusturvaa, mutta myös mediajulkisuuden sisältöä ja merkitystä. Voimassa oleva oikeus on niin syvästi kerrostunutta, että sen syvälinen ymmärtäminen ja sitä koskevan lainopillisen tutkielman tekeminen vaatii sen historiallisen taustan ja alkuperän ymmärtämistä. Oikeuden tutkiminen oikeushistoriallisesta näkökulmasta kytkee tutkielman myös osin oikeusvertailuun, minkä vuoksi tutkielmassa on yhdistetty lainoppiin oikeustieteen osa-alueista toiseen oikeusvertailevaa näkökulmaa – joskin marginaalisesti.

Oikeuden historiallisella taustalla ja alkuperällä on aina kansainvälisiä kytköksiä, eikä ole olemassa puhtaasti kansallista oikeutta, joka kehittyisi ilman vaikutuksia muiden valtioiden oikeusjärjestyksistä. Oikeushistoriallisen lähestymistavan tavoin myös oikeusvertaileva lähestymistapa tuo tutkimukseen sellaista syvällistä ymmärrystä ja kansainvälistä näkökulmaa, jota ei pelkästään kansallista oikeutta kapeakatseisesti tutkimalla voida saavuttaa.²⁶ Erityisesti vertailemalla PL 21 §:ää sen esikuvana toimivaan EIS 6 artiklaan voidaan huomata niiden välinen lainsäädännöllinen yhteys ja täsmentää PL 21 §:n sisältöä. On kuitenkin täsmennettävä, että tutkielman kohteena on kotimainen oikeus, siis kansallinen rikosprosessi, eikä tutkielmassa ole keskitytty vertailemaan Suomen oikeustilaa muihin valtioihin.

Tutkielman lähdemateriaali on pääosin kotimaista. Tutkielmassa on hyödynnetty laajasti niin vahvasti velvoittavia, heikosti velvoittavia kuin sallittujakin oikeuslähteitä.²⁷ Tutkimusaineiston muodostavat pitkälti kansallinen laki ja lakien esityöt sekä kotimainen oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö. Kotimaisesta oikeuskäytännöstä korkeimman oikeuden ratkaisujen lisäksi tutkielman olennaista lähteistöä ovat ylimpien laillisuusvalvojien, siis eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin sekä julkisen sanan neuvoston rat-

²⁵ Ks. Hirvonen 2011, s. 11 ja 21.

²⁶ Heikki Pihlajamäki, Oikeustieteen menetelmät ja tutkimustaidot -luento, Helsingin yliopisto 30.9.2019.

²⁷ Ks. jaottelusta vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin Aarnio 2006, s. 292–306.

kaisut. Ratkaisujen pohjalta tarkastellaan, siis tulkitaan ja systematisoidaan mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvan kannalta. Näiden lisäksi tutkimusaineistoa on täydennetty ajankohtaisten mediajulkisten rikosasioiden verkkouutisilla.

Pääasiassa kotimaisen lähdemateriaalin ohella kansainvälisestä lainsäädännöstä ihmisoikeussopimukset ja kansainvälisestä oikeuskäytännöstä EIT:n ratkaisut ovat tutkielman merkittäviä lähteitä. Ne ensiksikin määrittävät pitkälti oikeusturvan sisältöä kansallisesti. Toiseksi EIT:n ratkaisut, joita on hyödynnetty runsaasti läpi tutkielman, ovat olennaisessa roolissa, kun tarkastellaan mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvan näkökulmasta. Ulkomaista oikeuskirjallisuutta on käytetty vain siltä osin, kuin se on tuonut lisäarvoa tutkimuskysymysten ratkaisemiseen.

2. Syytetyn oikeusturva – oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

2.1. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin perus- ja ihmisoikeutena

Kansallisen rikosprosessin menettelyllisen oikeudenmukaisuuden perusta on kansainvälisissä ihmisoikeusvelvoitteissa ja PL:ssa.²⁸ Syytetyllä on oikeus menettelyllisesti oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin; oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on turvattu perusoikeutena PL 21 §:ssä ja ihmisoikeutena EIS 6 artiklassa sekä Yhdistyneiden kansakuntien Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (8/1976, jäljempänä KP-sopimus) 14 artiklassa. Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1989 ja sen voimaantulo vuonna 1990 vahvistivat kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden asemaa Suomessa ja käynnistivät osaltaan vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen.²⁹ Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäistä asemaa haluttiin

²⁸ Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on turvattu myös EU:n perusoikeuskirjassa, joka perustuu sekin EIS:een. Kuitenkin perusoikeuskirjan 51 artiklan mukaan sen soveltaminen rajoittuu koskemaan vain unionin toimielimiä, elimiä ja laitoksia sekä jäsenvaltioita ainoastaan silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta, ks. Pellonpää ym. 2018, s. 97. Koska tarkastelen tässä tutkielmassa kansallista rikosprosessia, EU:n perusoikeuskirjan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus jää tarkastelun ulkopuolelle.

²⁹ KP-sopimus on ratifioitu 23.6.1975 ja tullut voimaan jo 23.3.1976. Silti vasta EIS:n voimaantulo toi sen laajempaan tietoisuuteen Suomessa 1990-luvulla.

vahvistaa ja kansallinen lainsäädäntö sovittaa yhteen sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.³⁰ Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyi Suomea sitoviin ihmisoikeussopimuksiin, se lisättiin perusoikeudeksi vuonna 1995 hallitusmuodon (969/1995) 16 §:ään, ja 1.3.2000 lähtien siitä on säädetty PL 21 §:ssä.

Perus- ja ihmisoikeuksien asema on vahvistunut huomattavasti viime vuosikymmenten aikana, kun sitovat ihmisoikeussopimukset ovat tulleet osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja perusoikeuksia on laajennettu vuoden 1995 perusoikeusuudistuksella. Niiden vahvistunut asema on vääjäämättä vaikuttanut nykypäivän prosessioikeuteen. Kansallisen prosessioikeuden on kuvattu sekä kansainvälistyneen että perustuslaillistuneen.³¹ Prosessi on tullut järjestää ihmisoikeussopimusten ja uudistuneen perustuslain vaatimusten mukaisesti oikeudenmukaiseksi, mikä on tuonut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin laajentuneet vaatimukset osaksi jokapäiväistä prosessioikeutta. Perus- ja ihmisoikeuksista on tullut oikeusnormeja, jotka vaikuttavat merkittävästi lainkäyttöön.³² Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja siihen sisältyvät prosessuaaliset oikeusturvatakeet on turvattava oikeusjärestyksessä, ja tuomioistuimen on taattava niiden toteutuminen jokaisessa oikeudenkäynnissä.

³⁰ Ervo 2005a, s. 452, Ervo 2005b, s. 39 ja Hallberg ym. 2011, II Yleinen osa>4. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä>Ihmisoikeussopimukset ja Suomen valtiosääntö>Perusoikeusuudistus: erillisyysteesistä suojan integrointiin>Perusoikeusuudistus.

Perusoikeusuudistuksen lähtökohtiin kuului kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisen aseman vahvistaminen HE 309/1993 vp, s. 8–9, LaVL 5/1994 vp, s. 2 ja Saraviita 2016, s. 281–282.

³¹ Ks. Ervo 2005b, s. 39 ja 44 ja Pihlajamäki 2002, s. 139. Ervo ja Pihlajamäki molemmat korostavat, että EIS 6 artiklassa ja PL 21 §:ssä on kyse perinteisistä prosessioikeudellisista ydinasioista, jotka ovat olleet pitkälti turvattuina Suomessa yleisinä oikeusperiaatteina ja prosessioikeuden yleisiin oppeihin kuuluvina asioina jo ennen EIS:een liittymistä ja oikeusturva-perusoikeuden säätämistä. Niinpä EIS 6 artiklassa ja PL 21 §:ssä on suuren prosessioikeudellisen sisällöllisen mullistuksen sijaan kyse enemmänkin prosessioikeudellisen säännösten uudelleenorganisoinnista ihmis- ja perusoikeudeksi. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että perus- ja ihmisoikeuksien merkitys ja asema on korostunut ihmisoikeussopimusten voimaantulon ja perusoikeusuudistuksen johdosta.

³² LaVL 5/1994 vp, s. 2, PeVM 25/1994 vp, s. 3–4, Pellonpää ym. 2018, s. 60 ja Virolainen – Vuorenpää 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Ihmis- ja perusoikeudet prosessi-oikeudessa>Ihmis- ja perusoikeuksien vaikutus oikeudenkäynnissä.

2.2. EIS 6 artikla ja KP-sopimuksen 14 artikla, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

2.2.1. EIS 6 artikla

EIS 6 artikla on jaettu kolmeen kohtaan, joilla turvataan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. 6(1) artikla sisältää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusnormin ja sen toteutumista turvaavat yksittäiset osatekijät, jotka on johdettu perusnormista ja jotka voidaan palauttaa siihen. Näitä ovat oikeudenkäynnin keston kohtuullisuus, oikeudenkäynnin julkisuus, tuomioistuimen riippumattomuus ja puolueettomuus sekä ratkaisun julkisuus. 6(1) artiklan menettelyllisiä vaatimuksia on noudatettava muun muassa, kun päätetään henkilöä vastaan nostetusta rikossyytteestä.³³

Rikosprosessissa oikeudenmukainen oikeudenkäyntimenettely käsittää myös 6(2) ja (3) artiklan syytetyn oikeudet. 6(2) artiklan syyttömyysolettama on olennainen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja lisäksi itsenäinen syytetyn oikeusturvan tae. 6(3) artiklassa puolestaan turvataan syytetylle tietyt vähimmäisoikeudet, joita ovat muun muassa syytetyn oikeus puolustautua ja kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi.

EIS 6 artiklassa säädetty oikeudenmukainen oikeudenkäynti on tulkinnalle avoin käsite, johon jokaisessa oikeudenkäynnissä on pyrittävä. Sen sisältöä ei ole määritelty tyhjentävästi, eikä se olisi tarkoituksenmukaista taikka mahdollista siksi, että se on jatkuvassa kehityksessä EIT:n sitä koskevien tulkintojen vuoksi. EIT tulkitsee EIS:sta evolutiivis-dynaamisesti, mikä tarkoittaa sitä, että sopimuksen yksittäiset artiklat saavat tarkemman sisältönsä EIT:n niitä koskevissa tulkinnoissa, siis EIT:n ratkaisuissa.³⁴ Evolutiivis-dynaamisesta tulkinnasta johtuen osa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden osatekijöistä on kehittynyt ja ilmenee vain

³³ Artiklan tarkoittamasta rikossyytteestä on kyse, kun sekä 'rikoksen' että 'syytteen' käsitteet toteutuvat. EIT on määritellyt oikeuskäytännössään käsitteiden sisällöt sekä sen, milloin ne toteutuvat, ks. Kangasluoma v. Suomi 20.1.2004 ja Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976. Käsitteellä rikossyyte on autonominen merkitys, mikä tarkoittaa sitä, että sen sisältö on riippumaton kansallisista oikeusjärjestyksistä. Käsitteen autonomisuus tarkoittaa käytännössä, että EIS 6 artiklan menettelyllisiä vaatimuksia on sovellettava myös kansallisessa rikosprosessissa, kun on kyse käsitteen mukaisesta rikossyytteestä, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 342–353.

³⁴ EIT kehittää evolutiivis-dynaamisella tulkinnallaan sopimusta yhteiskunnan ja yhteiskunnassa vallitsevien olosuhteiden muutoksia mukaillen, ks. Ervo 2005b, s. 44, Ervo 2008, s. 11–13 ja Pellonpää ym. 2018, s. 336–342. EIT on jo ratkaisussaan Tyrer ja Matthews v. Yhdistynyt kuningaskunta 25.4.1978 kuvannut

EIT:n oikeuskäytännössä.³⁵ Näitä ovat muun muassa pääsy tuomioistuimeen, kuulemisperiaate, myötävaikuttamattomuusperiaate, osapuolten tasavertaisuus ja perustellun ratkaisun antaminen.³⁶

2.2.2. KP-sopimuksen 14 artikla

KP-sopimuksen 14 artikla vastaa pitkälti EIS 6 artiklaa ollen kuitenkin sanamuodoltaan sitä laajempi. KP-sopimuksen sanamuoto sisältää joitain oikeusturvatakeita, joita EIS 6 artiklan sanamuotoon ei ole mahdutettu, esimerkiksi itsekriminointisuoja. KP-sopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan artiklan merkitys on jäänyt kuitenkin Suomessa käytännössä vähäiseksi, sillä se vastaa sisällöllisesti EIS 6 artiklaa, ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista arvioidaan Suomessa pääasiassa EIS 6 artiklan ja PL 21 §:n valossa.³⁷ Näin tehdään tässäkin tutkielmassa.

2.3. PL 21 §, oikeusturva-perusoikeus

PL 21 §:n oikeusturva-perusoikeus turvaa kansallisella tasolla oikeudenkäyntien oikeudenmukaisuutta, ja sillä on integroitu ihmisoikeussopimusten mukaiset vähimmäisedellytykset osaksi Suomen lainsäädäntöä.³⁸ Oikeusturva-perusoikeus säätelee oikeudenkäyntimenettelyä sisältäen perussäännöksen oikeudesta saada asiansa käsitellyksi ja ratkaistuksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksia koskevan esimerkkiluettelon.³⁹

PL 21.1 § sisältämä asianmukaisen käsittelyn perussäännös vastaa sisällöltään EIS 6(1) artiklaan sisältyvää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusnormia; se turvaa oikeudenmu-

EIS:sta eläväksi asiakirjaksi (living instrument), jota on tulkittava yhteiskunnassa vallitsevien olosuhteiden valossa.

³⁵ Ks. Ojanen 2005, s. 1211.

³⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 356 ja 379.

³⁷ Ks. esimerkiksi KKO:n oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat ratkaisut 2011:38 ja 2016:45, joissa KKO perusti oikeudenmukaisuusarvionsa EIS 6 artiklaan ja PL 21 §:ään. EIS:n johtavaan asemaan oikeudenmukaisuusarviossa vaikuttaa olennaisesti myös EIT:n asema sopimuksen valvovana elimenä; toisin kuin KP-sopimusta valvova YK:n komitea, EIT on tuomioistuin, joka kehittää ratkaisukäytännöllään jatkuvasti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä.

³⁸ HE 309/1993 vp, s. 21.

³⁹ HE 309/1993 vp, s. 72.

kaisen oikeudenkäynnin toteutumista, ja sen alaan kuuluvat useat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät.⁴⁰ PL 21.2 §:ssä luetellut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät, eli prosessuaaliset oikeusturvatakeet ovat käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada perusteltu päätös ja oikeus hakea muutosta.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus ei tyhjene PL 21 §:ään tai sen sanamuotoon. HE 309/1993 vp:n mukaan säännöksen sanamuoto sisältää vain tärkeimmät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osa-alueet. HE:ssä muiksi prosessuaalisiksi oikeusturvatakeiksi on nimetty muun muassa käsittelyn suullisuus, oikeusapu sekä EIS 6(2) ja (3) artiklassa turvatut rikoksesta syytetylle taatut oikeudet: oikeus tulla pidetyksi syyttömänä ja syytetyn vähimmäisoikeudet.⁴¹ Oikeusturva-perusoikeuden alaan kuuluu lisäksi esimerkiksi EIS 6(1) artiklasta johdetut vaatimukset tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta. Edelleen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällön määrittelyssä on otettava huomioon prosessioikeuden vakiintuneet oikeusperiaatteet ja PL 21.2 §:ään sisältyvä lakivaraus. Siinä missä EIS 6 artikla saa tarkemman sisältönsä EIT:n ratkaisukäytännöstä, PL 21 §:n sisältöä täsmennetään tavallisilla laeilla.⁴²

2.4. EIS 6 artiklan ja PL 21 §:n välinen vuorovaikutussuhde

EIS 6 artikla ja PL 21 § ovat tiiviissä vuorovaikutussuhteessa siten, että EIS 6 artikla vaikuttaa olennaisesti PL 21 §:n sisältöön ja tulkintaan. Vuorovaikutussuhteen perusta on EIS:n asemassa sitovana kansainvälisenä yleissopimuksena, jonka sisältämät oikeudet ja vapaudet on turvattava kansallisella tasolla. EIS:n säännöksillä on Suomessa suora sovellettavuus, mutta sen vaikutus ilmenee ennen kaikkea välillisesti kansallisen sääntelyn ja lainkäytön kautta. EIS:n sisältämät ihmisoikeudet on pantu täytäntöön perusoikeuksina, ja tuomioistuinten tulee pyrkiä kansallisia lakeja ihmisoikeusmyönteisesti tulkitsemalla antamaan niille EIS:n kanssa sopusointuinen, ihmisoikeuksien toteutumista edistävä sisältö.⁴³ Niinpä myös

⁴⁰ HE 309/1993 vp, s. 73, Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturvan sisältö ja Saraviita 2016, s. 282.

⁴¹ HE 309/1993 vp, s. 74.

⁴² Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturva perusoikeutena>Oikeusturvan määrittely>Oikeusturvan sääntely perustuslaissa ja Tapanila 2009, s. 47.

⁴³ Pellonpää ym. 2018, s. 64–80. PeVL 2/1990 vp, s. 3 korostaa ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan merkitystä EIS:n toteuttamiseksi.

EIS 6 artikla on pantu täytäntöön kansallisesti PL 21 §:llä, ja se on otettava huomioon lainkäytössä – myös PL 21 §:ää tulkittaessa.

EIS ja siihen sisältyvä vaatimus oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ovat velvoittaneet sen turvaamiseen kansallisesti ja toimineet esikuvana kansalliselle oikeusturvasääntelylle. Koska PL 21 §:n säännös perustuu ennen kaikkea EIS 6 artiklaan, ne vastaavat myös sisällöllisesti pitkälti toisiaan. Ne rakentuvat oikeudenmukaisuuden perusnormien, joiden sisältöjä voidaan pitää yhteneväisinä, sekä perusnormeja tukevien osatekijöiden varaan.⁴⁴ PL 21 §:n oikeusturva-perusoikeuden vaatimusten on kuitenkin katsottu menevän osin EIS 6 artiklan vaatimuksia pidemmälle, ja EIS 6 artiklaa voidaan pitää ainoastaan PL 21 §:n minimisisältönä.⁴⁵

Säännösten sisällöllisestä vastaavuudesta ja kansallisissa tuomioistuimissa sovellettavasta ihmisoikeusmyönteisestä laintulkinnasta johtuen PL 21 §:n sisällön määrittelyssä ja tulkinnassa on otettava huomioon EIS 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö ja tulkinnat. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällölle on annettava Suomessa EIS 6 artiklan toteutumista edistävä merkitys. Näin on tehty myös käytännössä, sillä KKO:n ratkaisuissa, jotka koskevat oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta, on viitattu toistuvasti EIT:n 6 artiklan tulkintoihin ja määritelty niiden pohjalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä.⁴⁶

LaVL on kuitenkin lausunnossaan 5/1994 vp korostanut, että koska EIS 6 artikla asettaa ainoastaan vähimmäistason oikeusturvalle kansallisella tasolla, eivätkä PL 21 §:n ja EIS 6

⁴⁴ HE 309/1993 vp, s. 72–73.

⁴⁵ Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturvan sisältö>Oikeus saada päätös tuomioistuimen ratkaistavaksi. EIS ei edellytä esimerkiksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena muutoksenhakuoikeutta tuomioistuimen päätöksiin; PL 21 §:n sanamuotoon sisältyy muutoksenhakuoikeus, mikä tekee siitä kansallisella tasolla yhden tärkeimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osa-alueista, ks. HE 309/1993 vp, s. 74 ja LaVL 5/1994 vp, s. 5.

⁴⁶ Ks. esim. KKO 2011:38, jonka kohdassa 12 KKO totesi, että PL 21 § vastaa keskeiseltä sisällöltään EIS 6 artiklaa. Sen jälkeen KKO kohdassa 13 tukeutui esitutinnan kohtuutonta kestoja koskevassa arvioinnissaan EIT:n ratkaisuihin Horomidis v. Kreikka 27.4.2006 ja Zullo v. Italia 29.3.2006 ilmenevään EIT:n tulkintaan, jonka mukaan kohtuuttoman pitkään kestänyt esitutkinta voi tarkoittaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen loukkausta.

artiklan sisällöt ole keskenään identtisiä, PL 21 §:ää ei voida tulkita pelkästään EIS 6 artiklaan tukeutumalla.⁴⁷ Kansallisten tuomioistuinten tulisivatkin tulkita oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta paitsi EIS 6 artiklan tulkintoja seuraten myös EIS 6 artiklasta ja EIT:n ratkaisuksista itsenäisesti tulkiten.⁴⁸ Näin ei kuitenkaan ole käytännössä ollut, vaan tuomioistuinilla on ollut tapana KKO:n ennakkoratkaisusta ilmenevää esimerkkiä seuraten tulkita PL 21 §:ää identtisesti EIS 6 artiklan asettaman oikeusturvan vähimmäistason kanssa. Jotta oikeusturvan taso ei jäisi kansallisesti vain EIS:n ja EIT:n asettamalle vähimmäistasolle, kansallisten tuomioistuinten ei tulisi tyytyä niiden kanssa yhteneväiseen tulkintaan. Sen sijaan tuomioistuinten olisi pyrittävä asettamaan oikeusturvan taso tätä vähimmäistasoa korkeammalle, jolloin saataisiin hyödynnettyä koko PL 21 §:n potentiaali.⁴⁹

2.5. Oikeusturvan sisältö kotimaisessa rikosprosessissa

2.5.1. Oikeusturvan toteutuminen

Syytetyn oikeusturvan toteutuminen edellyttää, että rikosoikeudenkäynti ja rikosprosessi laajemminkin täyttää PL 21 §:n oikeudenmukaisuusvaatimukset. Edellä kerrotusta PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan vuorovaikutussuhteesta ja sisällöllisestä sekä tulkinnallisesta vastaavuudesta johtuen PL 21 §:n vaatimukset täyttävään oikeudenkäyntiin ja rikosprosessiin kuuluu lisäksi EIS 6 artiklan toteutuminen. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ei voida tarkastella kuitenkaan ainoastaan syytetyn näkökulmasta, sillä siinä on kyse menettelyn oikeudenmukaisuudesta kokonaisuutena. Menettelyn on siis oltava oikeudenmukaista myös rikosprosessin muiden osapuolten, yleisön ja todistajien suhteen.⁵⁰ Syyttömyysoletama ja syytetyn vähimmäisoikeudet tekevät tähän poikkeuksen, sillä niissä on kyse yksinomaan menettelyn oikeudenmukaisuudesta syytetyn kannalta.

Vaikka oikeudenmukaisella oikeudenkäynnillä ei ole stabiilia sisältöä, on olemassa tietyt perusraamit, joiden varaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti rakentuu ja joiden perusteella

⁴⁷ LaVL 5/1994 vp, s. 5 ja Ojanen 2005, s. 1220–1221. Ks. oikeusturvan EIS 6 artiklaa laajemmasta sisällöstä myös esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 67.

⁴⁸ Ojanen 2005, s. 1219 esittää, että oikeusturvakysymyksissä perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan toteuttamiseksi tuomioistuin selvittäisi ensiksi EIS 6(1) artiklan vaatimusten sisällön ja vasta sitten EIS:n perusoikeussuojalle luoman vähimmäistason pohjalta koettaisi hakea oikeusturvaa vielä paremmin toteuttavia ratkaisuja PL 21 §:n nojalla.

⁴⁹ Ks. Ervo 2005a, s. 453 ja Ojanen 2005, s. 1220.

⁵⁰ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 356.

arvioidaan, onko oikeudenkäynti yksittäistapauksessa täyttänyt PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan vaatimukset. Menettelyn oikeudenmukaisuusarviossa tulisi lähteä liikkeelle oikeudenmukaisuuden perusnormista, ja prosessuaalisten oikeusturvatakeiden toteutumisen tarkastelun jälkeen oikeudenmukaisuuden arviointi tulisi niin ikään palauttaa siihen.

Edellä kerrotulla tavalla kansallisen lainsäätäjän mukaan tärkeimmät prosessin oikeudenmukaisuutta turvaavat osa-alueet on sisällytetty PL 21.2 §:n sanamuotoon, ja ne ovat käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, päätösten perusteleminen ja muutoksenhakuoikeus.⁵¹ *Jokela* on puolestaan nimennyt EIS 6(1) artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaaviksi tärkeimmiksi vaatimuksiksi seuraavat:

- ”a. tuomioistuimen tulee olla riippumaton ja puolueeton
- b. tuomioistuimen tulee olla perustettu lain mukaisesti
- c. menettelyn tulee olla rehellistä ja oikeudenmukaista yksityistä kohtaan
- d. menettelyn tulee yleensä olla suullista ja julkista, mutta poikkeuksia tästä voidaan tehdä tietyissä tapauksissa
- e. tuomioistuimen tutkinnan tulee tapahtua kohtuullisen ajan kuluessa ja
- f. tuomio tulee julistaa julkisesti.”⁵²

Näiden edellä mainittujen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden toteutumisella on huomattava painoarvo, kun tarkastellaan, onko kansallinen rikosprosessi ollut oikeudenmukainen. Yksittäisten vaatimusten täytyminen ei kuitenkaan sinänsä ole riittävää prosessin oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi, kun kyse on kokonaisarviosta. Toisaalta taas menettelyn oikeudenmukaisuuden toteutuminen ei edellytä myöskään täydellistä, menettelyllisesti virheetöntä oikeudenkäyntiä. Yksittäisistä menettelyllisistä virheistä huolimatta oikeudenkäynti voidaan katsoa oikeudenmukaiseksi, jos virheet eivät ole sillä tavalla merkittäviä, että

⁵¹ HE 309/1993 vp, s. 74.

⁵² *Jokela* 2018, s. 31.

menettelyn oikeudenmukaisuuden toteutuminen kokonaisuudessaan vaarantuisi.⁵³ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osa-alueiden loukkauksista tulee pitää erillään niiden rajoittaminen, joka on lakiin sisältyvien edellytysten nojalla sallittua; oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osaoikeudet eivät ole absoluuttisia, vaan niitä voidaan tiettyjen edellytysten valitessa rajoittaa.⁵⁴

Edellä lueteltuihin tärkeimpiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöihin kuuluvan vaatimuksen loukkaamista ei nähdäkseen voida katsoa sellaiseksi vähäiseksi virheeksi, josta huolimatta oikeudenkäyntiä voitaisiin lähtökohtaisesti pitää oikeudenmukaisena. Kun PL 21 §:n sanamuotoon sisältyvät prosessuaaliset oikeusturvatakeet ovat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimpiä osa-alueita, se tarkoittaa sitä, että niiden toteutumisella on huomattava merkitys oikeudenmukaisuuden kokonaisarviossa, ja niiden loukkaaminen voi itsessään aiheuttaa sen, että oikeusturvaa katsotaan loukatun.⁵⁵

Näin oli esimerkiksi ratkaisussa KKO 2016:84. Tapauksessa syytetylle ei oltu taattu oikeutta tulla kuulluksi hovioikeuden pääkäsittelyssä ja täten puolustautua henkilökohtaisesti syytettä vastaan. KKO katsoi ratkaisussaan tämän itsessään loukanneen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta siten, että asia palautettiin HO:een uudelleen käsiteltäväksi.⁵⁶

EIS 6(1) artiklan tärkeimmille oikeudenmukaisuuden vaatimuksille ei ole myöskään syytä antaa tätä vähempää painoarvoa.

Vaatimus syyttömyysolettamasta ja syytetyn vähimmäisoikeudet, siis EIS 6(2) ja (3) artikla, kun ne sellaisenaan sisältyvät oikeusturva-perusoikeuden alaan, ovat sekä perusnormin, eli

⁵³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 356–357 ja Virolainen – Vuorenpää 2016, I Johdatus prosessioikeuteen > 4. Periaatteet prosessioikeudessa > Ihmis- ja perusoikeudet prosessioikeudessa > Ihmisoikeussopimusten prosessuaaliset määräykset > Syytetyn vähimmäisoikeudet > Kokonaisharkinta. Myös EIT on todennut tämän esimerkiksi ratkaisussaan Ibrahim ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta 13.9.2016, 250–251 kohdat.

⁵⁴ Ks. perusoikeuksien rajoittamisesta yleisesti esim. Viljanen 2001 ja esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamisesta erityisesti Tapanila 2009, s. 34.

⁵⁵ Virolainen – Vuorenpää 2016, I Johdatus prosessioikeuteen > 4. Periaatteet prosessioikeudessa > Ihmis- ja perusoikeudet prosessioikeudessa > Ihmisoikeussopimusten prosessuaaliset määräykset > Syytetyn vähimmäisoikeudet > Kokonaisharkinta.

⁵⁶ Vaikka ratkaisun kohdassa 25 viitataan vain EIS 6(3)(c) artiklan syytetyn vähimmäisoikeutena turvattuun oikeuteen puolustautua eikä PL 21.2 §:ään sisältyvään oikeuteen tulla kuulluksi, KKO on kuitenkin kohdassa 26 tulkinnut oikeutta puolustautua EIT:n oikeutta tulla kuulluksi koskevan oikeuskäytännön mukaan (esim. Hermi v. Italia 18.10.2006 ja Poitrimol v. Ranska 23.11.1993). Syytetyn oikeus puolustautua edellytti, että oikeus tulla kuulluksi toteutuu. Ks. myös esim. KKO 2014:83.

oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen osatekijöitä että itsenäisiä rikosprosessin oikeudenmukaisuuden vaatimuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että syyttömyysolettama ja syytetyn vähimmäisoikeudet vaikuttavat oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kokonaisarvioon, mutta vielä lisäksi oikeusturvan toteutumiseen omina erillisinä oikeudenmukaisuuden näkökohtinaan.⁵⁷

Rikosprosessin oikeudenmukaisuus arvioidaan kokonaisarviona kussakin yksittäisessä tapauksessa erikseen.⁵⁸ Oikeudenmukainen rikosprosessi on menettelyltään sellainen, jossa täytyvät lähtökohtaisesti edellä mainitut tärkeimmät osa-alueet ja vaatimukset ja niiden lisäksi pääsääntöisesti myös muut PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan alaan sisältyvät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät, mutta ennen kaikkea rikosprosessimenettely on kokonaisuutena arvioiden oikeudenmukainen, kun otetaan huomioon niin rikosprosessin osapuolten, yleisön kuin todistajienkin oikeudet.⁵⁹ Oikeudenmukaisuuden kokonaisarvio perustuu PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan sanamuotoon, joskin niitä on sovellettava yhdessä EIT:n oikeudenmukaisuuden sisältöä kehittävien tulkintojen, PL 21 §:ää täsmentävien eduskuntalakien ja yhteiskunnan muuttuvien olosuhteiden kanssa.

Tarkastelemissani oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista koskevien KKO:n ratkaisujen perusteluissa ei ollut luettavissa KKO:n harjoittaneen esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa korostettua perusnormin mukaista oikeudenmukaisuuden toteutumisen kokonaisarviota.⁶⁰ Tarkastelemissani ratkaisuissa oli kyse yksittäisten tärkeimpien oikeusturvan osa-alueiden mahdollisista loukkauksista. Ratkaisuissa lähdettiin tavallisesti liikkeelle PL 21.1 §:n ja EIS 6(1) artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksesta, josta siirryttiin kussakin ratkaisussa kyseessä olleeseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeeseen ja sen toteutumisen arviointiin. Takeen loukkaamisen

⁵⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493 ja 515. Oikeusturva-perusoikeuden loukkauksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että syyttömyysolettama tai syytetyn vähimmäisoikeudet voivat tulla loukatuiksi, vaikka muut oikeudenmukaisuuden takeet toteutuivatkin. Niin ikään vaikka syyttömyysolettaman tai vähimmäisoikeuksien puutteita ei todettaisi, oikeudenkäynti voi siitä huolimatta olla kokonaisuutena arvioituna epäoikeudenmukainen. EIT:n oikeuskäytännössä syyttömyysolettaman tai vähimmäisoikeuksien loukkaus on todettu yleensä yhdessä 6(1) artiklan oikeusturvatakeiden puutteiden kanssa.

⁵⁸ Myös EIT arvioi oikeudenmukaisuuden kussakin yksittäistapauksessa kokonaisarvioinnin perusteella, ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 356 ja EIT:n ratkaisusta esim. Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta 15.12.2011, 118 kohta, Taxquet v. Belgia 16.11.2010, 84 kohta, Gäfgen v. Saksa 1.6.2010, 175 kohta ja Doorson v. Alankomaat 26.3.1996, 70 kohta.

⁵⁹ Jokela 2018, s. 33–34.

⁶⁰ Ks. perusnormista ja oikeudenmukaisuuden kokonaisarviosta HE 309/1993 vp, s. 73 ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 356.

tulkinnassa ja arvioinnissa kiinnitettiin aina huomiota EIT:n asiaa koskevaan ratkaisukäytäntöön. Kuitenkaan kyseessä olleen oikeusturvan osa-alueen loukkausta koskevan arvioinnin jälkeen ainakaan ratkaisun perusteluissa ei enää palattu oikeudenmukaisuuden kokonaisarvioon – toisin sanoen arvioimaan sitä, oliko oikeudenkäynti ollut kokonaisuutena arvioiden oikeudenmukainen. Sen sijaan tyypillisesti KKO totesi kyseessä olleen oikeusturvan osa-alueen loukkaamista koskevan arvioinnin jälkeen suoraan PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan tulleen joko loukatuksi tai toteutuneeksi.⁶¹

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällön määrittely tai sen loukkaamisen arviointi ei ole yksinkertaista tai helppoa. *Pellonpää ym.* ovat arvioineet, että EIS:n määräyksistä juuri 6 artikla on osoittautunut ehkä vaikeimmin tulkittavaksi ja sopimusvaltioissa ongelmallisimmaksi. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteen vaikeatulkintaisuus ja sen toteutumisesta koskevan arvioinnin ongelmallisuus tulee esille kiistatta EIT:n ratkaisukäytännöstä; EIT on todennut kaikista sopimusmääräyksistä eniten juuri 6 artiklan loukkauksia.⁶²

2.5.2. Oikeusturva rikosprosessin eri vaiheissa

PL 21 §:n oikeudenmukaisuusvaatimukset kohdistuvat pääasiassa oikeudenkäyntiin, toisin sanoen rikosasian käsittelyyn niin käräjä-, hovi- kuin korkeimmassakin oikeudessa. Niillä on kuitenkin osin merkityksensä myös rikosprosessin oikeudenkäyntiä edeltävissä vaiheissa ja oikeudenkäynnin jälkeen.⁶³

Tuomioistuimella, siis kussakin tapauksessa puheenjohtajana toimivalla tuomarilla on vastuu siitä, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset tulevat täytetyiksi.⁶⁴ Esitutkintaviranomaisilla, erityisesti poliisilla, ja virallisella syyttäjällä on kuitenkin oman toimintansa osalta vastuu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumisesta. Toiminnan ja menettelytapojen on täytettävä esitutkinnassa ja syyttämisessä niihin soveltuvat

⁶¹ Ks. esim. KKO 2016:45, kohdat 10–12 ja 25.

⁶² Pellonpää ym. 2018, s. 545.

⁶³ Ks. esim. *Salduz v. Turkki* 27.11.2008, 50 kohta ja *Kalliola ja muut v. Suomi* 6.9.2001.

⁶⁴ AOA 4531/2018 19.12.2018, s. 8.

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, eikä oikeudenmukaisuusvaatimusten toteutuminen saa vaarantua ennen varsinaista oikeudenkäyntiä. Tämä pitää sisällään ennen kaikkea sen, että rikosten tutkinta on asianmukaista ja tehokasta ja syyttömyysolettamaa noudatetaan.⁶⁵ Syyttömyysolettama suojaa rikoksesta syytettyä edelleen myös tuomioistuinkäsittelyn jälkeenkin. Syytettyä on pidettävä syyttömänä aina siihen asti, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen.⁶⁶

Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kokonaisarviossa oikeudenmukaisuuden toteutuminen on siis arvioitava koko tuomioistuinvaihe, sitä edeltävä ja osin sen jälkeinenkin menettely huomioon ottaen. Syytetyn oikeusturvaa eivät kuitenkaan turvaa vain viranomaiset. Myös syytetyn avustajan on valvottava aktiivisesti päämiehensä oikeusturvan toteutumista ja omalla toiminnallaan edistettävä sitä.⁶⁷ Edelleen mediajulkisissa rikostapauksissa tiedotusvälineiden edustajillakin on vastuunsa oikeusturvan toteutumisen turvaamisesta.

2.6. Mediajulkisuuden vaikutusten kannalta merkityksellimmät prosessuaaliset oikeusturvatakeet

2.6.1. Julkisuus

Oikeudenkäynnin julkisuus on prosessuaalinen oikeusturvatake, jota mediajulkisuus toteuttaa ja jonka toteuttajana mediajulkisuudella on pitkälti syytetyn oikeusturvan toteutumista turvaavia vaikutuksia. Julkisuuden vaatimus sisältyy sekä EIS 6(1) artiklan että PL 21.2 §:n sanamuotoon, ja se on yksi tärkeimmistä oikeusturvan osatekijöistä.⁶⁸ Suullinen käsittely ja sen julkisuus eli avoimuus yleisölle on olennainen osa niin EIS 6(1) artiklassa kuin PL 21.2 §:ssäkin tarkoitettua julkisuuden vaatimusta.⁶⁹

EIS 6(1) artiklan mukainen oikeudenkäynnin julkisuus kattaa paitsi käsittelyn julkisuuden myös tuomioistuimen ratkaisun yleisöjulkisuuden ja asianosaisten oikeuden tulla kuulluksi.

⁶⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307. Myös ETL:ssä säädetään mm. syyttömyysolettamasta sen 4:2:ssä, ja syyttäjälaitoksesta annetun lain (32/2019) 2:9:ssä syyttäjän tehtäväksi on määritelty rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta huolehtiminen mm. asianosaisten oikeusturvan edellyttämällä tavalla.

⁶⁶ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 496 ja Nölkenbockhoff v. Saksa 9.10.1985, 43 kohta.

⁶⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 306–307 ja Ensslin, Baader ja Raspe v. Saksa 8.7.1978.

⁶⁸ Ks. HE 309/1993 vp, s. 74.

⁶⁹ HE 309/1993 vp, s. 74 ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 444–445.

Se ei säätele oikeudenkäyntiasiakirjojen yleisöjulkisuutta, joskin niiden julkisuus sisältyy rajoitetusti EIS 10 artiklan säännökseen sananvapaudesta.⁷⁰ 6(1) artiklan mukainen oikeudenkäynnin julkisuus saa tarkemman sisältönsä ihmisoikeussopimukselle tyypillisellä tavalla EIT:n tulkintakäytännöstä.

PL 21.2 §:ssä säädetään EIS 6(1) artiklaa suppeammin ainoastaan nimenomaisesti käsittelyn julkisuudesta. Julkisuuden vaatimusta tarkennetaan tavallisilla laeilla; rikosoikeudenkäynnin julkisuutta kansallisella tasolla säätelevä yleislaki on laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, jäljempänä YTJulkL), ja joitain oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia säännöksiä sisältyy myös erityislakeihin. YTJulkL:lla on pyritty paitsi PL 21.2 §:n julkisuuden edellytyksen myös EIS 6(1) artiklan julkisuusvaatimuksen ja EIT:n sitä koskevan oikeuskäytännön toteuttamiseen.⁷¹ Niinpä se on alaltaan PL 21.2 §:n sanamuotoa huomattavasti laajempi. YTJulkL kattaa kaikki neljä keskeistä oikeudenkäynnin julkisuutta toteuttavaa osa-aluetta: oikeudenkäynnin perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, käsittelyn ja ratkaisun julkisuuden.⁷²

2.6.2. Riippumattomuus, puolueettomuus ja esteettömyys

Tuomioistuimen, tuomarin ja rikosasiaa käsittelevän muun viranomaisen tai tahon itsenäisyyttä sekä kykyä menetellä käsillä olevassa rikosasiassa neutraalisti ilman ennakkoasenteita turvaavat riippumattomuuden, puolueettomuuden ja esteettömyyden vaatimukset. Tuomioistuimen puolueettomuus ja tuomarin esteettömyys ovat oikeusturvan osatekijöitä, joiden toteutumiseen mediajulkisuus voi vaikuttaa negatiivisesti. Toisaalta mediajulkisuuden voidaan katsoa tietyissä tilanteissa myös edistävän tuomioistuimen puolueettomuutta samoin kuin sen riippumattomuuttakin.

⁷⁰ Tapanila 2009, s. 33–34.

⁷¹ Tapanila 2009, s. 47.

⁷² Tapanila 2009, s. 52–53.

EIS 6(1) artiklan sanamuoto pitää sisällään vaatimuksen tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta. Puolueettomuudesta taas voidaan johtaa tuomarin esteettömyysvaatimus.⁷³ PL 21 §:n alaan kuuluu niin ikään asiaa käsittelevän tuomioistuimen tai muun lainkäyttöelimen riippumattomuuden, puolueettomuuden ja käsittelijöiden esteettömyyden vaatimukset, vaikkakaan ne eivät ilmene suoraan säännöksen sanamuodosta. Ne johdetaan PL 21.1 §:ssä turvatusta oikeudesta asianmukaiseen käsittelyyn, johon ne sisältyvät EIS 6 artiklan tulkintavaikutuksen kautta. Vaatimus käsittelijöiden esteettömyydestä voidaan johtaa myös PL 21.2 §:n muista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin erikseen lailla turvattavista vaatimuksista, sillä oikeudenkäymiskaaren (4/1734, jäljempänä OK) tuomarin esteellisyyttä koskevat säännökset täydentävät PL 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä.⁷⁴ EIS:n tulkintavaikutuksen vuoksi riippumattomuutta ja puolueettomuutta tarkastellaan alla EIS 6(1) artiklaan perustuen. Vastaavasti esteettömyyttä tarkastellaan paitsi puolueettomuuden osatekijänä myös lyhyesti OK:n esteellisyyssperusteita koskevan lainsäädännön valossa.

Riippumattomuus ja puolueettomuus lukeutuvat EIS 6(1) artiklan tärkeimpiin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaaviin osatekijöihin.⁷⁵ Artiklassa ne on erotettu toisistaan. Tämä on perusteltua, sillä siinä missä riippumattomuudessa on kyse enemmänkin rakenteellisen tason itsenäisyydestä eikä yksittäisen oikeudenkäynnin osapuolista, puolueettomuus taas on riippuvaista yksittäisestä oikeudenkäynnistä, sen olosuhteista ja osapuolista.⁷⁶

Riippumattomuudella tarkoitetaan siis tuomioistuimen lainkäyttövallan itsenäisyyttä; tuomioistuimen on oltava itsenäinen suhteessa lainsäädäntö- ja toimeenpanovaltaan. Puolueettomuus taas tarkoittaa tuomioistuimen ja sen jäsenten itsenäisyyttä suhteessa yksittäiseen oikeudenkäyntiin ja sen osapuoliin – sitä, että tuomioistuin voi ratkaista käsillä olevan tapauksen objektiivisesti niin, että asiaan kuulumattomat seikat voisivat tai olisivat voineet

⁷³ EIT on oikeuskäytännössään vahvistanut tämän, kun se on johtanut puolueettomuudesta vaatimuksia tuomarille ja määritellyt esteellisyyssperusteita, ks. Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturvan sisältö>Lainkäytön riippumattomuus.

⁷⁴ Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturvan sisältö>Lainkäytön riippumattomuus.

⁷⁵ Jokela 2018, s. 31.

⁷⁶ Toisaalta EIT on monissa ratkaisussaan linkittänyt riippumattomuuden ja puolueettomuuden vaatimukset toisiinsa. Tämä johtuu siitä, että niitä on vaikea pitää täysin erillään. Ervon mukaan niiden erillään pitäminen ei ole välttämättä edes tarpeellista; molemmilla pyritään turvaamaan tuomioistuimen itsenäisyys ja edellytykset oikean ratkaisun tekemiselle sekä tuomioistuimeen kohdistuva luottamus, ks. Ervo 2008, s. 42.

vaikuttaa ratkaisuun, ja tuomioistuimen toiminta myös näyttää puolueettomalta.⁷⁷ Riippumattomuutta voidaan pitää myös puolueettomuuden edellytyksenä; vain riippumaton tuomioistuin voidaan objektiivisesti arvioituna kokea puolueettomaksi ratkaisemaan asia.

Puolueettomuus on jaettu subjektiiviseen ja objektiiviseen osioon, ja puolueettoman tuomioistuimen tulee täyttää sekä subjektiivisen että objektiivisen puolueettomuuden testit. Jotta tuomioistuin olisi subjektiivisesti puolueeton, tuomioistuimen jäsenellä ei saa olla henkilökohtaista ennakkواسennetta tapaukseen tai suhdetta osapuoliin, eikä hän saa toimia puolueellisesti. Subjektiivinen puolueettomuus on lähtökohta, jonka kumoamiseksi on esitettävä näyttöä puolueellisuudesta. Edelleen tuomioistuimen ja sen jäsenten on objektiivisesti arvioituna näytettävä ulospäin puolueettomilta. Objektiivisen puolueellisuuden osoittamiseksi riittää, että tuomioistuimen puolueellisuudesta voi muodostua objektiivisesti katsottuna perusteltu epäily.⁷⁸

Puolueettomuus liittyy läheisesti tuomarin tai muun asiaa käsittelevän henkilön esteettömyyteen. Jotta rikosprosessi olisi puolueeton ja oikeudenmukainen, asiaa käsittelevän tuomarin tai muun henkilön on oltava esteetön, toisin sanoen itsenäinen ja puolueeton käsittelemään asiaa. Esteettömyyden voidaankin katsoa olevan tuomioistuimen puolueettomuutta turvaava osatekijä. Puolueettomuus perustuu esteettömään tuomariin, samaten kuin se edellyttää esteetöntä tuomaria.⁷⁹ Tuomarin esteellisyydestä ja esteellisyyssperusteista säädetään kansallisesti OK 13 luvussa. Kuten edellä on kerrottu, PL 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta on tulkittava EIT:n oikeuskäytännön pohjalta, mikä koskee myös PL 21 §:ää täydentävää OK 13 lukua; OK 13 luvun soveltamisessa on otettava huomioon EIT:n käytäntö tuomarin esteellisyydestä.⁸⁰

⁷⁷ Ks. riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta EIS 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöinä Ervo 2008, s. 42 ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 474.

⁷⁸ Ervo 2008, s. 42 ja 44–46 ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 474.

⁷⁹ Ervo 2008, s. 44–45.

⁸⁰ Hallberg ym 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeusturvan sisältö>Lainkäytön riippumattomuus.

2.6.3. Syyttömyysolettama

Prosessuaalisista oikeusturvatakeista viimeiseksi syyttömyysolettama on sellainen, jonka toteutumiseen mediajulkisuus voi tyypillisesti vaikuttaa. Mediajulkisuus ja sen myötä rikosasian usein liian aikainen ja liian laaja julkisuus on omiaan ennen kaikkea leimaamaan epäillyn tai syytetyn syylliseksi rikokseen ennen aikaisesti tai perusteettomasti. Toisaalta joissain tapauksissa mediajulkisuuden voidaan katsoa jopa jossain määrin edistävän syyttömyysolettaman toteutumista.

Syyttömyysolettamasta säädetään EIS 6(2) artiklassa. PL 21 §:n sanamuotoon syyttömyysolettama ei sisälly, vaikkakin se kuuluu PL 21 §:n alaan ja on syytetyn oikeusturvan tae.⁸¹ Syyttömyysolettama oikeusturvan osa-alueena johdetaan EIS 6(2) artiklasta, ja sen sisältö sekä tulkinta määräytyvät EIS 6(2) artiklan ja EIT:n siitä tekemien tulkintojen mukaisesti.⁸² Niinpä myös tässä syyttömyysolettaman sisältöä tarkastellaan pääasiassa EIS 6(2) artiklan ja EIT:n sitä koskevien ratkaisujen valossa.

Syyttömyysolettaman mukaan jokaista rikoksesta epäiltyä ja syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman tarkoituksena on edistää syytetyn näkökulmasta menettelyn oikeudenmukaisuutta rikosprosessissa. Menettelyn rikosprosessissa on oltava sellaista, että se perustuu oletukselle syytetyn syyttömyydestä, ja syytettyä voidaan pitää syyllisenä vasta, kun hänet on todettu lopullisesti syylliseksi menettelyssä, jossa hänelle on taattu tosiasialliset mahdollisuudet puolustautumalla kumota häneen kohdistuvat epäilykset. Niinpä syyttömyysolettaman katsotaan sisältävän muun muassa vaatimukset syyttäjän näyttövelvollisuudesta ja siitä, ettei tuomioistuin mella asiaa ratkaistessaan ole ennakkokäsitystä syytetyn syyllisyydestä.⁸³ Syyttömyysolettamaan oikeusturvan osatekijänä kuuluu olennaisesti paitsi menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaaminen syytetyn kannalta myös se, että jos epäiltyä vastaan ei nosteta syytettä tai

⁸¹ HE 309/1993 vp, s. 74.

⁸² Hallberg ym 2011, III Yksittäiset perusoikeudet>17. Oikeusturva (PL 21 §)>Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet>Oikeussuojatakeet.

⁸³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493–494. Ks. myös esim. Melich ja Beck v. Tsekki 24.7.2008, jossa valittajat väittivät, ettei oikeudenkäynti rikosasiassa ollut oikeudenmukainen, sillä todistelu ja näytön harkinta oli ollut mielivaltaista. EIT:n mukaan tuomioistuimilla oli ollut ennakkokäsitys heidän syyllisyydestään.

syytetty todetaan syyttömäksi, häntä kohtaan ei saa jäädä virallista rikosepäilyä.⁸⁴ Syyttömyysolettama suojaa siis syytettyä mahdollisen syyttömyydenkin varalta.

Syyttömyysolettama turvaa syytetyn oikeusturvaa tehokkaasti rikosprosessissa jo ennen oikeudenkäyntiä esitutkinnasta lähtien ja edelleen oikeudenkäynnin jälkeenkin. Vaikka syyttömyysolettama ei sisällykään oikeusturva-perusoikeuden sanamuotoon, siitä säädetään kansallisesti esitutkinnan osalta esitutkintalain (805/2011, jäljempänä ETL) 4:2 :ssä.⁸⁵ Viranomaismenettelyn on siis läpi rikosprosessin oltava sellaista, ettei sen vuoksi pääse synty-
mään käsitystä epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä, kun häntä ei ole vielä tuomittu syylliseksi rikokseen.

3. Rikosasian mediajulkisuus

3.1. Rikosuutisointi ja mediajulkisuus tietoyhteiskunnassa

Rikosuutisointi ja sen myötä myös rikosasioiden mediajulkisuus on ilmiönä hyvin vanha, mutta erityisesti 1990-luvulta saakka kehittynyt tietoyhteiskunta on muokannut sitä ja osin merkittävästikin.⁸⁶ Sivistyssanakirjassa tietoyhteiskunta määritellään tietoa ja nopeaa tiedonkulkua hyödyntäväksi ja arvostavaksi yhteiskunnaksi; tietoyhteiskunnassa informaatiota sekä tuotetaan että jaetaan ennennäkemättömällä tavalla, ja siinä tiedotusvälineet ovat keskeisessä asemassa.⁸⁷ Tietoyhteiskunnan murroksen myötä sekä yleisön että tiedotusvälineiden kiinnostus rikosasioita ja -uutisia kohtaan alkoi kasvamaan.⁸⁸ Rikosuutisoinnissa nämä muutokset voidaan nähdä siinä, että rikosuutisoinnin määrä on lisääntynyt, siihen on tullut uusia ulottuvuuksia, ja sen luonne on osin muuttunut.

Rikokseen kohdistuu yhä useammin yleistä mielenkiintoa, ja rikoksista uutisoidaan yhä useammin – vieläpä pääuutisen tasolla. Tämä tarkoittaa sitä, että rikosuutiset tavoittavat yhä

⁸⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493.

⁸⁵ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493.

⁸⁶ Ks. Hemánus 1964, s. 8: rikosuutisointi on alkanut 1700- ja 1800-luvuilla, kun sanomalehdet alkoivat kaupallistua. Mediajulkisuus ja trial by newspapers -ilmiö puolestaan noteerattiin Yhdysvalloissa jo 1800-luvulla, ks. Forrest 1892.

⁸⁷ Ks. myös Ervasti 2004, s. 700.

⁸⁸ TM 2003:8, s. 11, Ervasti 2004, s. 700 ja Wilhelmsson 2002, s. 253.

laajemman yleisön. Tutkimukset osoittavat rikosuutisoinnin määrän kasvaneen sekä paikallisissa että valtakunnallisissa lehdissä ja Yleisradion televisiolähetyksissä 1990-luvulta alkaen.⁸⁹ Vuonna 2012 julkaistussa tutkimuksessaan *Suikkanen, Holma ja Raittila* ovat arvioineet rikosuutisoinnin osuuden olleen noin kymmenen prosenttia suomalaisista uutisista.⁹⁰ Syitä rikosuutisoinnin määrän kasvulle voidaan löytää etenkin tietoyhteiskuntaan liittyvistä tekijöistä. Yleisö haluaa saada rikoksista yhä enemmän tietoa tiedotusvälineiden välityksellä. Verkkouutisointi on mahdollistanut uutisoinnin määrällisen kasvun, reaaliaikaisuuden sekä valtakunnanlaajuuden levikin. Toisaalta myös viranomaisten tiedottaminen rikoksista on tehostunut. Erityisesti poliisi on alkanut käyttää tiedotusvälineitä ja rikosasian mediajulkisuutta hyväkseen, ja muutoinkin viranomaisten tiedottamisen on todettu olevan entistä avoimempaa ja laajempaa.⁹¹ Määrällisen kasvun lisäksi rikosuutiset ovat tulleet vakiintuneesti osaksi painettujen lehtien ja verkkolehden etusivuja sekä televisiokanavien uutislähetystiä.⁹² Ei ole lainkaan tavatonta, että uutinen yksittäisestä rikoksesta on sekä painetun lehden, verkkolehden että television uutislähetysten pääuutinen.

Tietoyhteiskunnan murroksen myötä rikosuutisointi on laajentunut television uutislähetystiin ja internetiin. Poliisin tiedotustilaisuuksia ja rikosoikeudenkäyntejä on alettu televisioimaan ja videovälittämään.⁹³ Uutisoinnin laajentuminen erityisesti verkkoon on vaikuttanut lisäksi rikosuutisointiin paitsi lisäten sen määrää myös muuttanut sen luonnetta siten, että saatavilla on yhä yksityiskohtaisempaa ja laajempaa tietoa, jota voidaan jakaa valtakunnallisella levikillä reaaliajassa.⁹⁴ Rikosuutisoinnin luonteessa on tapahtunut edelleen perustavanlaatuisen muutos, kun uutisointi kohdistuu nykyään varsinaisen oikeudenkäynnin ja sen lopputuloksen sijasta usein jo oikeudenkäyntiä edeltävään vaiheeseen, varsinkin esitutkintaan, ja rikosasiasta julkaistaan mahdollisimman runsaasti tietoja jo ennen oikeudenkäyntiä.⁹⁵

⁸⁹ Ks. Hagerlund 2005, Kemppe – Kivivuori 2004, Kivivuori – Kemppe – Smolej 2002 ja Smolej – Kivivuori 2008.

⁹⁰ Suikkanen – Holma – Raittila 2012.

⁹¹ Ks. Haara ym. 2017, s. 21 ja Tiilikka 2007, s. 510.

⁹² Ks. TM 2003:8, s. 11, Ervasti 2004, s. 700, Kivivuori – Kemppe – Smolej 2002, s. 26–29, Sipilä 2002, s. 318 ja Wilhelmsson 2002, s. 252–264.

⁹³ Ervasti 2004, s. 701.

⁹⁴ Haara ym. 2017, s. 22.

⁹⁵ Fredman 2002, s. 304 ja 307–309. Rikosuutisoinnin kohdistumisesta esitutkintaan ja poliisilta saatuihin tietoihin myös Kadoch 2012, s. 47, Mäkipää 2004, s. 455, Sipilä 2002, s. 317 ja Tiilikka 2007, s. 510.

Rikosuutisoinnissa tapahtuneet muutokset korreloivat suoraan mediajulkisuuteen, sillä mediajulkisuus toteutuu rikosuutisoinnin välityksellä ja muodostuu yksittäisessä tapauksessa hyvin pitkälti sellaiseksi, miten rikoksesta uutisoidaan.⁹⁶ Rikoksen yhteiskunnallinen merkitys, vakavuus ja poikkeuksellisuus sekä epäillyn tai syytetyn asema julkisena henkilönä ovat tekijöitä, jotka tavallisesti johtavat rikosuutisoinnin laajenemiseen siten, että voidaan puhua rikosasiaan kohdistuvasta laajamittaisesta mediajulkisuudesta.⁹⁷

3.2. Rikosprosessin julkisuus mediajulkisuuden perustana

3.2.1. Julkisuusperiaate rikosprosessissa

Rikosprosessin julkisuus muodostaa perustan mediajulkisuudelle. Rikosprosessissa sovellettavan julkisuusperiaatteen mukaan viranomaistoiminta on lähtökohtaisesti julkista.⁹⁸ Rikosprosessin julkisuus toteutetaan julkisuusperiaatteen kolmella ulottuvuudella: asian käsittelyn julkisuudella, asiakirjajulkisuudella ja viranomaisen tiedottamisella.⁹⁹ Julkisuusperiaatteen ytimessä on jokaisen, myös niiden, joita asia ei koske, oikeus tiedon saantiin sekä viranomaisen asiakirjoista että viranomaistoiminnasta.¹⁰⁰ Sen toteutuminen edellyttää siis, että rikosprosessin viranomaisten toiminta on julkista paitsi asiaan osallisille, myös kaikille muille, toisin sanoen yleisölle. Tästä johtuen tässä esityksessä käsitettä julkisuus käytetään tarkoittamaan juuri yleisöjulkisuutta; mediajulkisuuden perustana on rikosprosessin julkisuus eli yleisöjulkisuus.¹⁰¹ Rikosprosessin julkisuus mahdollistaa tiedotusvälineiden rikosuutisoinnin; viranomaistoiminta oikeudenkäynnit mukaan lukien on avointa myös tiedotusvälineille, ja tiedotusvälineillä on lähtökohtaisesti PL 12.1 §:n sananvapauden nojalla oikeus

⁹⁶ Tapanila 2009, s. 17. Nykyään myös yksityishenkilöt voivat tuottaa valtakunnanlaajuisesti sisältöä internetiin ja sosiaaliseen mediaan ja täten vaikuttaa esimerkiksi rikosasian mediajulkisuuteen. Nimenomaisesti rikosuutisointi on kuitenkin edelleen tärkein osa mediajulkisuutta.

⁹⁷ Helsingin HO 2016, s. 9, Haara ym. 2017, s. 21 ja Tiilikka 2007, s. 523.

⁹⁸ Julkisuusperiaatteen mukainen tiedonsaantioikeus on turvattu perusoikeutena PL 12.2 §:ssä, ja sitä voidaan rajoittaa vain laissa erikseen määritellyillä perusteilla, ks. Mäenpää 2016, s. 1.

⁹⁹ Helminen ym. 2014, s. 638, Mäenpää 2016, s. 1 ja Virolainen – Vuoren­pää 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Julkisuuden toteuttamistavat>Julkisuuden käsite. Mäenpää on erotellut julkisuusperiaatteesta myös modernin julkisuusperiaatteen, jonka yksi elementti on proaktiivinen julkisuus, joka tarkoittaa viranomaisen velvollisuutta tiedottaa oma-aloitteisesti ja aktiivisesti toiminnastaan, ks. Mäenpää 2016, s. 3–4.

¹⁰⁰ Helminen ym. 2014, s. 637, Mäenpää 2016, s. 11 ja Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 163.

¹⁰¹ Virolainen ja Vuoren­pää esittävät, että tätä terminologiaa käytetään myös yleisesti, Virolainen – Vuoren­pää 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Julkisuuden intressipiirit>Yleisöjulkisuus.

uutisoida rikosprosessin julkisuuden perusteella saamistaan tiedoista ja tekemistään havainnoista.¹⁰²

Rikosprosessin julkisuus ennen oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnissä eroaa laajuudeltaan ja toteutumistavoiltaan toisistaan, ja julkisuussäätely jakautuu kahteen.¹⁰³ Esitutinnan ja syyteharkinnan julkisuutta säätelee viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki (621/1999, jäljempänä julkisuuslaki), joka on viranomaistoiminnan julkisuutta säätelevä yleislaki. Esitutinnan julkisuutta säätelee lisäksi ETL. Oikeudenkäynnin julkisuutta säätelee puolestaan ensisijaisesti YTJulkL, joka on julkisuuslakiin nähden erityislaki, mutta samalla oikeudenkäyntien julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa säätelevä yleislaki. Julkisuuslaki ei ole kuitenkaan lainkäytössäkään merkityksetön.¹⁰⁴

3.2.2. Julkisuus ennen oikeudenkäyntiä – painopisteenä esitutkinnasta tiedottaminen

Rikosprosessin oikeudenkäyntiä edeltävä julkisuus perustuu pääasiassa esitutinnan julkisuuteen, joka on syyteharkinnan julkisuuden lailla hyvin rajoitettua poikkeuksena viranomaistoiminnan lähtökohtaiselle julkisuudelle. Siinä missä viranomaistoiminta on pääsääntöisesti julkista, esitutkintaa koskevien tietojen julkisuuden lähtökohtana on julkisuuslain mukainen salassapito.¹⁰⁵ Esitutinnan rajoitettu julkisuus perustuu ennen kaikkea siihen, että esitutinnan ensisijainen tavoite on rikoksen ja siihen liittyvien tosiseikkojen selvittäminen niin, että rikos voidaan saattaa syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn.¹⁰⁶ Esitutkintaviranomaisen toiminnan ja menettelyn esitutkinnassa on oltava myös sellaista, että se ei vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen toteutumista.¹⁰⁷

Näistä edellä mainituista asioista johtuen rikosasian käsittely esitutkinnassa ei ole julkista yleisölle – sama pätee syyteharkintaan. Tästä tulee erottaa esitutinnan aikaiset ja sitä pal-

¹⁰² Männistö 2005, s. 207.

¹⁰³ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 163.

¹⁰⁴ Helsingin HO 2016, s. 3, Mäenpää 2016, s. 42–44 ja Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 176–177.

¹⁰⁵ EOA 2018, s. 162. AOA on todennut tämän esimerkiksi ratkaisuisaan 4114/4/12 13.11.2013 ja 1163/4/13 20.3.2014.

¹⁰⁶ Tapanila 2009, s. 183 ja 195.

¹⁰⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307.

velevat tuomioistuinmenettelyt, joihin sovelletaan tuomioistuinkäsittelyn julkisuutta koskevia YTJulkL:n sääntöjä ja jotka ovat pääsääntöisesti julkisia.¹⁰⁸ Niin ikään oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta on rajoitettu, ja ne ovat lähtökohtaisesti JulkL 24.1:n 3 kohdan mukaan salassapidettäviä tuomioistuimen käsittelyyn, siis valmisteluistuntoon tai pääkäsitte-lyyn saakka.¹⁰⁹

Kun rikosasian käsittely ja lähtökohtaisesti myöskään asiakirjat ennen tuomioistuinkäsittelyä eivät ole julkisia, oikeudenkäyntiä edeltävä rikosprosessin julkisuus rakentuu pääasiassa viranomaisen tiedottamisen varaan. Esitutkinnasta tiedottaminen on pääsääntöisesti poliisin asia, kun taas syyttäjä vastaa tiedottamisesta syyteharkinnan aikana.¹¹⁰ Näistä kahdesta poliisin harjoittama esitutkinnasta tiedottaminen on huomattavasti säännönmukaisempaa. Sillä toteutetaan pitkälti esitutkinnan julkisuus, joskin rajoitettu sellainen, jolloin sen rooli on merkittävä myös kokonaisuudessaan oikeudenkäyntiä edeltävän julkisuuden toteuttamisessa.

Esitutkinnasta tiedottaminen tarkoittaa HE 222/2010 vp:n mukaan yksittäisen tapauksen saattamista yleisön tietoon.¹¹¹ Tiedottaminen kattaa kuitenkin laajemminkin viestinnän epäilystä rikoksesta tiedotusvälineiden edustajille.¹¹² Tiedottamisesta säädetään ETL 11:7:ssä, ja Poliisin viestinnän käsikirjaan 2011 sekä Poliisin julkisuuskäsikirjaan 2019 sisältyy ohjeistusta tiedottamiseen ryhtymisestä, sen sisällöstä ja näitä koskevasta harkinnasta.

Esitutkinnasta tiedottaminen perustuu esitutkintaviranomaisen, viime kädessä tutkinnanjohtajan harkintaan tiedottamiseen ryhtymisen tarpeellisuudesta ja tiedottamisen sisällöstä.¹¹³ Tiedottamista ja sen sisältöä koskevassa harkinnassa on aina kyse intressipunninnasta, kun

¹⁰⁸ Helminen ym. 2014, s. 638.

¹⁰⁹ JulkL:n lainvalmistelun alkuvaiheessa, oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnössä, ehdotettiin, että oikeudenkäyntiasiakirjat tulisivat julkisiksi rikosasioissa jo, kun tuomioistuin on saanut ne, KM 2002:1, s. 67–68. KM:stä annetuissa lausunnoissa tätä pidettiin kuitenkin ongelmallisena siksi, että haastehakemuksen julkisuuden niin aikaisessa vaiheessa katsottiin heikentävän syytetyn oikeusturvaa, OMLS 2002:19, s. 24. Ks. oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta tarkemmin Jokela 2018, s. 333–338.

¹¹⁰ Ks. HE 222/2010 vp, s. 243. Syyttäjä voi kuitenkin jo esitutkinnankin aikana vaikuttaa tiedottamiseen esitutkintayhteistyön kautta.

¹¹¹ HE 222/2010 vp, s. 241.

¹¹² Ks. Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 13–14.

¹¹³ Ks. HE 222/2010 vp, s. 242 ja Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 23–24.

julkisuusperiaatetta on pyrittävä toteuttamaan mahdollisimman pitkälle, mutta myös rikoksen tutkinta ja epäillyn oikeudet on kyettävä turvaamaan.¹¹⁴ Juuri tutkinnanjohtajalla on ETL 11:7.4:n mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen.

Tiedottamiseen ryhtymisestä säädetään ETL 11:7.1:ssä. Lainkohdan mukaan tiedottamiseen ryhtymistä arvioidaan sen perusteella, onko tapauksen yleisön tietoon saattaminen tarpeen rikosasian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen kannalta. HE 222/2010 vp:n mukaan lainkohtaan on otettu esimerkinomaisesti tilanteita, joiden ollessa kyseessä tiedottamiseen ryhtyminen saattaa olla tarpeen. Poliisin käsikirjoissa 2011 ja 2019 on niin ikään lueteltu tilanteita, joissa tiedottamiseen ryhtyminen voidaan tyypillisesti katsoa tarpeelliseksi. Esimerkiksi se, että epäilty rikos on jo tavalla tai toisella julkisuudessa, voi olla peruste tiedottamiselle.¹¹⁵

Esitutkintalain uudistamista koskevan HE 222/2010 vp:n mukaan esitutkintaviranomaisella ei ole missään tilanteessa velvollisuutta tiedottamiseen.¹¹⁶ Näin on teoriassa, ja tämä näkökulma perustunee siihen, että ETL:n tiedottamista koskevassa lainkohdassa on painotettu tiedottamiseen ryhtymistä, kun se on tarpeen. Vaikka lainkohdassa ei olekaan määritelty tilanteita, joissa tiedottamiseen olisi aina ryhdyttävä, esitutkintaviranomaisen on kuitenkin käytännössä katsoen tiedotettava rikoksesta, kun se katsotaan yksittäisessä tapauksessa tarpeelliseksi.¹¹⁷

Tiedottamisen sisällöstä säädetään ETL 11:7.1–3:ssä. Tiedottaminen on 1 momentin mukaan tehtävä niin, ettei ketään saateta aiheuttomasti epäilyksenalaiseksi tai kenellekään aiheuteta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Toisekseen asiaan liittyvän henkilön, esimerkiksi

¹¹⁴ Lähtökohta tiedottamisessa, kuten esitutkinnassa ylipäänsäkin, on se, että se ei saa vaarantaa rikoksen ja sen tosiseikkojen selvittämistä tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, ks. Poliisin julkisuuskäsikirja 2019, s. 117, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307 ja Tapanila 2009, s. 183.

¹¹⁵ Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 24 ja Poliisin julkisuuskäsikirja 2019, s. 118.

¹¹⁶ HE 222/2010 vp, s. 242.

¹¹⁷ Velvollisuutta tiedottamiseen vastoin HE 222/2010 vp:tä ilmentää osittain myös Poliisin julkisuuskäsikirja 2019, s. 119, jonka mukaan ”[p]oliisin on ryhdyttävä kuitenkin välittömästi tehostettuun sisäiseen ja ulkoiseen viestintään, kun esille tulleista seikoista voidaan päätellä, että jokin poliisin tilanne on muodostumassa vaativaksi tai on odotettavissa jonkin tapahtuman saavan erityistä huomiota. Poliisin on samalla *huolehdittava* siitä, etteivät puutteelliset, väärät tai harhaanjohtavat tiedot kärjistä tilannetta.”

epäillyn, henkilöllisyyden saa paljastaa 2 momentin mukaan vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.¹¹⁸ Näiden lisäksi 3 momentti velvoittaa erikseen ETL 4 luvussa säädettyjen esitutkintaperiaatteiden huomioimiseen tiedottamisessa ja esitutkinnassa ilmi tulleiden seikkojen salassapitoon. Lain mukaan salassa pidettäviä tietoja ei voida tiedottamisenkaan kautta antaa julkisuuteen.¹¹⁹

Poliisilla on käytettävissään useita viestinnän keinoja, joilla se viestii tiedotusvälineille epäillyistä rikoksista. Suullinen tiedotustilaisuus, johon media kutsutaan paikalle, järjestetään erityisen merkittävissä tapauksissa, joina on pidettävä ainakin sellaisia rikoksia, joihin kohdistuu yleisön poikkeuksellista mielenkiintoa. Tiedotustilaisuudella tehostetaan poliisin viestintää ja tavoitetaan media kattavimmalla tavalla; tiedotusvälineet saavat rikosuutisoinnin pohjaksi luotettavaa tietoa, ja poliisi voi vaikuttaa rikosuutisten sisältöön.¹²⁰ Poliisin viestinnän käsikirjan 2011 mukaan tiedotustilaisuuksissa on varattava medioille video- ja äänitallentamisen mahdollisuus ja pyrittävä siihen, että tällaisia tallenteita hyödynnetään.¹²¹

Poliisin viestinnän perustana on kuitenkin aina kirjallinen dokumentti. Myös tiedotustilaisuudessa jaetaan lehdistötiedote sekä taustoittavaa aineistoa ja esimerkiksi valokuvia. Kirjallinen dokumentti tukee sitä lähtökohtaa, että tieto rikoksesta välittyisi yleisölle sellaisena, kuin poliisi on sen antanut tiedotusvälineille.¹²² Kirjallisella dokumentilla tavoitellaan siis samoja hyötyjä kuin tiedotustilaisuuksien video- ja äänivälittämiselläkin: rikosuutisoinnin sisältämien tietojen oikeellisuutta ja sitä, etteivät tiedot värittyisi taikka vääristyisi tiedotusvälineiden edustajien toimesta. Oma-aloitteisen tiedottamisen lisäksi poliisi, yleensä tutkin-
nanjohtaja, on median tavoitettavissa mahdollisten yhteydenottojen varalta.

¹¹⁸ HE 222/2010 vp, s. 242–243. Henkilön julkisuuteen tuominen rikoksesta epäiltynä edellyttää vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä. ETL 11:7.2:n luettelo tilanteista, joissa henkilön henkilöllisyyden saa paljastaa on tyhjentävä. Käsite 'välttämätöntä' tarkoittaa korkeaa kynnystä nimen tai kuvan julkaisemisessa; kynnystä henkilöllisyyden paljastamiseen nostaa myös pykälän 1 momentti, jonka mukaan ketään ei saa aiheuttomasti saattaa epäilyksenalaiseksi, eikä kenellekään saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa.

¹¹⁹ HE 222/2010 vp, s. 243.

¹²⁰ Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 20.

¹²¹ Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 12 ja 20.

¹²² Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 19–20.

3.2.3. Oikeudenkäyntiä edeltävien tuomioistuinkäsittelyiden julkisuus – painopisteenä pakkokeinoasioiden käsittelyt

Esitutkintaviranomaisen toimittaman rikosasian käsittelyn salassapito ei koske esitutkinnan aikaisia ja sitä palvelevia tuomioistuinkäsittelyjä tai varsinaista rikosoikeudenkäyntiä edeltävää valmisteluistuntoa. Tällaisiin menettelyihin sovelletaan oikeudenkäyntien julkisuutta koskevaa YTJulkL:a, ja ne ovat esitutkinnasta poiketen varsinaisen oikeudenkäynnin tapaan lähtökohtaisesti julkisia.¹²³ Niiden julkisuutta säädellään kuitenkin osin YTJulkL:n oikeudenkäynnin julkisuuden pääsäännöistä poiketen, sillä ne sijoittuvat oikeudenkäyntiä edeltävään aikaan.¹²⁴

Esitutkinnan aikaisia lähtökohtaisesti julkisia tuomioistuinkäsittelyjä ovat muun muassa pakkokeinolain (806/2011, jäljempänä PKL) mukaiset käsittelyt, joissa tuomioistuin päättää vangitsemisesta ja eräistä muista pakkokeinoista.¹²⁵ Tässä esityksessä oikeudenkäyntiä edeltävien tuomioistuinkäsittelyjen julkisuutta tarkastellaan pakkokeinoasioiden ja niistä vangitsemisen käsittelyn kautta, sillä erityisesti vangitsemisen käsittely tuomioistuimessa ennen oikeudenkäyntiä voi vaikuttaa mediajulkisuuden sisältöön ja sävyyn sekä syytetyn oikeusturvaan. Muita oikeudenkäyntiä edeltäviä lähtökohtaisesti julkisia tuomioistuinkäsittelyjä ovat muun muassa esitutkinnan aikaiset todistajankuulustelut ja valmisteluistunto.

Varsinaisen oikeudenkäynnin tapaan keskeiset pakkokeinoasiat käsitellään suullisessa käsittelyssä, mutta YTJulkL 16.2 §:n mukaan käsittelyn julkisuutta voidaan rajoittaa ja käsittely toimittaa yleisön läsnä olematta. Käytännössä tutkinnalliset syyt johtavat usein pakkokeinoasian käsittelyyn ilman yleisöä, eikä julkista käsittelyä voida järjestää myöskään epäillyn tahdon vastaisesti kuin vain erityisen painavasta syystä.¹²⁶ Tämä perustuu erityisesti syytetyn oikeusturvaintressiin, varsinkin syyttömyysolettamaan. Pakkokeinokäsittelyssä ei ratkaista epäillyn syyllisyyskysymystä, vaan ainoastaan pakkokeinon edellytysten olemassa-

¹²³ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 176–177.

¹²⁴ Helminen ym. 2014, s. 683 ja Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 180. Ks. myös HE 13/2006 vp, s. 55.

¹²⁵ Helminen ym. 2014, s. 686 ja Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 176–177. Vain salaisia pakkokeinoja koskevat asiat käsitellään suoraan lain nojalla suljetussa käsittelyssä. Myös esimerkiksi esitutkinnan aikana tuomioistuimessa tehty todistajankuulustelu on lähtökohtaisesti julkinen, ja siihen sovelletaan oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia säännöksiä.

¹²⁶ HE 13/2006 vp, s. 56.

olo, jolloin kielteinen julkisuus voi leimata epäillyn syylliseksi syyttömyysolettaman vastaisesti.¹²⁷ Vaikka valtaosa pakkokeinokäsittelyistä järjestetään yleisön läsnä olematta, käsittely on kuitenkin aina julkinen istunnon alussa, kun salassapidosta päätetään ja käsittelyn päätyttyä, kun asiassa annetaan ratkaisu.¹²⁸

Pakkokeinoasiaa koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta voidaan rajoittaa YTJulkL 16.3 §:n perusteella samoista syistä kuin käsittelyn julkisuutta – ratkaisun sisältävää oikeudenkäyntiasiakirjaa lukuun ottamatta. Asiakirjat voidaan niiden julkisuuden rajoittamisen johdosta pitää salassa oikeudenkäyntiin asti.¹²⁹ Koska käsittelyn julkisuuden ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuden rajoittamisen edellytykset ovat samat, ja käsittely määrätään yleensä salassa pidettäväksi tutkinnallisten syiden vuoksi, tutkinnalliset syyt puoltavat usein myöskin oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuden rajoittamista.¹³⁰ Pakkokeinoasian ratkaisu voidaan puolestaan määrätä ratkaisun julkisuuden pääsäännöstä poiketen YTJulkL 21.1 §:n 3 kohdan mukaan tarpeellisin osin salassa pidettäväksi.¹³¹ Pakkokeinoasian diaaritiedot ovat pääsääntöisesti YTJulkL:n diaarijulkisuutta koskevan pääsäännön mukaan julkisia.¹³²

Valmisteluistunnon julkisuus määräytyy YTJulkL:n yleisten suullisen käsittelyn julkisuutta koskevien säännösten mukaan (YTJulkL 3.1 §:n 1 kohta), ja se on lähtökohtaisesti julkinen (YTJulkL 14 §). Suullinen valmisteluistunto vaikuttaa rikosasian oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksituloon siten, että niiden julkiseksitulo aikaistuu pääkäsittelystä valmisteluistuntoon.¹³³ Suulliselle valmisteluistunnolle ei valtaosassa rikosasioita ole tarvetta, sillä

¹²⁷ Jokela 2018, s. 254 ja Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 178.

¹²⁸ Julkisuustyöryhmä 2007, s. 46.

¹²⁹ HE 13/2006 vp, s. 56.

¹³⁰ Tulee kuitenkin huomioida, että YTJulkL:n luonteeseen kuuluu, että käsittelyn ja oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapito on harkittava erikseen, eikä käsittelyn salassapidosta voida suoraan vetää johtopäätöstä siitä, että myös oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä, Helminen ym. 2014, s. 682.

¹³¹ Ratkaisun julkisuutta on tarkoituksenmukaista rajoittaa niin, että se pidetään salassa niiden tietojen osalta, joiden salassa pitämisestä suullinen käsittely on määrätty toimitettavaksi yleisön läsnä olematta. Siitä huolimatta, että ratkaisun julkisuutta rajoitetaan, vähintäänkin ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat aina YTJulkL 24.2 §:n nojalla julkisia, ja tuomioistuimen on laadittava ratkaisusta julkinen seloste tapauksissa, jotka ovat herättäneet julkisuudessa huomattavaa kiinnostusta (YTJulkL 25 §).

¹³² Ks. HE 13/2006 vp, s. 55.

¹³³ Oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat pääsääntöisesti julkisiksi, kun asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa (JulkL 24.1 §:n 3 kohta ja YTJulkL 8.1 §:n 2 kohta), joka on valmisteluistunto, jos sellainen järjestetään (YTJulkL 3.1 §:n 2 kohta).

useimmissa tapauksissa esitutkinta-aineisto yhdessä haastehakemuksen ja kirjallisen vastauksen kera muodostavat riittävän perustan asian käsittelemiselle pääkäsittelyssä.¹³⁴ Suullinen valmistelu on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, jäljempänä ROL) 5:10.1:n mukaan järjestettävä silloin, kun pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää. HE 82/1995 vp:n mukaan tällainen tarve voi olla esimerkiksi laajoissa talous-, konkurssi-, vero-, petos- ja huumausainerikoksissa.¹³⁵

3.2.4. Oikeudenkäynnin julkisuus – painopisteenä käsittelyn avoimuus yleisölle

Rikosasian oikeudenkäynnissä noudatetaan julkisuuden vahvaa pääsääntöä. Oikeudenkäynnin julkisuus perustuu julkisuusperiaatteen ja PL 12.2 §:n ohella EIS 6 artiklaan ja PL 21 §:ään sisältyvään julkisuuden vaatimukseen. Oikeudenkäynnin julkisuus saa tarkemman sisältönsä YTJulkL:ssa, ja oikeudenkäynnit ovat sen 1 §:n mukaan pääsääntöisesti julkisia.¹³⁶ Sekä EIS 6 artiklaan, PL 21 §:ään että YTJulkL:iin sisältyy vahva pääsääntö oikeudenkäynnin käsittelyn julkisuudesta. YTJulkL säätelee myös muita oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueita; sen 2. luku koskee diaarijulkisuutta, 3. luku asiakirjajulkisuutta, 4. luku käsittelyjulkisuutta ja 5. luku ratkaisun julkisuutta. Koska lainkäyttö on viranomaistoimintaa, siihen sovelletaan edellä kerrotulla tavalla soveltuvien osin myös julkisuuslain säännöksiä.

Oikeudenkäynnin julkisuus ymmärretään perinteisesti käsittelyn julkisuutena, ja oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen pääpaino on käsittelyn julkisuudessa.¹³⁷ YTJulkL 14 §:n mukaan asian suullinen käsittely on julkinen, jollei tuomioistuin 15 §:n nojalla määrää, että se toimitetaan yleisön läsnä olematta. Käsittelyn julkisuus tarkoittaa yleisön tosiasiallista mahdollisuutta seurata tuomioistuinkäsittelyä. Julkisuus toteutuu paitsi välittömästi yleisön omakohtaisella osallistumisella tuomioistuimen käsittelyyn, mutta ennen kaikkea välillisesti median välityksellä. Koska käsittelyn julkisuus toteutuu pitkälti tiedotusvälineiden kautta,

¹³⁴ HE 82/1995 vp, s. 69, Jokela 2018, s. 362 ja Lappalainen – Hupli 2016, IX Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa>2. Rikosjutun käsittely>Suullinen valmistelu>Yleistä.

¹³⁵ HE 82/1995 vp, s. 69.

¹³⁶ Tapanila 2009, s. 47.

¹³⁷ Jokela 2018, s. 13.

tiedotusvälineiden edustajien pääsy istuntosaliin seuraamaan julkista käsittelyä on turvattava, vaikka yleisön läsnäoloa jouduttaisiin rajoittamaan tapauksen herättämästä kiinnostuksesta johtuvan tungoksen vuoksi YTJulkL 20 §:n nojalla.¹³⁸

Vaikka oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen pääpaino on käsittelyn julkisuudessa, julkisuutta toteutetaan myös diaarijulkisuudella, oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudella, ratkaisun julkisuudella ja tiedottamisella. Diaarijulkisuus tarkoittaa oikeudenkäynnin perustietojen julkisuutta, ja siitä säädetään YTJulkL 4 §:ssä; tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. Perustiedot ovat YTJulkL 5 §:n nojalla julkisia salaisia pakkokeinoasioita lukuun ottamatta heti siitä asti, kun ne ovat olemassa. *Kadochin* mukaan nimenomaisesti diaaritiedot muodostavat oikeudenkäynnin julkisuuden perustan, sillä niiden perusteella jokainen, esimerkiksi tiedotusvälineen edustaja, saa tietoonsa tuomioistuimessa käsiteltävät asiat ja asianosaiset ja voi hankkia lisää tietoja vireillä olevista rikosasioista sekä tulla seuraamaan niitä.¹³⁹

Rikosasiaan liittyvät asiakirjat, jotka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten, ovat YTJulkL 7 §:n nojalla lähtökohtaisesti julkisia.¹⁴⁰ Oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat pääsääntöisesti julkisiksi YTJulkL 8.1 §:n 1 kohdan mukaan käräjäoikeuden suullisessa käsittelyssä. Jos rikosasiassa järjestetään valmisteluistunto, oikeudenkäyntiasiakirjat, haastehakemus ja vastaus mukaan lukien, tulevat pääsäännön mukaan julkisiksi jo valmisteluistunnon yhteydessä. Jos valmisteluistuntoa ei järjestetä, oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi pääsääntöisesti pääkäsittelyssä.¹⁴¹

¹³⁸ HE 13/2006 vp, s. 60. Yleisön läsnäolon suhteen tulee noudattaa julkisuusmyönteistä lähtökohtaa, ja tungoksen välttämiseksi suurta mielenkiintoa herättäneiden oikeusjuttujen suulliset käsittelyt tulisi järjestää mahdollisuuksien mukaan ja tarvittaessa tarpeeksi suuressa istuntohuoneessa. Jos tungosta kuitenkin syntyy, puheenjohtajan olisi rajoittaessaan yleisön määrää otettava huomioon tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy istuntosaliin.

¹³⁹ Kadoch 2012, s. 32.

¹⁴⁰ Oikeudenkäyntiasiakirja määritellään YTJulkL 3.1 §:n 5 kohdassa asiakirjaksi, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten; oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät kuitenkaan ole tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot tai luonnokset taikka muut sellaiset asiakirjat, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten, ks. HE 13/2006 vp, s. 28–29.

¹⁴¹ YTJulkL 3.1 §:n 2 kohdan mukaan suullisella käsittelyllä tarkoitetaan muun muassa valmisteluistuntoa ja pääkäsittelyä.

Tuomioistuimen ratkaisu on YTJulkL 22 §:n nojalla julkinen. Ratkaisujulkisuus koskee sekä ratkaisun sisältävän asiakirjan julkisuutta että yleisön oikeutta olla läsnä, kun ratkaisu julistetaan suullisessa käsittelyssä. Tuomioistuin voi määrätä YTJulkL 22.1 §:n ja 24 §:n nojalla ratkaisun pidettäväksi tarpeellisin osin salassa. Ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat kuitenkin aina julkisia (YTJulkL 24.2 §). Ratkaisun julkisuutta koskevia sääntöjä sovelletaan myös pääkäsittelyä edeltäviin tuomioistuinkäsittelyihin.¹⁴²

Rikosoikeudenkäynnin julkisuus toteutuu myös tiedottamisen, toisin sanoen tuomioistuimen harjoittaman viestinnän välityksellä. Velvollisuus oikeudenkäynnistä tiedottamiseen tulee julkisuuslain 20 §:stä.¹⁴³ Tuomioistuimen tiedottamisen pääpaino on ratkaisuista tiedottamisessa, mutta myös tulevasta oikeudenkäynnistä ja oikeudenkäynnin käsittelyvaiheista tiedotetaan tapauskohtaisesti.¹⁴⁴ KKO:n tiedottamiskäytäntö on säännönmukaista, ja KKO tiedottaa erityisesti ratkaisuistaan, mutta alioikeuksissa ei ole samanlaista yhtenäistä tiedottamiskäytäntöä.¹⁴⁵

3.2.5. Oikeudenkäynnin julkisuuden funktiot

Oikeudenkäynnin julkisuuden funktioita on oikeuskirjallisuudessa jaoteltu eri tavoin, mutta niiden ydinsisältö on eri jaotteluista huolimatta pääosin sama.¹⁴⁶ Tärkeimmiksi funktioiksi voidaan nimetä seuraavat:

- oikeusturvafunktio eli se, että julkisuus suojaa asianosaisia viranomaisen mielivallalta
- kontrollifunktio eli se, että julkisuus mahdollistaa tuomioistuinten toiminnan valvonnan

¹⁴² HE 13/2006 vp, s. 63–64.

¹⁴³ Ks. Virolainen – Vuorenmaa 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Julkisuuden toteuttamistavat>Tiedottaminen, jossa tuomioistuinten tiedottamisen on kerrottu perustuvan julkisuuslain 19 ja 20 §:ään. Kuitenkaan julkisuuslain 19 §:ää ei sovelleta lainkäyttöasioihin, HE 30/1998 vp, s. 81.

¹⁴⁴ Helsingin HO 2016, s. 9–10 ja OMT 2003:13, s. 5–7.

¹⁴⁵ Virolainen – Vuorenmaa 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Julkisuuden toteuttamistavat>Tiedottaminen. Alioikeuksien tiedottaminen perustuu pääasiassa kunkin tuomioistuimen omaan viestintäsuunnitelmaan. Viestintäsuunnitelmien laatimista varten oikeusministeriön työryhmä on julkaissut käräjäoikeuksille esimerkkisuunnitelman: Viestintäsuunnitelmaesimerkki käräjäoikeuksille.

¹⁴⁶ Ks. erilaisista jaotteluista esimerkiksi Jokela 2018, s. 13–14, Tapanila 2009, s. 26–32, Tuori 2002, s. 243–251 ja Virolainen – Vuorenmaa 2016, I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Julkisuuden funktiot.

- ohjausfunktio eli se, että julkisuus vaikuttaa joukkotiedotusvälineiden kautta ihmisten käyttäytymiseen
- legitimaatiofunktio eli se, että julkisuus lisää oikeudenkäytön läpinäkyvyyden kautta luottamusta tuomioistuintoimintaan.¹⁴⁷

Yksi oikeudenkäynnin julkisuuden keskeisimmistä tehtävistä on asianosaisten oikeusturvan toteutumisen turvaaminen. Julkinen oikeudenkäynti mahdollistaa yleisölle lainkäytön seuraamisen ja kontrolloinnin ja täten estää salaisille oikeudenkäynneille mahdollista mielivaltaa. Niinpä julkisuudella on myös kontrollifunktio, joka Jokelan jaottelussa kietoutuu yhteen oikeusturvafunktion kanssa; julkisuus turvaa asianosaisten oikeusturvaa, kun lainkäyttöä, esimerkiksi tuomioistuimen puolueettomuutta, voidaan sen johdosta kontrolloida.¹⁴⁸

3.3. Media rikosprosessin julkisuuden toteuttajana

Mediajulkisuus perustuu laajemmin rikosprosessin ja spesifimmin rikosoikeudenkäynnin julkisuudelle, mutta samalla se myös toteuttaa niitä. Yleisöjulkisuuden toteutuminen edellyttää, että jokaisella on todellinen mahdollisuus saada tietoja sekä viranomaisen asiakirjoista että viranomaistoiminnasta. Suuri yleisö ei tosiasiassa tutustu viranomaisen hallussa oleviin asiakirjoihin tai osallistu henkilökohtaisesti esimerkiksi poliisin tiedotustilaisuuteen tai käräjäoikeuden käsittelyyn. Sen sijaan yleisöjulkisuus toteutuu käytännössä välillisesti median välityksellä; tiedotusvälineet saattavat rikosasiat yleisön tietoon, välittävät yleisölle epäilystä rikoksesta poliisilta saadut tiedot ja raportoivat yleisölle oikeudenkäynneistä sekä tuomioistuinten tuomioista.¹⁴⁹

Rikosprosessin julkisuuden toteuttaminen on tiedotusvälineille paitsi oikeus myös velvollisuus. Varmasti yleisesti vallalla olevan käsityksen mukaan rikosuutisoinnin suuri määrä joutuisi primääristi tai yksinomaan siitä, että rikosuutiset myyvät, ja tiedotusvälineet saavat lukijoita sekä tekevät tulosta niillä.¹⁵⁰ Rikosuutisten kiinnostavuus ja niiden aikaansaama

¹⁴⁷ Helsingin HO 2007, s. 7 ja Jokela 2018, s. 13–14.

¹⁴⁸ Jokela 2018, s. 13.

¹⁴⁹ Ks. yleisöjulkisuuden välillisestä toteutumisesta tiedotusvälineiden kautta mm. Helsingin HO 2016, s. 4, Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 12, Arolainen 2002, s. 269, Jokela 2018, s. 13–14, Kadoch 2012, s. 7 ja 89 ja Tapanila 2009, s. 17–18.

¹⁵⁰ Arolainen 2002, s. 266.

myynninedistäminen ei ole suinkaan väärä käsitys; tiedotusvälineet ovat voittoa tavoittelevia yrityksiä ja erityisesti poikkeukselliset tai julkisuuden henkilöihin kohdistuvat rikosepäilyt sekä oikeudenkäynnit herättävät mielenkiintoa, ja niitä koskevat uutiset ovat luettuja. *Arolaisen* mukaan rikosuutisten julkaiseminen valtaosalla medioista ei kuitenkaan perustuisi ensisijaisesti siihen, että ne myyvät, vaan siihen, että rikosasioiden seuraaminen ja niiden julkisuuden välillinen toteuttaminen on tiedotusvälineille sananvapaudesta kumpuava velvollisuus.¹⁵¹ EIT:n ratkaisukäytännössä on tuotu esille tämä tiedotusvälineiden rooli 'julkisena vahtikoirana', mikä tarkoittaa sitä, että rikosuutisointi on niille paitsi oikeus, mutta ennen kaikkea velvollisuus.¹⁵² Tiedotusvälineillä on velvollisuus jakaa tietoa yhteiskunnallisesti merkittävistä ja kiinnostavista rikosasioista ja siten toteuttaa rikosoikeudenkäynnin ja myös laajemmin rikosprosessin julkisuutta.

3.4. Rikosprosessin julkisuutta laajempi mediajulkisuus

Vaikka mediajulkisuudesta usein puhutaan median kautta toteutuvana oikeudenkäynnin julkisuutena, on mediajulkisuus kuitenkin oikeudenkäynnin julkisuutta laajempi käsite ja ilmiö.¹⁵³ Kun rikosasian julkisuus toteutuu välillisesti median kautta, julkisuus on ensinnäkin levikiltään huomattavasti laajempaa kuin välitön yleisöjulkisuus missään tilanteessa olisi.¹⁵⁴ Nykypäivän mediajulkisen oikeudenkäynti voi käytännössä katsoen olla reaaliaikaisesti julkinen koko valtakunnan tasolla.¹⁵⁵ Toisekseen mediajulkisuus ulottuu rikosasioissa oikeudenkäynnin julkisuutta laajemmalle kohdistuen koko rikosprosessiin eikä yksistään oikeudenkäyntiin. Kolmanneksi mediajulkisuus on myös sisällöllisesti pelkkää rikosoikeudenkäynnin ja -prosessin välitöntä julkisuutta laajempaa, sillä niiden julkisuus ja julkisuutta koskeva lainsäädäntö eivät määritä mediajulkisuuden rajoja.¹⁵⁶

¹⁵¹ Arolainen 2002, s. 266–269

¹⁵² Ks. esim. "Wirtschafts-Trend" Zeitschriften-Verlagsgesellschaft mbH v. Itävalta 14.11.2002. Näin myös Neuvonen 2012, s. 74 ja Tiilikka 2010, s. 17.

¹⁵³ Ks. käsitteen mediajulkisuus käytöstä tässä suppeassa merkityksessä esim. Tapanila 2009, s. 17 ja Virolainen – Vuorenperä 2016 I Johdatus prosessioikeuteen>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Merkitys.

¹⁵⁴ Männistö 2005, s. 207 on tuonut esille mediajulkisuuden laajuuden yleisöjulkisuuteen verrattuna. Männistö käyttää mediajulkisuudesta käsitettä massajulkisuus.

¹⁵⁵ Ks. internetin ja television mahdollistamasta mediajulkisuuden reaaliaikaisuudesta Tapanila 2009, s. 18.

¹⁵⁶ Mediajulkisuus voi olla sisällöltään myös rikosprosessin julkisuutta suppeampaa, sillä kaikki julkinen tieto ei ole julkaistavissa ja mediajulkista, ks. esim. journalistin ohjeiden kohta 30.

Todellisuudessa mediajulkisuus kohdistuu ja toteuttaa yhä useammin oikeudenkäynnin sijasta sitä edeltävien rikosprosessin vaiheiden, erityisesti esitutinnan julkisuutta.¹⁵⁷ Kun mediajulkisuus ei rajoitu pelkästään rikosprosessin julkisuuteen, se voi olla ja usein onkin pelkkiä poliisilta tai syyttäjältä saatuja tietoja taikka pakkokeinokäsittelyn julkisia tietoja laajempaa. Esimerkiksi esitutkinnasta tiedottamista säätelevä ETL 11:7 ja Poliisin viestinnän käsikirja 2011 sekä Poliisin julkisuuskäsikirja 2019 koskevat ainoastaan esitutkintaviranomaista ja syyttäjää, kun syyttäjä tiedottaa esitutkinnasta, eivätkä mediaa. Esitutkinnasta tiedottaminen ja sitä koskevat normit ovat itsenäisiä median julkaisemista koskevista kriteereistä, eivätkä ne kerro siitä, mitä media voi julkaista.¹⁵⁸ Kun esitutkintaviranomaisen oikeus paljastaa epäillyn henkilöllisyys on hyvin rajoitettu, eikä henkilöllisyys ole pääsääntöisesti julkinen tieto (ETL 11:7.1–3), tiedotusväline voi silti julkaista sen, jos se on saanut sen muuta kautta tietoonsa.¹⁵⁹

Media tapaa perustaa rikosuutisointinsa luotettavaan viranomaistietoon, mutta sen ulkopuolisetkin tiedot ovat perustavanlaatuinen osa rikosuutisointia ja täten mediajulkisuutta. Esimerkiksi esitutinnan aikaisen rikosuutisoinnin pohjana ovat tyypillisesti olleet nimenomaisesti poliisin antamat epäiltyä rikosta tai henkilöä koskevat tiedot, eikä viranomaislähteiden ulkopuolisten tietojen ole katsottu nousseen mediajulkisuuden keskiöön.¹⁶⁰ Jos poliisi ei kuitenkaan anna rikoksesta tietoja tai poliisin antamat tiedot ovat suppeita, tiedotusvälineiden edustajat pyrkivät hankkimaan rikoksesta tietoa muuta kautta. Onhan tiedotusvälineiden intressissä uutisoida rikoksista, erityisesti yleistä mielenkiintoa herättävistä tai herättäneistä tapauksista, ja yleisö haluaa saada niistä tietoa.¹⁶¹ Toisaalta mediajulkisuuden sisällön laaventuminen viranomaistietoja laajemmaksi ei edes edellytä tällaista viranomaistietojen suppeutta. Vaikka viranomaistiedot olisivat kattaviakin, tiedotusvälineiden edustajat säännönmukaisesti kuulevat ja uutisoivat myös asianomistajan ja epäillyn ja/tai heidän avustajiensa näkemykset epäilystä rikoksesta sekä haastattelevat esimerkiksi asiantuntijoita.¹⁶²

¹⁵⁷ Ks. mediajulkisuuden kohdistumisesta esitutkintavaiheeseen esim. Fredman 2002, s. 304 ja Tiilikka 2007, s. 510.

¹⁵⁸ Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 25 ja Helminen ym. 2014, s. 716.

¹⁵⁹ Medialla on julkaisuun omat kriteerinsä, ks. Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 25, Helminen ym. 2014, s. 716 ja Tapanila 2009, s. 17–19. Ks. myös AOA 1163/4/13 20.3.2014.

¹⁶⁰ Ks. Fredman 2002, s. 305, Mäkipää 2004, s. 455 ja Tiilikka 2007, s. 510.

¹⁶¹ Helminen ym. 2014, s. 705.

¹⁶² Tapanila 2009, s. 18.

Tutkielman tekemisen aikaan laulaja Jari Sillanpäästä koskeva rikosvyyhti laajeni uudella rikossyytteellä. Kyseinen rikosasia oli mediajulkisuuden kohteena jo ennen oikeudenkäyntiä, ja tiedotusvälineet seurasivat myös itse oikeudenkäyntiä tiiviisti.¹⁶³ Sen uutisoinnista käy ilmi, minkälaista yleisöä kiinnostavan rikosasian mediajulkisuus tyypillisesti on. Miten mediajulkisuus ajoittuu jo oikeudenkäyntiä edeltävään aikaan, ja miten oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus perustuu viranomaisilta saatuihin tietoihin, mutta myös tätä laajempiin tietoihin. Miten tiedotusvälineet pyrkivät toteuttamaan itse oikeudenkäynnin julkisuutta – oikeudenkäynnin julkisuuden välillinen toteuttaminen kun on kuitenkin olennaisin osa mediajulkisuutta, mutta miten rikosuutisoinnissa on kyse myös kaupallisista intresseistä, eikä vain sananvapaudesta kumpuavasta velvollisuudesta.

Useat tiedotusvälineet aloittivat 15.11.2019 uutisoinnin Sillanpäästä vastaan Helsingin käräjäoikeudessa nostetusta rikossyytteestä, jossa oli kyse lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.¹⁶⁴ Rikos tuli varsinaisesti mediajulkisuuden kohteeksi vasta esitutkinnan ja syyteharjauksen päättymisen jälkeen, mutta kuitenkin ennen oikeudenkäyntiä diaaritietojen vuoksi. Tapausta koskeva oikeudenkäyntiä edeltävä rikosuutisointi perustui julkisiin diaaritietoihin, poliisin julkiseen esitutkimusmateriaaliin ja syyttäjän tapauksesta antamiin tietoihin. Mediajulkisuus ei kuitenkaan rajoittunut sisällöltään vain näihin tietoihin, vaan epäiltyä rikosta oli taustoitettu rikosuutisissa lisäksi laajemmilla tiedoilla. Sillanpään ja hänen asianajajansa kanta epäilystä rikoksesta ja Sillanpään syyttömyydestä oli tuotu esille. Uutisointi kattoi niin ikään rikosoikeuden professori Matti Tolvasen näkemyksen syytteestä.¹⁶⁵

Toinen tiedotusvälineiden etusivut ja uutislähettykset vallannut mediajulkisuuden aalto ajoittui tapauksen käräjäoikeuden käsittelypäivälle 26.2.2020.¹⁶⁶ Median edustajat olivat kattavasti edustettuina Helsingin oikeustalon aulaan odottamassa paitsi käsittelyn alkua myös

¹⁶³ Rikosuutisointia on seurattu tutkielman tekemisen ajan, 21.3.2020 saakka.

¹⁶⁴ 15.11.2019 julkaistiin esim. seuraavat uutiset: Helsingin Sanomat 15.11.2019 <https://www.hs.fi/kau-punki/art-2000006308485.html>, Iltasanomat 15.11.2019 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006313126.html> ja Yle 15.11.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-11070203>.

¹⁶⁵ Ks. esim. Iltalehden verkkolehden etusivulla 16.11.2019 yhtäaikaaisesti olleet neljä uutista: Iltalehti 15.11.2019a <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/91203110-a4ae-4e02-8ea9-b2a96bde0804>, Iltalehti 15.11.2019b <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/041cea85-4385-4885-80ac-e4de0579534c>, Iltalehti 15.11.2019c <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/df700e4a-58d5-46a6-b3e3-7d57b36470d7> ja Iltalehti 16.11.2019 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/5506f669-a392-4473-9cea-888db66b23eb>.

¹⁶⁶ 26.2.2020 julkaistiin esim. seuraavat uutiset: Aamulehti 26.2.2020 <https://www.aamulehti.fi/a/f5252f69-973b-4ee8-8ab2-5040c2eb87fa>, Iltalehti 26.2.2020 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/44121c5b-4ebb-42f5->

Sillanpäästä ja tämän kommentteja.¹⁶⁷ Piiritettyään Sillanpään heti käräjäoikeuden turvatarkastuksen jälkeen ja saatuaan haluamansa kuvamateriaalin ja kommentit, tiedotusvälineiden edustajat siirtyivät odottamaan käsittelyn alkua istuntosaliin, jossa he saivat niin ikään kuvata.¹⁶⁸ Kun asia kuitenkin päätettiin käsitellä suljetuin ovin, media ei varsinaisesti päässyt toteuttamaan oikeudenkäynnin yleisöjulkisuutta sikäli kun se ymmärretään käsittelyn julkisuutena – yhtä kaikki rikosasiaa koskevassa uutisoinnissa on tässäkin tapauksessa edelleen kyse mediajulkisuudesta. Rikosuutiset ja niiden mukana mediajulkisuus perustuivat pitkälti syyttäjän sekä Sillanpään ja hänen asianajajansa antamiin lausuntoihin asiasta. Uutisia oli niin ikään rikastettu myös esimerkiksi Sillanpään aiemmilla huumetuomioilla, joilla ei ollut tämän rikosasian yleisöjulkisuuden välillisen toteuttamisen kanssa mitään tekemistä – luki-joita ne varmasti toki kiinnostavat.¹⁶⁹

3.5. Hyvä journalistinen tapa mediajulkisuuden rajojen asettajana

Vaikka viranomaistoiminnan julkisuutta koskevat normit eivät sido tiedotusvälineitä ja määrittele rikosuutisten rajoja, rikosuutisointi ei ole kuitenkaan vailla sääntelyä. Tiedotusvälineet noudattavat toiminnassaan ennen kaikkea *hyvää journalistista tapaa*, joka ilmaistu journalistin ohjeissa ja jonka noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto (JSN). Kyse on median itsesääntelyjärjestelmästä, joka on myös muualla maailmassa yleisesti käytössä oleva mediaa koskeva sääntelyinstrumentti.¹⁷⁰

8d72-eb5246e28a25, Iltasanomat 26.2.2020 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006419497.html> ja Yle 26.2.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11227097>.

¹⁶⁷ Ks. Yle 26.2.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11227097>, jossa on kuvattu mediaa olleen ”paikalla niin runsaasti, etteivät Sillanpää ja hänen asianajajansa Riitta Leppiniemi meinanneet päästä sisälle oikeustaloon turvatarkastuksesta.”

¹⁶⁸ Ks. Iltalehti 26.2.2020 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/44121c5b-4ebb-42f5-8d72-eb5246e28a25>.

¹⁶⁹ Ks. Yle 26.2.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11227097>. Ks. myös Tiilikka 2007, s. 511: ”Julkaistavien uutisten valikointia eivät aina määritä yhteiskunnalliset intressit ja eettiset arvot, vaan uutisointi on myös liiketoimintaa ja viihdettä.” Vrt. Arolainen 2002, s. 266–269.

¹⁷⁰ Helminen ym. 2014, s. 716. Melander on vastikään tuonut JSN:n tuoreisiin päätöksiin pohjautuen esille, että itsesääntelyjärjestelmä toimii hyvin, ks. Melander 2019, s. 977. Tämän puolesta puhuu myös se, että valtaosa suomalaisista tiedotusvälineistä kuuluu JSN:n perussopimuksen allekirjoittaneisiin yhteisöihin, ja ne ovat täten sitoutuneet JSN:n toimintaperiaatteisiin, ks. JSN:n verkkosivut <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>.

Journalistin ohjeiden tarkoitus on muodostaa tiedotusvälineille perusta sananvapauden vastuulliseen käyttämiseen, ja niiden sisältö mukailee sananvapauden käyttämisestä joukko- viestinnässä annetun lain (460/2003, jäljempänä sananvapauslaki) sisältöä.¹⁷¹ Ohjeet sisältävät ohjemuotoisia määräyksiä tiedotusvälineiden toiminnalle ja rikosuutisten sisällölle; ne ohjaavat tiedotusvälineitä uutisoimaan ja toteuttamaan mediajulkisuutta lain ja hyvän tavan mukaisesti.

Hyvä journalistinen tapa paitsi asettaa rajat rikosuutisten sisällölle myös määrittelee pitkälti mediajulkisuuden sisältöä. Kun mediajulkisuuden sisältö määräytyy sellaiseksi, miten rikoksesta uutisoidaan, mediajulkisuuden rajojen voidaan katsoa asettuvan linjaan hyvän journalistisen tavan mukaisen julkaisukäytännön kanssa.

Hyvään journalistinen tapa sisältää syyttömyysolettaman, joka sitoo myös tiedotusvälineitä, ja sen mukana epäillyn tai syytetyn oikeusturvaintressin huomioimisen ja turvaamisen.¹⁷² Journalistin ohjeiden kohdan 35 mukaan tiedotusvälineiden ei pidä ottaa ennakolta kantaa epäillyn syyllisyyteen eikä pyrkiä oikeudenkäynnin aikana vaikuttamaan asiattomasti tuomioistuimen ratkaisuihin. Jos tutkintapyynnöstä, syytteestä tai tuomiosta on julkaistu uutinen, asiaa on mahdollisuuksien mukaan seurattava loppuun saakka, jotta rikosasiasta ja epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä ei jää virheellistä käsitystä. JSN on päätöksissään korostanut useasti tiedotusvälineiden velvollisuutta turvata osaltaan epäillyn tai syytetyn oikeutta tulla pidetyksi syyttömänä perustuen ohjeiden kohtaan 35.¹⁷³ Ohjeiden kohdan 32 tarkoituksena on niin ikään välttää epäillyn tai syytetyn leimaamista ja leimautumista syylliseksi tiedotusvälineistä johtuen, kun syyllisyyttä ei ole vielä ratkaistu; tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä. Tarkemmin epäillyn tai syytetyn nimen julkaisemista sääntelee JSN:n antama periaatelausuma nimi rikosuutisissa 1981, joka on edelleen validi.

¹⁷¹ Nieminen 2017, s. 38.

¹⁷² Ks. syyttömyysolettaman sitovuudesta suhteessa tiedotusvälineisiin Melander 2019, s. 974–975.

¹⁷³ Ks. esim. JSN 6640/PL/17 19.6.2018, jossa lehti julkaisi jutun, jossa kerrottiin, että tunnistettavissa olevasta pariskunnasta oli tehty rikosilmoitus. Jutun vuoksi he joutuivat kielteisen mediajulkisuuden kohteeksi. JSN:n langettavan ratkaisun mukaan lehden olisi tullut kuulla pariskuntaa samanaikaisesti jutun julkaisemisen kanssa tai jälkikäteen, ja lehden olisi tullut seurata jutun käsittely loppuun saakka. JSN:n vapauttavassa päätöksessä 5726/SL/15 16.6.2015 JSN puolestaan katsoi, että epäillyn nimen ja kuvan julkaiseminen ei ollut kohtuutonta, kun lehti julkaisi kolmena peräkkäisenä päivänä jutut jääkiekkovaikuttajaan kohdistuvasta syyteharkinnasta. Rikosnimikkeiden kertominen ei leimannut kantelijaa syylliseksi tekoon, josta häntä epäiltiin.

Periaatelausuman sisältämän ja tiedotusvälineitä sitovan nimensuojan pääperiaatteen mukaan nimen julkaiseminen on perusteltua rikosuutisessa vain, kun huomattava yleinen etu sitä vaatii. Yleinen etu on sitä suurempi, mitä vakavampia yhteiskunnallisia seurauksia teolla katsotaan olevan ja mitä enemmän taloudellista, poliittista tai hallinnollista valtaa epäillyllä, syytetyllä tai tuomitulla henkilöllä on. Tekijän nimen paljastaminen voi olla perusteltua myös, jos sillä voidaan estää syyttömän joutuminen epäilyksenalaiseksi. Teko ja tekijän henkilöllisyys eivät kuitenkaan yksistään ratkaise nimen julkaisemista, vaan siihen vaikuttaa olennaisesti myös se, missä vaiheessa rikosprosessia rikosuutinen julkaistaan. Pääsääntönä on pidettävä sitä, ettei henkilöllisyyttä paljasteta ennen tuomioistuinkäsittelyä. Tästä voidaan poiketa, jos teon laadusta tai tekijän asemasta johtuvat painavat syyt sitä puoltavat. Jos nimi julkaistaan ennen tuomioistuinkäsittelyä, on syytä esittää syytösten perustelut ja antaa epäilylle tai syytetylle mahdollisuuksien mukaan heti tilaisuus puolustautumiseen.¹⁷⁴ Niinpä mediajulkisuuden ei lähtökohtaisesti ennen rikosoikeudenkäyntiä tule kohdistua epäiltyyn tai syytettyyn sillä tavalla, että hänen henkilöllisyytensä olisi mediajulkinen.

Vaikka journalistin ohjeet ja JSN:n periaatelausuma saavat aikaan vaikutelman siitä, että epäillyn tai syytetyn henkilöllisyyden julkaisuun on tiedotusvälineiden taholta korkea kynnys, kyse ei kuitenkaan ole missään nimessä ETL:iin verrattavissa olevasta salassapidosta. Tiedotusvälineillä on henkilöllisyyden julkaisemiseen alemmat kriteerit kuin viranomaisilla, eikä niitä aina noudateta tiukasti. Erityisesti epäiltynä tai syytettynä olevan julkisen henkilön henkilöllisyyden paljastaminen on pikemminkin sääntö kuin hyvän journalistisen tavon mukainen poikkeus.¹⁷⁵

Mediajulkisuus ei kuitenkaan aina eroa rikosprosessin julkisuudesta vain siinä suhteessa, että se on rikosprosessin julkisuutta laajempaa. Kaikesta rikosprosessissa julkisesta tiedosta ei automaattisesti voi tehdä mediajulkista. Journalistin ohjeet tietyissä tilanteissa supistavat

¹⁷⁴ JSN:n periaatelausuma 1981.

¹⁷⁵ Ks. Helminen ym. 2014, s. 716, jossa on esitetty, että epäillyn henkilöllisyys on yleensä julkaistu tiedotusvälineiden toimesta, kun rikosepäily kohdistuu esimerkiksi poliittisen tai taloudellisen vallan käyttäjään. Myös JSN:n on päätöksessään 5726/SL/15 16.6.2015 tuonut esille, että epäillyn asema julkisena henkilönä: entisenä urheilijana ja nykyisenä jääkiekkovalmentajana sekä televisiokommentaattorina – ei siis poliittisen tai taloudellisen vallan käyttäjänä, oli otettava huomioon nimensuojasta päätettäessä. Niinpä nimen julkaisukynnys oli madaltunut, eikä nimen julkaiseminen ollut vastoin hyvää journalistista tapaa.

mediajulkisuuden alan rikosprosessin julkisuutta kapeammaksi. Ohjeiden kohdan 30 mukaan julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja, eikä kaikki julkinen ole välttämättä julkaistavissa.¹⁷⁶

3.6. Trial by newspapers -ilmiö

Mediajulkisuus on tuonut mukanaan trial by newspapers -ilmiön, josta puhutaan myös mediakäräjöintinä ja media- sekä varjo-oikeudenkäynteinä. Siinä rikosasian mediajulkisuutta käytetään hyväksi, ja oikeutta käydään tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolella tiedotusvälineissä pyrkien vaikuttamaan yleisön mielipiteeseen ja oikeustajuun ja/tai oikeudenkäynnin lopputulokseen. Se liittyy käytännössä yleistä mielenkiintoa herättäneisiin rikosasioihin, jotka ovat mediajulkisuuden kohteena jo ennen oikeudenkäyntiä.¹⁷⁷

Trial by newspapers ei ole ilmiönä uusi, sillä siihen ja sen ongelmallisuuteen havahtuivat juristit *Roger Foster* ja *W. Forrest* jo 1800-luvulla Yhdysvalloissa. He toivat kirjoituksissaan Trial by Newspaper (1887) ja Trial by Newspapers (1892) esille, että lehtien harjoittama rikosoikeudenkäyntejä edeltävä kantaaottava rikosasioiden käsittely vaikutti syytettyjen kohteluun oikeudenkäynnissä, eikä syytetyn oikeus riippumattomaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin päässyt toteutumaan julkisuuden paineessa.¹⁷⁸ Ilmiö ei ole 2010- ja 2020-luvun taitteen Suomessa samanlainen kuin 1800-luvulla Yhdysvalloissa, jossa rikosjournalismi oli sensaatiomaista ja kantaaottavaa, mutta se on edelleen rikosuutisoinnissa läsnä.¹⁷⁹

Nykypäivän trial by newspapers -ilmiö voidaan jakaa kahteen eri muotoon. Siitä on ensinnäkin kyse, kun asianosaiset ja heidän avustajansa sekä toisinaan myös poliisi ja syyttäjät pyrkivät hyödyntämään mediajulkisuutta asiansa ajamiseen.¹⁸⁰ Tarkoituksena on tällä tavoin

¹⁷⁶ Ks. esim. Neuvonen 2012, s. 149.

¹⁷⁷ Arolainen 1999, s. 125, Jokela 2016, s. 90 ja Tapanila 2009, s. 18.

¹⁷⁸ Arolainen 1999, s. 125–126.

¹⁷⁹ Ks. Arolainen 1999, s. 126.

¹⁸⁰ Virolainen – Vuorenpää 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Mediaoikeudenkäynnit.

ennen kaikkea vaikuttaa yleisön ja sitä kautta mahdollisesti niin ikään lainkäyttäjän mielipiteeseen rikoksesta ja epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä.¹⁸¹ Suoranaisen oikeudenkäyntiin vaikuttamisen sijasta trial by newspapers -ilmiö on sen nykymuodossa painottunut juuri tällaiseen asianosaisten harjoittamaan julkisuuden hyväksikäyttöön siten, että mediajulkisuuden sisältöön sekä sävyyn ja tätä kautta yleisön mielipiteeseen pyritään vaikuttamaan ja voittamaan yleisö omalle puolelle.¹⁸² Samaten erityisesti poliisin antamat tarkat tiedot epäilystä rikoksesta tai henkilöstä saatetaan tulkita oikeudenkäyntiin kohdistuvaksi vaikuttamisyritykseksi, vaikka se ei lienekään poliisin pyrkimys.¹⁸³

Toisekseen myös tiedotusvälineet voivat syyllistyä mediakäräjäintiin joko välillisesti mahdollistaessaan ensiksi mainitun asian ajamisen rikosuutisissaan taikka pyrkiessään itse vaikuttamaan rikostutkintaan tai tuomioistuimen ratkaisuun.¹⁸⁴ Suomessa mediakäräjäintiin on puututtu journalistin ohjeiden kohdalla 35, joka pitää sisällään trial by newspapers -kiellon, eivätkä tiedotusvälineet tätä nykyä tavanne pyrkimään aktiivisesti vaikuttamaan rikosprosessin viranomaisiin ja heidän toimintaansa.¹⁸⁵ Tästä huolimatta medialla on kuitenkin osansa siinä, että rikosasian mediajulkisuus saa negatiivisia trial by newspapers -ilmiön piirteitä; tapahtuuhan pääasiallisesti asianosaisten harjoittama mediakäräjäinti tiedotusvälineiden välityksellä.

Trial by newspapers -ilmiö on mielletty juristikunnassa perinteisesti kielteiseksi ilmiöksi, eikä vähiten siksi, että se on ilmiönä syytetyn oikeusturvan kannalta ongelmallinen. Siihen sisältyy ensinnäkin riski siitä, että se horjuttaa tuomioistuimen puolueettomuusvaatimusta.¹⁸⁶ Puolueettomuusvaatimusta voi horjuttaa suoranainen oikeudenkäyntiin tai lainkäyttäjiin vaikuttamispyrkimys, mutta se voi myös horjua välillisesti, yleiseen mielipiteeseen vaikuttamisen kautta. Trial by newspapers -ilmiöön liittyy olennaisesti lisäksi riski

¹⁸¹ Tapanila 2009, s. 20–22, Tuori 2002, s. 245 ja Virolainen – Vuorenää 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Mediaoikeudenkäynnit.

¹⁸² Ks. Backman 2005, s. 133 ja Tuori 2002, s. 246.

¹⁸³ Fredman 2002, s. 304 ja Tapanila 2009, s. 18.

¹⁸⁴ Virolainen – Vuorenää 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Mediaoikeudenkäynnit.

¹⁸⁵ Ks. Arolainen 1999, s. 128 ja Virolainen – Vuorenää 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Mediaoikeudenkäynnit.

¹⁸⁶ Ks. Tuori 2002, s. 246–247.

epäillyn tai syytetyn syylliseksi leimaamisesta tai leimautumisesta ennen oikeudenkäyntiä, sikäli kun mediakäräjäointi painottuu epäillyn tai syyllisyyden puolesta puhuvaksi. Kun mediakäräjäointiin ennen oikeudenkäyntiä liittyy tällaisia syytetyn oikeusturvan kannalta perustavanlaatuisia ongelmallisia tai negatiivisia piirteitä, ainakin oikeudenkäyntiä edeltävää mediakäräjäointiä on syytä välttää.¹⁸⁷

Backman on tunnistanut Suomessa perinteisen trial by newspapers -ilmiön ohella trial by tv -ilmiön. Se liittyy erityisesti oikeudenkäyntien mediajulkisuuteen ja tapauksiin, joissa rikosasia ei tulle ratkeamaan syytetyn hyväksi. *Backmanin* mukaan tällaisissa tapauksissa on havaittu, että syytetyn puolustuspuheenvuoro olisi rakennettu pikemminkin mediaa ja yleisön puolelleen voittamista kuin tuomioistuinta varten. Ilmiö korostuu nimenomaisesti televisioitavissa oikeudenkäynneissä, joissa syytetyn puolustuksella yritetään ikään kuin viimeisenä oljenkortena käännättää yleisön mielipide syytetyn puolelle, kun oikeudenkäynnin varsinaiseen syytetyn kannalta negatiiviseen lopputulokseen ei ole voitu tai voida vaikuttaa.¹⁸⁸ Ilmiö soveltuu paitsi televisiointiin myös oikeudenkäynnin videovälittämiseen internetiin – molemmissa on yhtä lailla kyse videokuvaamisesta istuntosalissa ja videokuvan välittämisestä.

4. Mediajulkisuus syytetyn oikeusturvan kannalta – vaikutusten lähtökohdista

4.1. Mediajulkisuuden positiivisten vaikutusten perusta – rikosprosessin julkisuuden tosiasiallinen toteuttaminen

Mediajulkisuuden merkitys ja sen positiiviset vaikutukset syytetyn oikeusturvan kannalta perustuvat sen välttämättömyyteen rikosprosessin yleisöjulkisuuden tosiasiallisena toteuttajana. Julkisuuden funktiot, oikeusturvafunktio mukaan lukien, toteutuvat tehokkaasti mediajulkisuuden kautta. Erityisesti oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden välillisenä toteuttajana mediajulkisuudella on lähtökohtaisesti syytetyn oikeusturvaa turvaavia, yleisöjulkisuuden

¹⁸⁷ On myös muistettava, mikä on tiedotusvälineiden harjoittaman rikosuutisoinnin perimmäinen tarkoitus. Se ei ole sen mahdollistaminen, että asianosaiset voivat ajaa asiaansa lehtien palstoilla tai se, että mediassa otetaan ennen oikeudenkäyntiä kantaa asian mahdolliseen lopputulokseen. Sen sijaan se on rikoksista tiedon välittäminen kansalaisille tasapuolisesti ja todenmukaisesti.

¹⁸⁸ *Backman* 2005, s. 133.

vaikutusten kanssa yhteneväisiä vaikutuksia. Myös oikeudenkäyntiä edeltävällä rajoitetulla yleisöjulkisuudella ja mediajulkisuudella on osin samankaltaisia positiivisia vaikutuksia.

Modernissa nopeaa tiedonvälitystä korostavassa yhteiskunnassa mediajulkisuuden merkitys korostuu. Tietoyhteiskunnassa yleisöjulkisuuden ja sen mukana julkisuuden funktioiden tehokas toteutuminen käytännössä edellyttävät tiedotusvälineiden välityksellä toteutuvaa välillistä julkisuutta, siis mediajulkisuutta.¹⁸⁹ On perusteltua kysyä, kuinka suuri merkitys oikeudenkäynnin, tai miksei myös laajemmin rikosprosessin, avoimuudella yleisölle olisi ilman mediajulkisuutta tai sen mahdollisuutta? Kun yleisö ei ole paikan päällä seuraamassa oikeudenkäyntejä, vaan ne ovat ainoastaan teoriassa julkisia, missä määrin oikeudenkäyntiä oikeastaan voidaan pitää julkisena? Jos julkisuus ei toteudu käytännössä, miten voidaan katsoa, että oikeudenkäynnin julkisuuden funktiot toteutuisivat tehokkaasti?¹⁹⁰

Ei ainoastaan teoriassa vaan myös käytännössä julkisella rikosprosessilla saavutetaan tehokkaasti julkisuuden oikeusturvaa turvaavat vaikutukset. Näitä vaikutuksia voidaan kutsua mediajulkisuuden oikeusturvaa turvaaviksi välillisiksi vaikutuksiksi, sillä ne ovat primääristi rikosprosessin julkisuudesta johtuvia, mutta ne toteutuvat tehokkaasti välillisesti mediajulkisuuden kautta.

4.2. Mediajulkisuuden negatiiviset sävyt – mediajulkisuus ja yleisöjulkisuus toisistaan erillisinä ilmiöinä

Rikosprosessin välittömän yleisöjulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan ei voida suoraan samaistaa mediajulkisuuden vaikutuksiin, sillä mediajulkisuus ja yleisöjulkisuus

¹⁸⁹ Ks. yleisöjulkisuuden välillisestä toteutumisesta median välityksellä Mäenpää 2016, s. 9–10, Tapanila 2009, s. 17–18 ja Tiilikka 2010, s. 17.

¹⁹⁰ Vrt. Männistö 2005, s. 206–211. Männistö on antanut suuremman merkityksen oikeudenkäynnin välittömälle yleisöjulkisuudelle muun muassa syytetyn oikeusturvan toteutumisessa kuin massajulkisuudelle eli mediajulkisuudelle. Männistö ei ole antanut mediajulkisuudelle juurikaan arvoa, vaan on enemmälti kohdistanut siihen kritiikkiä. Myös Neuvonen 2012, s. 149–150. Neuvonen on tuonut esille, että julkisuusperiaatteesta ja tietojen julkisuudesta ei saisi seurata, että kaikki julkinen tieto olisi julkaistavaa; on eri asia, että ihmiset voivat halutessaan pyytää viranomaiselta tietyn tiedon, kuin se, että tuhannet ihmiset voivat lukea asian lehdestä. Neuvonen korostaa, että julkisuusperiaatteen käyttöön kuuluu nimenomaisesti aktiivisuuden vaatiminen. Tietoa haluavan on siis syytä nähdä vaivaa saadakseen tiedon itselleen, eikä tiedon tulekaan olla kaikilla. Itse nään tällaisen aktiivisuuden vaatimisen perusteltuna esimerkiksi viranomaisella olevien asiakirjojen tai tuomioistuimen istunnon kohdalla mutta vain siltä osin, kun on kyse vaikkapa rikosasian vastaajan henkilöllisyyden julkaisemisesta; tällöin on selkeä intressi sille, ettei tieto ole mediajulkinen, vaikka se olisi julkinen.

ovat toisistaan eroavia ja erillisiä ilmiöitä. Vaikka mediajulkisuus perustuu rikosprosessin yleisöjulkisuudelle, ja sillä toteutetaan yleisöjulkisuutta, se on levikiltään ja sisällöltään merkittävästi laajempaa sekä luonteeltaan jokseenkin erilaista kuin välitön yleisöjulkisuus. Mediajulkisuus voi esimerkiksi tehdä rikosasiasta julkisen valtakunnanlaajuisesti lähes reaaliaikaisesti ja sisältää tietoja, joiden salassapitoon viranomaisilla on ollut intressi.¹⁹¹ Se kohdistuu korostetusti esitutkintavaiheeseen, vaikka esitutkinnan avoimuus yleisölle on hyvin rajoitettua verrattuna yleisölle lähtökohtaisesti avoimeen oikeudenkäyntiin.¹⁹² Se aiheuttaa niin rikosprosessin viranomaisille kuin osallisillekin korostuneen julkisuuden paineen, jolla voi olla vaikutuksia syytetyn oikeusturvan näkökulmasta.¹⁹³

Ilmiöiden eroavaisuuksista ja erillisyydestä johtuen mediajulkisuudella on syytetyn oikeusturvan kannalta myös sellaisia itsenäisiä vaikutuksia, joita yleisöjulkisuuteen ei liity. Mediajulkisuus ei ole syytetyn oikeusturvan näkökulmasta yksinomaan positiivinen ilmiö, vaan siihen liittyy huomattavasti negatiivisempia sävyjä kuin yleisöjulkisuuteen.¹⁹⁴

5. Mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn prosessuaalisiin oikeusturvatakeisiin ja oikeusturvaan

5.1. Aluksi

Mediajulkisuuden syytetyn oikeusturvaa turvaavia ja heikentäviä vaikutuksia tarkastellaan seuraavaksi yhdessä. Tarkastelu jakautuu kronologisesti oikeudenkäyntiä edeltävän, oikeudenkäynnin aikaisen ja oikeudenkäyntiä seuraavan mediajulkisuuden vaikutuksiin. Vaikutuksia tarkastellaan niin yksittäisten soveltuvien prosessuaalisten oikeusturvatakeiden kuin kokonaisuudessaankin syytetyn oikeusturvan näkökulmasta.

Oikeudenkäynnillä tarkoitetaan tässä yhteydessä primääristi käräjäoikeuden tuomioistuin-käsittelyä. Kuitenkin vaikutukset ovat samansuuntaisia, oli kyse sitten mediajulkisuuden

¹⁹¹ Ks. internetin ja television mahdollistamasta mediajulkisuuden reaaliaikaisuudesta Tapanila 2009, s. 18.

¹⁹² Ks. mediajulkisuuden kohdistumisesta esitutkintavaiheeseen esim. Fredman 2002, s. 304 ja Tiilikka 2007, s. 510.

¹⁹³ Ks. esim. oikeudenkäynnin televisioinnin aiheuttamasta paineesta osallisille Ervasti 2004, s. 702–703.

¹⁹⁴ Ks. mediajulkisuuden haitallisuudesta yleisöjulkisuuteen verrattuna Männistö 2005, s. 204–210. Männistö käyttää mediajulkisuudesta käsitettä massajulkisuus.

kohdistumisesta käräjäoikeuden taikka hovi- tai korkeimman oikeuden käsittelyyn. Mediajulkisuuden vaikutuksia rikosasian edetessä hovi- tai korkeimman oikeuden käsittelyyn tarkastellaankin jakson lopussa erikseen vain niiltä osin, kuin vaikutukset eroavat aiemmin esitetyistä vaikutuksista.

Jaottelu oikeudenkäyntiä edeltävän, oikeudenkäynnin aikaisen ja oikeudenkäyntiä seuraavan mediajulkisuuden vaikutuksiin ei perustu puhtaasti rikosprosessin vaiheiden jaottelulle. Sen sijaan se perustuu siihen, ajoittuuko mediajulkisuus todellisuudessa oikeudenkäyntiä edeltävään aikaan, itse oikeudenkäyntiin vai oikeudenkäynnin jälkeiseen aikaan. Esimerkiksi tarkastelussa oikeudenkäyntiä edeltävään mediajulkisuuteen voi kuulua rikosprosessin vaiheista paitsi esitutkintaan ja syyteharkintaan, mutta myös oikeudenkäyntiin kuuluvaa ainesta. Vaikka diaaritiedot ovat rikosprosessin julkisuuden jaottelussa osa oikeudenkäynnin julkisuutta, ne tulevat todellisuudessa julkisiksi jo ennen oikeudenkäyntiä. Sikäli kun niillä on merkitystä syytetyn oikeusturvan kannalta, niitä tarkastellaan osana oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden vaikutuksia.

5.2. Oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus

5.2.1. Oikeusturvaa turvaavia vaikutuksia

Yleisöjulkisuuden katsotaan lähtökohtaisesti turvaavan rikosasiassa asianosaisten oikeusturvaa. Julkisuus mahdollistaa viranomaistoiminnan kontrolloinnin, mikä tehostaa viranomaisen asianmukaista ja tehokasta toimintaa sekä vaikuttaa positiivisesti myös syytetyn oikeusturvaan.¹⁹⁵ Vastoin yleistä lähtökohtaa julkisuudesta asianosaisten oikeusturvan turvaajana, oikeudenkäyntiä edeltävässä viranomaistoiminnassa juuri oikeusturva on yksi olennaisista syistä julkisuuden rajoittamiselle. Rikoksen selvittämiseksi ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamiseksi esitutkinta- ja syyteharkintavaiheen julkisuus on rajoitettu minimiin. Rikosprosessin esitutkinta- ja syyteharkintavaiheeseenkin on kuitenkin voitava kohdistaa kansanvaltaista kontrollia, minkä niiden rajoitettu julkisuus ja erityisesti mediajulkisuus tehokkaasti mahdollistaa.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Helsingin HO 2007, s. 7 ja Jokela 2018, s. 13–14.

¹⁹⁶ Helminen ym. 2014, s. 637. Ks. myös Tiilikka 2007, s. 513.

Rikosasian oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden voidaan katsoa turvaavan syytetyn oikeusturvaa siksi, että se luo edellytykset viranomaistoimintaan kohdistuvalle valvonnalle. Kun tutkittava rikos on jo sen esitutkintavaiheesta lähtien rajoitetusti julkinen, ja tiedotusvälineet uutisoivat siitä, viranomaisten toimintaa voidaan valvoa tehokkaasti läpi rikosprosessin. Jos taas toiminta ei kaikilta osin täytä siihen kohdistuvia vaatimuksia, siihen kohdistuvan kontrollin vuoksi epäkohdat tulevat mitä todennäköisemmin nostetuiksi esille.¹⁹⁷

Esitutkintaviranomaisen, siis poliisin, on toimittava rikosta tutkiessaan asiallisesti ja puolueettomasti. Myös syyttäjää koskee viranomaisena sen toiminnan luonne huomioon ottaen soveltuvien osin vastaavat vaatimukset. Mediajulkisuuden vuoksi niihin kohdistuva valvonta sekä kannustaa että paineistaa asianmukaiseen ja puolueettomaan toimintaan; mediajulkisuus ja sen mahdollistama tehokas kontrolli estää toiminnan mielivaltaisuutta ja turvaa sen asianmukaisuutta ja puolueettomuutta.¹⁹⁸ Niin poliisin kuin syyttäjänkin puolueettomuus ja asiallisuus rikoksen tutkinnassa sekä syyteharkinnassa turvaavat mahdollisuuden myös oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden ja tuomioistuimen puolueettomuuden toteutumiselle, jos asia etenee tuomioistuimeen käsiteltäväksi.¹⁹⁹

Mediajulkisuuden aikaansaama kontrolli niin ikään kannustaa ja luo painetta rikoksen tehokkaalle tutkinnalle sekä selvittämislle parhaalla mahdollisella tavalla niin syyteharkintaa kuin oikeudenkäyntiäkin varten.²⁰⁰ Kun esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän on osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta huolehdittava rikostutkinnan tehokkuudesta, mediajulkisuuden voidaan katsoa edistävän syytetyn oikeusturvan toteutumista tässäkin mielessä.²⁰¹ On tärkeää ottaa huomioon, että epäillyn rikoksen kattavan tutkinnan tulos voi olla myös se, että poliisi toteaa, ettei tapahtuma täytä rikoksen tunnusmerkistöä tai muita rangaistusvastuun edellytyksiä – mikä sekin on syytetyn oikeusturvan mukaista.²⁰²

¹⁹⁷ Ks. Männistö 2005, s. 206.

¹⁹⁸ Ks. Helminen ym. 2014, s. 708, Mäenpää 2008, s. 3–4 ja Mäenpää 2016, s. 9–10.

¹⁹⁹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307.

²⁰⁰ Ks. Männistö 2005, s. 206.

²⁰¹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307. Poliisin on esitutkinnassa selvittävä epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, tunnusmerkistö ja rangaistusvastuu. Myös syyttäjällä on jo esitutkinnan aikana rooli, sillä syyttäjä voi rikastaa esitutkinta-aineistoa syyllisyyden puolesta tai vastaan puhuvalla aineistolla, toimia tasapainottavana voimana poliisin ja epäillyn välillä sekä tuoda esille vaihtoehtoisia tapahtumankulkuja. Kun epäilty rikos ja sen teko-olosuhteet tutkitaan ja selvitetään perusteellisesti, se voidaan saattaa tarvittavan todistusaineiston kera syyteharkintaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ks. Helminen ym. 2014, s. 20–21.

²⁰² Helminen ym. 2014, s. 20–21.

Rikoksen tehokasta tutkintaa ja sen johdosta oikeusturvan toteuttamista voi edistää kontrollin lisäksi poliisin suunnitelmallinen mediajulkisuuden hyväksikäyttö tarkoituksessa edesauttaa rikoksen selvittämistä. Esitutkintaviranomainen voi tiedottaa rikoksesta, toisin sanoen tuoda rikosasian yleisön tietoon tai viestiä jo mediajulkisesta rikosasiasta tiedotusvälineiden välityksellä, jos rikoksen selvittämiseen tarvitaan yleisön apua. Tällöin mediajulkisuuden vuoksi voidaan saada tutkintaa edistäviä yleisövihjeitä.²⁰³

Edelleen tiedottamisella, jota varsinkin poliisi harjoittaa, on tärkeä funktio mediajulkisuuden kohteena olevien tietojen kontrolloinnissa ja sitä kautta syytetyn oikeusturvan turvaamisessa.²⁰⁴ Niin poliisin kuin syyttäjänkin on tiedottamisellaan pyrittävä kontrolloimaan mediajulkisuuden kohteena olevia tietoja ja täten turvaamaan mahdollisuus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen toteutumiselle. Tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että liian aikaiset tai väärät tiedot eivät vääristäsi todistajankertomuksia, eikä syyttömyysolettama tulisi loukatuksi ennen oikeudenkäyntiä. Myös tuomioistuin voi tiedottaa ennakoivasti jo ennen pääkäsittelyn alkua tarkoituksessa kontrolloida julkisuudessa olevia tietoja ja turvata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen.²⁰⁵

Asianmukaisella tiedottamisella voidaan ainakin osittain kontrolloida mediajulkisuuden kohteena olevia tietoja ja vaikuttaa mediajulkisuuden sisältöön, sillä rikosuutiset tavataan perustaa luotettavaan viranomaistietoon – ennen oikeudenkäyntiä pääasiassa poliisilta saatua informaatioon.²⁰⁶ Tiedottaminen ja sen myötä mediajulkisuuden kohteena olevien tietojen kontrollointi voi edistää rikoksen selvittämistä ja on monesti myös epäillyn oikeusturvan mukaista. Liian aikaiset, liian laajat, harhaanjohtavat tai väärät tiedot voivat esimerkiksi vääristää todistajankertomuksia taikka horjuttaa tai loukata syyttömyysolettamaa.²⁰⁷

²⁰³ Ks. poliisin mahdollisuudesta käyttää mediajulkisuutta hyväkseen HE 222/2010 vp, s. 241–242, Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 13–14 ja Helminen ym. 2014, s. 707 ja 710.

²⁰⁴ Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 7–8 ja Poliisin julkisuuskäsikirja 2019, s. 119.

²⁰⁵ Ks. Helsingin HO 2016, s. 9–10.

²⁰⁶ Ks. Fredman 2002, s. 305, Helminen ym. 2014, s. 705, Mäkipää 2004, s. 455 ja Tiilikka 2007, s. 510.

²⁰⁷ Poliisin tehtävänä on tiedottaessaan tuoda mediajulkisuuden kohteeksi harkintansa mukaisesti paikkansa-pitäviä tietoja ja huolehtia siitä, ettei rikoksesta tai epäilyistä leviävät tiedot olisi puutteellisia, vääriä tai harhaanjohtavia, Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 7–8.

Tällaiset tiedottamisesta johtuvat positiiviset vaikutukset edellyttävät kuitenkin tiedottamisessa onnistumista. EIT on ratkaisukäytännössään tuonut esille, että tiedottaminen on toteutettava harkituin sanavalinnoin, jotka eivät ilmennä ennakkollista käsitystä epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä.²⁰⁸ Muutoin pyrkimys oikeusturvan turvaamiseen voi kääntyä pääläelleen. Oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden oikeusturvaa turvaavat vaikutukset voivatkin käytännössä jäädä sitä heikentävien vaikutusten varjoon.

5.2.2. Oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia – rikosasian liian aikainen ja liian laaja julkisuus

Syytetyn oikeusturvaa heikentävät vaikutukset perustuvat oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden osalta siitä aiheutuvaan liian aikaiseen ja liian laajaan julkisuuteen. Ongelmia aiheuttavat rikosuutisoinnin sisältämien tietojen laajuus yhdessä rikosuutisoinnin levikin laajuuden kanssa, kun rikoksen tutkinnan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen vuoksi julkisuuden tulisi ennen oikeudenkäyntiä olla lähtökohtaisesti hyvin rajoitettua.²⁰⁹ Mediajulkisuuden painottuessa yhä voimakkaammin oikeudenkäynnin sijasta jo oikeudenkäyntiä edeltävään aikaan, liian aikaisesta ja laajasta mediajulkisuudesta johtuvat negatiiviset vaikutukset nousevat esille yhä useammassa rikosasiassa.²¹⁰

Oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden negatiiviset vaikutukset syytetyn oikeusturvaan kulmineituvat ennen kaikkea epäiltyyn rikokseen syylliseksi leimautumiseen.²¹¹ Niin KKO kuin EIT:kin ovat ratkaisukäytännössään todenneet, että syyllisyyden laillista ratkaisua edeltävä mediajulkisuus voi vaarantaa syytetyn syyttömyysolettaman tai oikeuden saada osakseen oikeudenmukainen oikeudenkäynti.²¹²

²⁰⁸ Ks. esim. Fatullayev v. Azerbaidžan 22.4.2010, 160–163 kohdat, Garycki v. Puola, 6.2.2007, 71–73 kohdat, Daktaras v. Liettu, 10.10.2000, 40–45 kohdat, Allenet de Ribemot v. Ranska 10.2.1995, 39–41 kohdat ja Melander 2019, s. 967.

²⁰⁹ Ks. Helminen ym. 2014, s. 637 ja Tapanila 2009, s. 183. Myös Männistö 2005, s. 207, joka on tuonut esille, että massajulkisuus, toisin sanoen mediajulkisuus, on syytetyn intressien vastaista syytetyn ja rikosoikeudenkäynnin saaman huomion laajuuden vuoksi – ei menettelyn avoimuuden takia.

²¹⁰ Ks. rikosuutisoinnin painottumisesta pääkäsittelyä edeltävään aikaan esim. Kadoch 2012, s. 47. Tässä jaksossa käsitteparilla liian aikainen ja liian laaja julkisuus tarkoitetaan nimenomaisesti syytetyn oikeusturvan kannalta liian aikaista ja laajaa julkisuutta.

²¹¹ Mäkinen 2008, s. 38.

²¹² Ks. esim. KKO 2005:136, ratkaisusta eri mieltä olleen oikeusneuvos Koskelon lausunto ja EIT:n ratkaisusta News Verlags GmbH & Co. KG v. Itävalta, 11.1.2000, 56 kohta ja Worm v. Itävalta, 29.8.1997, 50 ja 55 kohdat.

Seuraavaksi oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia tarkastellaan nähdäkseni kolmen merkittävimmän sen sisältöä laajentavan tekijän kautta, jotka nekin voivat leimata epäillyn tai syytetyn syylliseksi ennenaikaisesti ja vaikuttaa negatiivisesti oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen. Näitä ovat:

1. Sananvapaus rikosuutisoinnissa
2. Viranomaisen lausunnot ja viranomaiselta saadut tiedot
3. Vangitsemisoikeudenkäynnit ja syytteiden nostaminen.

Median sananvapaus laajentaa mediajulkisuuden sisältöä rikosprosessin yleisöjulkisuudesta, mutta myös yleisöjulkisuus itsessään on olennainen mediajulkisuuteen sisältöä muodostava tekijä, joka sekin voi heikentää syytetyn oikeusturvaa. Näiden mediajulkisuuteen olennaisesti kuuluvien tekijöiden ja niistä erityisesti johtuvien negatiivisten vaikutusten tarkastelun jälkeen tarkastellaan yleisesti, mitä syytetyn oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia ylipäänsä liian aikaisella ja laajalla mediajulkisuudella voi olla.

5.2.2.1. Sananvapaus rikosuutisoinnissa

Mediajulkisuus perustuu paitsi yleisöjulkisuuteen myös median sananvapauteen, joka turvaa vapauden rikosuutisoinnin sisällön määrittelyyn.²¹³ Tiedotusvälineet edustajineen hyödyntävät kattavasti rikosprosessin yleisöjulkisuutta ja viranomaisilta saamiaan julkisia tietoja. Oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus voi muodostua sisällöltään kuitenkin hyvinkin rajoitettua yleisöjulkisuutta laajemmaksi. Se voi käsittää sellaisia tietoja, jotka eivät ole rikosprosessin julkisuutta säätelevien normien mukaan julkisia, mutta jotka media on muuta kautta saanut tietoonsa ja voi omien kriteeriensä mukaan julkaista. Syytetyn oikeusturvan kannalta haastavaa on erityisesti se, että tiedotusvälineiden intresseissä vaikuttaa olevan epäillyn tai syytetyn henkilöllisyyden paljastaminen ja mediajulkisuuden kohdistaminen suoraan henkilöön itseensä, vaikka viranomaiset olisivat varjelleet hänen henkilöllisyyttään ja suojelleet häntä leimaavalta julkisuudelta.²¹⁴

²¹³ Melander 2019, s. 974 ja Männistö 2005, s. 207. Kuten jaksoissa 3.4. Rikosprosessin julkisuutta laajempi mediajulkisuus ja 3.5. Hyvä journalistinen tapa mediajulkisuuden rajojen asettajana on tuotu esille, sananvapaus tuo mukanaan myös vastuuta, ja vaikka rikosuutisoinnin kuten muunkin uutisoinnin sisällön suhteen vallitsee laaja vapaus, mitä tahansa ei kuitenkaan saa kirjoittaa ja julkaista. Ks. lisää sananvapaudesta rikosuutisoinnissa esim. Neuvonen 2012 ja Tiilikka 2008.

²¹⁴ Ks. Helminen ym 2014, s. 716, jossa on esitetty, että epäillyn henkilöllisyys on yleensä julkaistu tiedotusvälineiden toimesta, kun rikosepäily kohdistuu esimerkiksi poliittisen tai taloudellisen vallan käyttäjään. Myös JSN:n on päätöksessään 5726/SL/15 16.6.2015 tuonut esille, että epäillyn asema julkisena henkilönä: entisenä urheilijana ja nykyisenä jääkiekkovalmentajana sekä televisiokomentaattorina – ei siis poliittisen

Sananvapauskaan ei kuitenkaan oikeuta mediaa paljastamaan epäillyn tai syytetyn henkilöllisyyttä, jos edellytykset siihen eivät täyty. Epäillyn nimen salaaminen on tiedotusvälineitä sitovan JSN:n periaatelausuman 1981 mukaan rikosuutisoinnissakin noudatettava pääsääntö. Journalistin ohjeiden 32. kohdan mukaan myös kuvan ja muiden epäillyn tai syytetyn tunnistamiseen johtavien tietojen julkaisemisessa on oltava varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä.²¹⁵ JSN:n ratkaistavaksi tulleet useat kantelut kuitenkin osoittavat, että hyvää journalistista tapaa tulkitaan toisinaan löyhästi, eikä epäillyn henkilöllisyyttä läheskään aina salata, vaikka sen paljastamiseen ei olisi selkeästi edellytyksiä. Henkilöllisyyden paljastaminen tuo aina mukanaan todellisen riskin siitä, että epäilty tai syytetty leimataan rikokseen syylliseksi ainakin yleisön toimesta, mutta mahdollisesti myös tuomioistuimen taholta – huolimatta siitä, onko henkilöllisyys julkaistu luvallisesti kriteerien täytyttyä vai ko luvattomasti.

JSN:n vapauttavassa päätöksessä JSN 6713/AL/17 16.5.2018 oli kyse syytetyn henkilöllisyyden paljastamisesta rikosuutisessa, jossa kerrottiin häntä koskevasta syytteestä, joka koski avunantoa törkeään virka-aseman väärinkäyttämiseen. JSN piti nimen julkaisemista perusteltuna, koska kysymyksessä oli yhteiskunnallisesti merkittävä rikosasia, ja syytetyllä oli ollut asiassa keskeinen rooli. Niin ikään JSN:n vapauttavassa päätöksessä JSN 6709/AL/17 24.1.2018 epäillyn nimen julkaiseminen oli perusteltua veropetosepäilyä koskevassa rikosuutisessa. Vaikka henkilöllisyyden julkaiseminen näissä molemmissa tapauksissa oli perusteltua, se ei poista sitä tosiasiaa, että se on omiaan leimamaan rikoksesta epäillyn tai syytetyn syylliseksi rikokseen.

Myös EIT on ottanut kantaa nimen perusteettomaan paljastamiseen ja median sananvapauteen ratkaisussaan "Wirtschafts-Trend" Zeitschriften-Verlags-gesellschaft mbH v. Itävalta 14.11.2002. Tapauksessa oli kyse tiedotusvälineiden sananvapaudesta, kun lehtiyhtiö oli tuomittu korvauksiin sen johdosta, että kun lehdessä oli selostanut poliiseja vastaan nostettua esitutkintavaiheessa olutta rikosasiaa, poliisin koko nimi oli mainittu. EIT totesi ratkaisussaan, että tuomiolla oli puututtu lehtiyhtiön EIS 10 artiklan mukaiseen sananvapauteen,

tai taloudellisen vallan käyttäjänä, oli otettava huomioon nimensuojasta päätettäessä. Niinpä nimen julkaisukynnys oli madaltunut, ja sen julkaiseminen oli sallittua.

²¹⁵ Ks. epäillyn henkilöllisyyden paljastamisen edellytyksistä tarkemmin Melander 2019, s. 977–982.

ja että puuttuminen oli perustunut lakiin. Sananvapaudelle voitiin asettaa rajoituksia, joita kuitenkin oli tulkittava ahtaasti ja joiden tarpeesta täytyi olla vakuuttavaa näyttöä. Lehdistöllä oli merkittävä tehtävä demokraattisessa yhteiskunnassa 'julkisena vahtikoirana'; sen tehtävänä oli jakaa sen velvollisuuksiin ja vastuihin yhteensopivalla tavalla tietoja ja ajatuksia kaikista yleisesti kiinnostavista asioista. Lisäksi yleisöllä oli oikeus vastaanottaa sellaisia tietoja ja ajatuksia. Ottaen huomioon rikosasian varhaisen vaiheen, EIT:n ratkaisun mukaan epäillyn henkilön suojaamiseen mediaoikeudenkäynneiltä ja syyttömyysolettaman loukkaamattomuuteen tuli kiinnittää erityistä huomiota, ja sananvapauden rajoittaminen näiden syiden vuoksi oli perusteltua.

Syytetyn oikeusturvan kannalta merkillepantavaa on lisäksi, että median vapaus rikosuutisoinnin sisällön suhteen altistaa mediajulkisuutta trial by newspapers -ilmiölle. Medialta on nähty kantaottavaakin epäillyn tai syytetyn syyllisyyden puolesta puhuvaa rikosuutisointia, vaikkakin se on nykyään harvinaisempaa.²¹⁶ Tällainen mediajulkisuus on omiaan leimaamaan epäillyn tai syytetyn syylliseksi aina rikostutkinnan alusta lähtien, kun syyllisyyskysymys on vielä täysin avoinna, mikä on ongelmallista paitsi syyttömyysolettaman myös tuomioistuimen puolueettomuusvaatimuksen näkökulmasta.²¹⁷ *Tuorin* mukaan mediajulkisuuden vuoksi syntynyt 'tunnekuuhu' yleisön keskuudessa voi vaikuttaa tuomareiden ja lautamiesten päätöksentekoon.²¹⁸ Myös EIT on katsonut, että yleisön vahva mielipide epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä voi edesauttaa tällaisen ennakkokäsityksen syntymistä.²¹⁹ Kuten edellä on esitetty, mediakäräjöinti ei kuitenkaan ole vain tiedotusvälineistä johtuva ilmiö, vaan nykyään siihen syyllistyvät suoranaisesti pikemminkin asianosaiset, jolloin tiedotusvälineiden rooli on siinä ainoastaan välillinen.²²⁰ Edelleen myös viranomainen voi syyllistyä

²¹⁶ Rikosuutisissa saatetaan esimerkiksi käsitellä rikosasiaa asianomistajan näkökulmaa painottaen, syytetyn syyllisyyttä lietsoen tai antaa ymmärtää, miten asia tulisi ratkaista. KKO on taholtaan puuttunut syytetyn syyllisyyttä ilmentävään yksipuoliseen uutisointiin ratkaisussaan 2000:54. Tapauksessa oli kyse uutisesta, joka oli otsikoitu: "Kehitysvammaohjaaja kavalsi oppilaiden varoja Hämeenlinnassa", ja tekstissä asiat esitettiin ikään kuin syyllisyys olisi ollut selvää. Mistään ei ilmennyt, että kysymys oli vain syyttäjän kannasta, ja että syytteet oli kaikilta osin kiistetty. Vasta uutiseen syventymällä oli mahdollista todeta, että asian käsittely tuomioistuimessa oli jäänyt kesken. Otsikon ja uutisen perussävyn vuoksi oli kuitenkin selvää, että valtaosa uutisen lukijoista oli saanut sen käsityksen, että kehitysvammaohjaaja olisi syyllistynyt oppilaidensa varojen anastamiseen käyttämällä hyväksi heidän vammaisuuttaan, vaikka hänen syyllisyyttään ei oltu vielä ratkaistu.

²¹⁷ Ks. Rovaniemen KO 2002 ja Arolainen 2002, s. 270–271.

²¹⁸ Tuori 2002, s. 246–247.

²¹⁹ Ks. esim. *Beggs v. Yhdistynyt kuningaskunta* 16.10.2012, 123 kohta. EIT on kuitenkin korostanut myös ammattituomarien kykyä sulkea pois ratkaisuun kuulumattomat seikat, esim. *Esim. Jiga v. Romania*, 16.3.2010, 95 kohta.

²²⁰ Ks. edellä jaksosta 3.6. Trial by newspapers -ilmiö.

mediakäräjöintiin, tai ainakin lausunnoillaan altistaa asianosaisia ja tiedotusvälineitä syylistymään siihen.

5.2.2.2. Viranomaisen lausunnot ja viranomaiselta saadut tiedot

Vaikka mediajulkisuus ei sinänsä laajenisi sisällöltään yleisöjulkisuudesta, se voi siltikin viranomaisen oman toiminnan vuoksi muodostua syytetyn oikeusturvan näkökulmasta sisällöltään liian laajaksi tai kantaaottavaksi. Etenkin viranomaisen julkisuuteen antamat tarpeettoman laajat ja yksityiskohtaiset tai asenteellisuutta ilmentävät, epäillyn tai syytetyn syyllisyyteen viittaavat lausunnot voivat loukata sekä syyttömyysolettamaa että puolueettomuusvaatimusta.²²¹ Kun rikosuutisointi sisältää tällaisia lausuntoja, joilla toki vain toteutetaan yleisöjulkisuutta, mediajulkisuus ei ole niin rajoitettua kuin syytetyn oikeusturvan turvaamiseksi olisi aihetta. Viranomaisen lausunnoista riskialttiita ovat tässä suhteessa poliisin esitutkinnan aikaiset, mutta myös tuomioistuimen oikeudenkäyntiä edeltävät lausunnot.²²²

Poliisin tiedottaminen voi muodostua ongelmalliseksi varsinkin syyttömyysolettaman kannalta, joka suojaa rikoksesta epäiltyä jo esitutkintavaiheessa.²²³ Vaikka poliisi esitutkinnasta tiedottamalla pyrkii kontrolloimaan mediajulkisuuden sisältöä ja antamaan julkisuuteen rikoksesta tietoja, jotka eivät vaaranna asianosaisten oikeusturvan toteutumista tai rikoksen tutkintaa, ei viestinnällä aina onnistuta näissä tavoitteissa.

EOA on nostanut esille eduskunnalle antamassaan vuosittaisessa kertomuksessaan julkisuuskysymysten ongelmallisuuden ja poliisin tiedottamisessa paikoitellen ilmenevät puutteet. EOA on painottanut toistuvasti toisen vuosituhanen aikaisissa kertomuksissaan nyky-

²²¹ Ervo 2008, s. 351.

²²² Näin siksi, että rikosuutisointi painottuu vahvasti jo esitutkintavaiheeseen, poliisi tiedottaa aktiivisesti rikoksista, ja rikosuutiset ennen oikeudenkäyntiä perustetaan pitkälti poliisilta saatuihin tietoihin. Ennen syytteen nostamista syyttömyysolettamaa on erityisen tärkeä syytetyn oikeusturvan osa-alue, sillä osa rikosepäilyistä jää toteennäyttämättä tai osoittautuu vääriksi. Siksi syyttömyysolettaman suojan tarve on suurin juuri tutkinnan alkuvaiheessa, jolloin myös tiedot tapahtumista ovat yleensä vajavaisimmat – tällöin riski perusteettomasta syylliseksi leimautumisesta ja epätasapainoisesta julkisuudesta on kaikkein merkittävin. Ks. EOA 278/2/05 30.10.2008. Myös tuomioistuin voi tarpeen tullen tiedottaa rikosasiasta ennen käsittelyä, ja tuomioistuimen vähäisetkin lausunnot ovat merkittäviä syytetyn oikeusturvan kannalta, kun otetaan huomioon tuomioistuimen puolueeton asema syytetyn syyllisyyskysymyksen ratkaisijana.

²²³ Mäki on tuonut esille laajemmin yksistään esitutkinnasta tiedottamisen ongelmakohtia syytetyn syyttömyysolettaman toteutumisen kannalta pro gradu -tutkielmassaan, ks. Mäki 2009, s. 48–62.

ajan tietoyhteiskunnassa poliisille aiheutuvaa painetta tiedottaa rikoksista avoimesti ja aktiivisesti; tiedonvälityksen volyymien kasvu ja sen rytmin nopeutuminen ovat lisänneet painetta tiedottamisen avoimuuteen ja aktiivisuuteen.²²⁴ Vuosien 2017 ja 2018 kertomuksissa EOA on lisäksi peräänkuuluttanut sitä, että nykyajan tietoyhteiskunnassa tietoja vaaditaan reaaliaikaisesti, ja tiedotusvälineillä voi olla jo paljonkin muista lähteistä saatuja tietoja. Sekä oikeat että väärät tiedot voivat levitä hyvin nopeasti esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.²²⁵ Kun paine yhä avoimempaan tiedottamiseen lisääntyy, myös riski tiedottamisessa tapahtuviin virhearvioihin ja tarpeettomaan laajaan tiedottamiseen voimistuu. EOA:n ja myös OKV:n ratkaistavaksi onkin tullut pitkin 2000-lukua syyttömyysolettaman loukkauksia koskevia kanteluja, joissa on ollut kyse poliisin epäilystä henkilöstä ja/tai epäilystä rikoksesta julkisuuteen antamista tiedoista.²²⁶ Kertomusten ja ylimpien laillisuusvalvojien ratkaistavaksi tulleiden kantelujen perusteella poliisin tiedottamiseen liittyvien ongelmien ei voida katsoa ainakaan vähentyneen 2000-luvun aikana.

Ensiksikin poliisin julkisuuteen antamat liian yksityiskohtaiset ja laajat tiedot rikoksesta epäilystä tai rikosepäilystä voivat liittää epäilyn perusteettomasti tai perusteettoman aikaisin rikokseen.²²⁷ Epäilyn henkilöllisyyden paljastuminen poliisin tiedottamisesta johtuen ilman, että siihen olisi ETL 11:7.2:n nojalla ollut perustetta, on syyttömyysolettaman kannalta vähintäänkin ongelmallista. Mediajulkisuuden johdosta epäilty voi tulla leimatuksi syylliseksi rikokseen, kun rikosta vasta tutkitaan, ja syyllisyyskysymys on täysin avoinna.²²⁸ Tällainen mediajulkisuus ja syylliseksi leimautuminen voi vaarantaa myös epäilyn tosiasiallisen mahdollisuuden puolustautua rikosta vastaan myöhemmin.²²⁹ Poliisin lausuntojen suhteen syyttömyysolettaman loukkaamisen kriteerit ovat kuitenkin EIT:n mukaan korkeammalla kuin tuomioistuimella, ja poliisille sekä syyttäjälle annetaan enemmän anteeksi.²³⁰ Vaikka poliisin julkisuuteen antamia ja tiedotusvälineiden uutisoimia tietoja epäilystä on

²²⁴ Ks. esim. EOA 2008, s. 105, EOA 2010, s. 165, EOA 2012, s. 143, EOA 2014, s. 135, EOA 2017, s. 157 ja EOA 2018, s. 162.

²²⁵ EOA 2017, s. 157 ja EOA 2018, s. 162.

²²⁶ Ks. esim. EOA 2004, s. 133 ja EOA 2018, s. 162–163.

²²⁷ Ks. rikoksesta epäilystä henkilöstä ja epäilystä rikoksesta julkisuuteen annettavien tietojen rajanvedosta ja ongelmista tarkemmin Mäki 2009, s. 52–56.

²²⁸ Helminen ym. 2014, s. 637.

²²⁹ Ks. liian aikaisen ja laajan julkisuuden negatiivisesta vaikutuksesta syytetyn puolustautumiseen Kadoch 2012, s. 47–48 ja Tapanila 2009, s. 183.

²³⁰ Kampanellis v. Kreikka 21.6.2007 ja Ervo 2008, s. 358.

voitu pitää liian yksilöityinä, jotta epäillyn henkilöllisyys ei paljastuisi, syyttömyysolettaman ei välttämättä ole katsottu tulleen loukatuksi.²³¹

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaistavaksi tulleista kanteluista esimerkiksi tapauksessa AOA 461/4/02 ja 541/2/02 2.6.2004 oli kyse siitä, että kaksi epäiltyä katsoivat poliisin antaneen julkisuuteen heistä niin yksityiskohtaisia tietoja, että heidän henkilöllisyytensä paljastuivat perusteetta. AOA kiinnitti tutkinnanjohtajan huomiota tiedottamisen asianmukaisuuteen ja erityisesti siihen, että tietoja rikoksesta epäilystä ei ilman lainmukaisia edellytyksiä saa antaa julkisuuteen siten, että tietojen yksityiskohtaisuuden vuoksi tai muutoin epäillyn henkilöllisyys tosiasiaa paljastuu. AOA toi esille, että joskus vaarattomiltakin tuntuvien tietojen julkituominen voi johtaa siihen, että ne yhdistelemällä epäillyn henkilöllisyys voi paljastua perusteettomasti – vaikka ei välttämättä suurelle yleisölle, ainakin lähipiirille. Epäilty voi tällöin joutua julkisuudessa ja lähipiirissään kytketyksi rikokseen, jonka esitutkinta voi olla vielä alussa, mikä on ongelmallista epäillyn syyttömyysolettaman kannalta. AOA ei kuitenkaan katsonut poliisin menetelleen lainvastaisesti.

Saman kaltaiseen tulokseen päätyi myös AOK ratkaisussaan 236/1/04 31.1.2005. Tapauksessa rikoksesta epäilty tuli tarpeettomaksi yksilöidyksi poliisin tiedottamisen johdosta, minkä AOK totesi ratkaisussaan olleen omiaan aiheuttamaan epäillylle vahinkoa ja haittaa. AOK huomautti poliisipäällikköä antamasta perusteetta asianosaisia yksilöiviä tietoja julkisuuteen, mutta ei todennut lakia rikotaan.

Ratkaisussa AOA 4114/4/12 13.11.2013 puolestaan AOA totesi selkeästi poliisin menettelyn olleen virheellistä, kun poliisi antoi epäiltyä rikosta koskevissa tiedotteissaan epäillyn nimen julkisuuteen, vaikka epäillyn nimen paljastamiselle ei ollut hyväksyttäviä perusteita.

AOA:n ratkaisun 2884/4/02 17.3.2003 mukaan poliisin on noudatettava varovaisuutta paitsi epäilystä henkilöstä myös epäilystä rikoksesta ja rikosnimikkeestä tiedottaessaan. AOA toi esille, että erityisesti tutkinnan alkuvaiheessa tapahtuvan tiedottamisen yhteydessä poliisin on syytä olla varovainen rikoksen vakavuutta koskevissa arvioissa ja tarvittaessa pidättäydyttävä ottamasta

²³¹ Ks. lisää syyttömyysolettaman loukkauksen rajanvedosta Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 502–504.

kantaa mahdolliseen rikosnimikkeeseen. On nimittäin mahdollista, että rikoksesta epäilty saattaa sen vuoksi leimautua aiheettomasti syylliseksi tekoon, johon hän ei ole syylistynyt.²³²

Poliisin tiedottamiseen perustuva mediajulkisuus voi loukata syyttömyysolettamaa toisekseen ja ennen kaikkea poliisin antamien, epäillyn syyllisyyteen viittaavien tietojen tai lausuntojen vuoksi. Tällaisia syyttömyysolettaman kannalta ongelmallisia tietoja tai lausuntoja ovat ensinnäkin sellaiset, että rikos olisi selvitetty.²³³ Mediajulkisina ne luovat helposti suuralle yleisölle mielikuvan siitä, että rikoksesta epäillyn syyllisyyskysymys olisi jo ratkaistu, mikä on vastoin epäillyn oikeutta tulla pidetyksi syyttömänä. Myös muut poliisin esitutkinan aikaiset mediajulkiset lausunnot, jotka viittaavat epäillyn syyllisyyteen, ovat syyttömyysolettaman kannalta ongelmallisia.²³⁴

Syyllisyyteen vihjaavien ilmaisujen osalta syyttömyysolettaman loukkausarvioinnissa ei ole samanlaista rajanveto-ongelmaa, kuin yllä kuvailluissa tapauksissa, joissa poliisin antamat lausunnot eivät millään tavalla vihjaa epäillyn syyllisyyteen, mutta ne ovat vain turhan informatiivisia. Syyttömyysolettaman voidaan yksioikoisemmin todeta tulleen loukatuksi, jos poliisin medialle antama lausunto antaa kuvan siitä, että epäilty on syyllinen. Poliisien lausuntoihin suhtaudutaan kuitenkin edelleen löyhemmin kuin tuomareiden.²³⁵

Tapauksessa AOA 175/4/14 4.2.2015 oli kyse siitä, että poliisin tiedotteessa käytettiin epäilystä koko ajan nimitystä tekijä ja todettiin yksiselitteisesti esimerkiksi, että ”37-vuotias mies tappoi 29-vuotiaan”. Ratkaisussaan AOA totesi, että syyttömyysolettamaa rikotaan, jos epäilystä tai syytetystä annettu virkamiehen lausuma heijastaa mielipidettä tämän syyllisyydestä ennen kuin syyllisyys on näytetty toteen. Riittävää on muodollisen toteamuksen ohella pelkästään sekin, että on perusteita uskoa virkamiehen pitävän syytettyä syyllisenä. Niinpä poliisin tulee välttää antamasta lausuntoja, jotka voivat leimata rikoksesta epäillyn etukäteen. AOA:n viittaamassa EIT:n ratkaisussa *Daktaras v. Liettua* 10.10.2000 EIT totesi niin ikään vastaavasta tilanteesta: “there is

²³² Ks. myös AOA 545/4/93, 547–548/4/93, 557/4/93, 564/4/93, 566–570/4/93 ja 581–582/4/93 14.1.1994.

²³³ Fredman 2005, s. 91 ja 94.

²³⁴ Ks. esim. EIT:n ratkaisut *Borovsky v. Slovakia* 2.6.2009 ja *Samoila ja Cionca v. Romania* 4.3.2008.

²³⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 505–506.

some reasoning to suggest that the official regards the accused as guilty”. AOA katsoi, että poliisin tiedottaminen ei ollut syyttömyysolettaman mukaista.

Poliisin lausuntojen lailla tuomioistuinta edustavan tuomarin julkisuuteen ennen oikeudenkäyntiä antama asenteellisuutta ilmentävä lausunto on omiaan loukkaamaan syyttömyysolettamaa ja sen lisäksi tuomioistuimen puolueettomuusvaatimusta.²³⁶ Puolueettomuusvaatimuksen mukaan tuomarin on voitava ratkaista käsillä oleva tapaus ilman henkilökohtaista ennakoasennetta asiaan – erityisesti syytetyn syyllisyyskysymykseen – ja tuomioistuimen kokoonpanon kaiken toiminnan on myös näytettävä puolueettomalta.²³⁷ Syytetyn syyllisyyteen viittaava lausunto sekä antanee ymmärtää, että tuomarilla on ennakoasenne asiaan että herättäneen vähintäänkin epäilyksen tuomioistuimen puolueellisuudesta. Siksi on perusteltua väittää, että tuomioistuin ei tällaisen lausunnon jälkeen täyttäisi subjektiivisen ja objektiivisen puolueettomuuden testejä.²³⁸ Puolueettomuusvaatimuksen loukkaus voidaan kuitenkin tämänkaltaisessa tilanteessa korjata, sillä syytetty voi turvata rikosasiansa puolueettoman käsittelyn tekemällä puolueellisuutta ilmentävän lausunnon johdosta väitteen tuomarin esteellisydestä.²³⁹

Tuomioistuimen kokoonpanon vaihtaminen esteettömään ei kuitenkaan poista syytetyn syyttömyysolettaman loukkausta, jota tuomarin syytetyn syyllisyyteen viittaava lausunto usein merkitsee puolueettomuusvaatimuksen loukkauksen ohella.²⁴⁰ Syyttömyysolettamaan

²³⁶ Ervo 2008, s. 351 ja 357.

²³⁷ Ks. lisää tuomioistuimen puolueettomuudesta edellä jaksosta 2.6.2. Riippumattomuus, puolueettomuus ja esteettömyys.

²³⁸ Subjektiivisen puolueettomuuden testissä tuomarin puolueettomuus presumoidaan, ja puolueellisuuden toteamiseksi on osoitettava tuomarin olevan subjektiivisesti puolueeton. Ervon mukaan subjektiivisesta puolueettomuudesta ei ole yleensä epäselvyyttä, eikä asiasta ole paljoakaan EIT:n ratkaisuja. Objektiivisen puolueettomuuden testin läpäiseminen taas edellyttää, että objektiivisesti katsottuna tuomioistuimen kokoonpano näyttää esteettömältä ja päätöksenteko puolueettomalta; puolueettomuuden vaarantumiseen riittää perusteltu objektiivinen epäily puolueellisuudesta. EIT:n oikeuskäytännössä kynnys tällaiseen epäilyksen syntymiseen on ollut hyvin matalalla. Objektiivisen puolueettomuuden vaarantumista koskevassa harkinnassa otetaan huomioon myös asianosaisten käsitys puolueellisuudesta sekä vaikutelmat ja tunnelmat. Objektiivisesta puolueettomuudesta on olemassa runsaasti EIT:n oikeuskäytäntöä, ja Ervo on kuvannut sen aiheuttavan päänvai-vaa. Ks. Ervo 2008, s. 45–46 ja EIT:n objektiivista puolueettomuutta koskevista ratkaisuksista esimerkiksi Olujić v. Kroatia 5.2.2009 ja Buscemi v. Italia 16.9.1999.

²³⁹ Syytetyn on tehtävä oikeudenkäyntiä edeltävän lausunnon johdosta väite heti, kun hän ryhtyy käyttämään asiassa puhevaltaa ja saa tiedon asian käsittelyyn osallistuvista tuomareista. Ks. HE 78/2000 vp, s. 21. EIT ei myöskään ottanut ratkaisussaan Paunović v. Serbia 3.12.2019 esteellisyysväitettä tutkittavaksi, kun väitettä ei oltu tehty asianmukaisesti kansallisessa prosessissa.

²⁴⁰ Syyttömyysolettaman loukkaus todetaan usein yhdessä puolueettomuusvaatimuksen loukkauksen kanssa. Toisaalta EIT:n oikeuskäytännössä tilanteissa, joissa on kyse 6(1) artiklan, johon puolueettomuusvaatimus

sisältyy nimittäin niin ikään vaatimus siitä, ettei asiaa käsittelevän tuomioistuimen jäsenellä saa olla epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä ennakkokäsitystä. Siinä missä poliisille voidaan antaa epäillyn syyllisyyteen viittaava lausunto anteeksi, tuomarin osalta tällaista lausumaa on vaikea sivuuttaa. Syyttömyysolettaman loukkaus todetaan herkästi juuri tuomarin lausunnon johdosta, koska tuomarin on ratkaistava syytetyn syyllisyyskysymys objektiivisesti, minkä ennakkokäsitys voi romuttaa. Lisäksi syyttömyysolettamaan sisältyy nimenomaisesti vaatimus tuomarin ennakkoasenteettomuudesta.²⁴¹

EIT totesi syyttömyysolettaman tulleen loukatuksi esimerkiksi ratkaisussaan Lavents v. Latvia 28.11.2002, kun tuomari oli antanut medialle lausunnon, jossa hän aprikoi, tulisiko hän tuomitsemaan syytetyn kaikista vai vain joistakin syytekohdista sekä ilmaisi ihmetyksensä vastaajan syytteen kiistämisestä. Lausunto ilmensi sitä, että tuomari piti syytettyä syyllisenä rikokseen ennen kuin hän oli ratkaissut syytetyn syyllisyyden.²⁴²

Viranomaisen julkisuuteen antama syytetyn syyllisyyteen edes vihjaava lausunto on syytetyn oikeusturvalle vakava kolhu. Mediajulkisuus tuo viranomaisen ennakkollisen käsityksen syytetyn syyllisyydestä yleisön tietoisuuteen, mikä omiaan leimaamaan epäillyn tai syytetyn syylliseksi yleisön toimesta jo ennen oikeudenkäyntiä. Kun kyse on epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä epäiltyyn rikokseen, tavan kansalaiselle ei ole olemassa voimakkaampaa auktoriteettia kuin viranomainen tai vieläpä tuomari. Varsinkin jos tuomari leimaa syytetyn syylliseksi ennen oikeudenkäyntiä, tekee sen varmasti myös yleisö.

Edellä esille tuodut viranomaisen lausunnot voivat edelleen altistaa mediajulkisuutta media-käräjoinnille. Niiden voidaan jo itsessään katsoa kuuluvan trial by newspapers -ilmiön alaan, minkä lisäksi ne voivat kannustaa asianosaisia tuomaan omia näkökulmiaan esille tiedotusvälineissä ja tällä tavoin lisätä riskiä varjo-oikeudenkäyntien käymiseen.²⁴³ Siispä niin syyttömyysolettaman, tuomioistuimen puolueettomuuden kuin ylipäänsäkin oikeudenmukaisen

kuuluu, loukkauksesta, EIT ei välttämättä ole tutkinut 6(2) artiklan syyttömyysolettaman loukkausta erikseen, sillä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta on todettu jo 6(1) artiklan loukkauksen nojalla rikotun. Ks. Ervo 2008, s. 351, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 494 ja esim. Heaney ja McGuinness v. Irlanti 21.12.2000, 40 ja 59 kohdat, Funke v. Ranska 25.2.1993, 45 kohta ja Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja 6.12.1988, 77 kohta.

²⁴¹ Ks. lausunnonantajan asemasta Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 504.

²⁴² Lavents v. Latvia 28.11.2002, 127 kohta.

²⁴³ Ks. edellä jaksosta 3.6. Trial by newspapers -ilmiö.

oikeudenkäynnin turvaamiseksi viranomaisten on oltava äärimmäisen varovaisia erityisesti rikoksesta epäiltyä tai syytettyä koskevissa lausunnoissaan ja myös ylipäänsä rikosasioista tiedottaessaan.²⁴⁴

EOA on vielä tuonut esille, että epäilty tai syytetty voi altistua leimaavalle mediajulkisuudelle viranomaisen tietovuodonkin vuoksi. Viranomaisen tietovuodot kohdistuvat yleensä kesken olevien esitutkintojen salassa pidettäviin tietoihin, joita laillisuusvalvonnassa on havaittu vuotavan julkisuuteen. EOA otti poliisin tietovuodot tutkittavakseen ja julkaisi asiasta selvityksen EOA 278/2/05 30.10.2008. Selvitykseen poliisilta saaduista lausunnoista käy ilmi, että poliisista tapahtuu tietovuotoja. Selvityksessä löydettiin selviä viitteitä siitä, että poliisin sekä muiden viranomaisten sisältä vuodetaan virkasalaisuuden piirissä olevaa tietoa tiedotusvälineille – siis tietoa, joka on julkisuuslain nojalla salassa pidettävää. Tietovuodoissa kerrottiin yleensä olleen kyse varomattomuudesta, mutta tahallisiakin vuotoja oli. Tietovuodot, etenkin tahalliset vuodot tiedotusvälineille, ovat ongelmallisia syytetyn oikeusturvan näkökulmasta. Ne johtavat helposti leimaavaan mediajulkisuuteen jo aikaisessa vaiheessa rikosprosessia.²⁴⁵

5.2.2.3. Vangitsemisoikeudenkäynnit ja syytteiden nostaminen

Mahdolliset esitutkinnan aikaiset vangitsemisoikeudenkäynnit ja syytteiden nostaminen laajentavat huomattavasti oikeudenkäyntiä edeltävää mediajulkisuutta. Vaikka niissä onkin kyse viranomaisten lausuntojen lailla julkisuussäännösten mukaisesta yleisöjulkisuudesta, ne ovat omiaan laajentamaan mediajulkisuuden sisältöä syytetyn oikeusturvan näkökulmasta ennen kaikkea ongelmalliseen suuntaan. Vangitsemisoikeudenkäynnit ja käräjäoikeuksissa vireille tulleet rikostapaukset noteerataan korkealla prosentilla tiedotusvälineissä, jos kyse on yleistä mielenkiintoa herättäneestä tai herättävästä tapauksesta. Utisoiminen epäillyn vangitsemisesta taikka nostetuista syytteistä tuo kyseisen, epäillyn tai syytetyn syyllisyyttä vahvasti tukevan tiedon yhteiskunnassa kaikkien nähtäville ennen asian tuomiois-

²⁴⁴ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 504, joiden mukaan syyttömyysolettamalla on merkitystä niissä viranomaisen lausunnoissa, jotka koskevat epäiltyä. Epäillyn tai syytetyn syyllisyyteen viittaavissa lausunnoissa ei ole aina kyse syyttömyysolettaman mahdollisesta loukkauksesta vaan ylipäänsä siitä, että syytetty saa osakseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Näin oli myös EIT:n ratkaisussa Buscemi v. Italia 16.9.1999, 67–69 kohdat.

²⁴⁵ Ks. tietovuodoista EOA 1585/4/03 3.2.2005, EOA 278/2/05 30.10.2008 ja Fredman 2002, s. 307–309.

tuinkäsittelyä. Tällainen mediajulkisuus voi leimata epäillyn tai syytetyn syylliseksi ennakko-
aikaista tai perusteettomasti vastoin syyttömyysolettamaa. Sekä rikoksesta epäillyn vangit-
seminen että syytteiden nostaminen ilmenevät yleisölle luonnollisesti voimakkaina syyllisyyden puolesta puhuvina seikkoina.

Tiedotusvälineiden edustajat osallistuvat vangitsemisoikeudenkäynteihin, jotka ajoittuvat
tyypillisesti jo esitutkinnan alkuun, kun kyse on yleistä mielenkiintoa herättäneistä tai herät-
tävistä rikosepäilyistä ja uutisoivat niistä. Vaikka epäillyn vangitsemisasia käsitelläänkin
usein ilman yleisöä, käsittely on julkinen istunnon alussa ja lopussa, kun vangitsemisesta
annetaan ratkaisu. Asian käsittelemisellä suljetuin ovin pyritään muun muassa suojelemaan
epäiltyä leimaavalta julkisuudelta rikostutkinnan ollessa vielä alkuvaiheessa. Siinä ei kui-
tenkaan täysin onnistuta, kun tiedotusvälineet ovat läsnä vangitsemisasian ratkaisua julistet-
taessa, ja ratkaisu on niin ikään ainakin jossain määrin julkinen.²⁴⁶ Jos epäilty vangitaan,
vangitsemisesta sekä sen edellytyksistä, epäiltyä epäillään joko todennäköisin syin rikok-
sesta tai epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, uutisoiminen on jo itsessään riittävää muodos-
tamaan käsityksen epäillyn syyllisyydestä – vaikka itse vangitsemisasian käsittely ja siinä
ilmi tulleet seikat eivät olisikaan julkisia.²⁴⁷ Toisaalta taas jos epäiltyä ei vangita, siitä uuti-
soiminen voi olla omiaan edistämään syyttömyysolettamaa. *Fredman* on kuitenkin todennut,
että jos syytetty on jo ennen pakkokeinovaihetta leimattu syylliseksi erityisesti poliisin tie-
dottamisen vuoksi, tuomioistuimella ei olisi pakkokeinovaiheessa keinoja kumota tällaista
käsitystä.²⁴⁸

Myös syytteiden nostamisella on suuri uutisarvo, eikä vangitsemisoikeudenkäyntien tavoin
ole lainkaan tavatonta, että siitä uutisoidaan ja aina pääuutisen tasolla – pikemminkin se on
tavallista. Syytteiden sisältö tulee julkiseksi vasta, kun asia on ollut esillä tuomioistuimen

²⁴⁶ Käsittelyn ja ratkaisun julkisuutta on käsitelty edellä jaksossa 3.2.3. Oikeudenkäyntiä edeltävien tuomiois-
tuinkäsittelyiden julkisuus – painopisteenä pakkokeinoasioiden käsittelyt.

²⁴⁷ Rikoksesta epäilty voidaan vangita tuomioistuimen päätöksellä ennen rikosoikeudenkäyntiä vangitsemis-
vaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, jos vangitsemisen PKL 2:11:n mukaiset
edellytykset täyttyvät. Vangitsemisen PKL 2:11.1:n mukainen yleinen edellytys on, että vangittavaa todennä-
köisin syin epäillään rikoksesta. PKL 2:11.2:n mukaan henkilö saadaan vangita myös, vaikka todennä-
köisyyskynnys ei ylittyisi, kun henkilöä on kuitenkin syytä epäillä rikoksesta, ja myös muut lainkohdan edel-
lytykset täyttyvät. Ks. Helminen ym. 2014, s. 847 ja 849.

²⁴⁸ Fredman 2002, s. 308–309.

suullisessa käsittelyssä, sillä syytteiden tuloa julkisuuteen ennen käsittelyä ja syytetyn mahdollisuutta puolustautua ei ole voitu pitää hyväksyttävänä.²⁴⁹ Julkiset diaaritiedot tekevät syytettyä vastaan nostetuista syytteistä kuitenkin osittain julkisia heti syytteiden nostamisen jälkeen. Diaaritietoja ovat muun muassa tiedot asian yksilöidystä laadusta, toisin sanoen siitä, mistä rikosasiassa on kyse, ja tarpeelliset tiedot asianosaisen yksilöimiseksi, siis syytetyn nimi ja muut tarpeelliset yksilöintitiedot (YTJulkL 4 §).²⁵⁰

Tiedotusvälineiden edustajat seuraavat tiiviisti tuomioistuimissa vireille tulleita asioita, eivätkä yleistä mielenkiintoa herättäneessä rikosasiassa nostetut syytteet varmastikaan jää medialta huomaamatta taikka uutisoimatta.²⁵¹ Sama pätee rikosasioihin, jotka ennen syytteiden nostamista ovat vielä pysyneet tiedotusvälineiden ja mediajulkisuuden ulottumattomissa, mutta syytteiden perusteella tiedotusvälineen edustaja arvioi tapauksen herättävän yleistä mielenkiintoa. Kuten vangitsemisestakin, myös syytettyä vastaan nostetuista syytteistä uutisoiminen on omiaan muodostamaan yleisölle käsityksen syytetyn syyllistymisestä rikokseen tai vahvistamaan jo muodostunutta käsitystä. Näyttäytyyhän nostettu syyte vahvana indikaattorina syyllisyydestä.

Lainkaan tavatonta ei ole sekään, että samassa rikosasiassa on ennen oikeudenkäyntiä uutisoitu näyttävästi ensiksi esitutkinnan aikana epäillyn vangitsemisesta ja myöhemmin nostetuista syytteistä. Tällaisen oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden jälkeen, kun asian käsittely vasta aloitetaan tuomioistuimessa, tiedotusvälineissä on usein käyty jo sellainen varjo-oikeudenkäynti asiassa, että syytetyn syyllisyydestä on muodostunut vankkakin käsitys ainakin yleisön keskuudessa. Ei ole voitu myöskään poissulkea, ettei näin olisi tuomioistuimen jäsentenkin piirissä – vaikka se epätodennäköistä onkin.²⁵²

²⁴⁹ Helsingin HO 2016, s. 8 ja Jokela 2018, s. 331 ja 333–334.

²⁵⁰ HE 13/2006 vp, s. 17. Syytetyn tarkka yksilöinti on tärkeää siksi, ettei rikosasiaan liittymättömiä ihmisiä sekotettaisi rikoksesta syytettyyn ja leimattaisi aiheettomasti joko väärinkäsitysten tai puutteellisten tietojen johdosta. Tarkkojen yksilöintitietojen myötä rikos voidaan siis kohdistaa yksistään syytettyyn itseensä, eikä ole vaaraa siitä, että joku muu tulisi virheellisesti leimatuksi rikokseen syylliseksi.

²⁵¹ Kadoch 2012, s. 32.

²⁵² Ks. Tuori 2002, s. 246–247.

Tutkielman tekemisen aikaan suomalaisten medioiden, niin iltapäivälehtien kuin esimerkiksi Helsingin Sanomienkin, etusivut täyttyivät uutisista huumausainerikosvyyhdistä, joka tunnetaan nimellä Katiska. Katiska-vyyhti tulee jäämään historiaan paitsi sen poikkeuksellisen vakavuuden ja laajamittaisuuden vuoksi myös huomattavan mediajulkisuuden takia; Suomen mittakaavassa Katiska-vyyhdin mediajulkisuus on saanut jopa poikkeuksellisen laajat mittasuhteet. Vaikka vyyhdissä on syytettynä yhteensä 54 syytettyä, sitä koskeva mediajulkisuus on kasautunut oikeastaan yksistään julkisuuden henkilö Sofia Belórfin ja hänen puolisonsa Niko Ranta-Ahon sekä näiden lisäksi Janne 'Nacci' Tranbergin kontolle.

Vyyhdistä voidaan erottaa neljä tutkielman tekemisen ajankohdalle sijoittunutta mediajulkisuuden huippua.²⁵³ Medioiden etusivut ja pääuutiset täyttyivät ensiksi uutisista, jotka kertoivat Belórfin ja Ranta-Ahon olevan epäiltyinä huumausainerikoksista ja rahanpesusta ja heidän pidätyksistään sen vuoksi.²⁵⁴ Sen jälkeen ne pursusivat uudelleen uutisia, kun tiedotusvälineet seurasivat heidän vangitsemisoikeudenkäyntejään Helsingin käräjäoikeudessa. Vaikka varsinaiset käsittelyt suoritettiin suljetuin ovin, vangitsemisista uutisoitiin ratkaisujulkisuuden nojalla.²⁵⁵ Vielä ennen rikosoikeudenkäynnin käsittelyn alkua otsikoihin nousi heitä vastaan nostetut syytteet.²⁵⁶ Edellä kerrotulla tavalla vangitsemisesta ja nostetuista syytteistä uutisoiminen ovat omiaan näyttäytymään yleisölle vahvoina syyllisyyden puolesta puhuvina seikkoina, joiden vuoksi yleisön keskuuteen voi muodostua käsitys syytettyjen syyllisyydestä jo ennen tuomioistuinkäsittelyä. Vyyhdin neljäs mediajulkisuuden huippukohta kohdistui itse oikeudenkäyntiin, joka alkoi 30.1.2020 ja jatkuu edelleen 21.3.2020.²⁵⁷

²⁵³ Katiska-vyyhdin rikosuutisointia on seurattu tutkielman tekemisen ajan, 21.3.2020 saakka.

²⁵⁴ Pidätyksistä uutisoitiin useiden verkkolehtien etusivuilla 18.7.2019. Ks. esim. Helsingin Uutiset 18.7.2020 <https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/785989-seiska-sofia-belorf-ja-aviomies-pidatetty-vakavista-rikoksista-tallinen-rangaistus>, Iltalehti 18.7.2019 <https://www.iltalehti.fi/viihdeuutiset/a/48d9bcd8-d732-4632-bb09-6e78e2af9749> ja Iltasanomat 18.7.2019 <https://www.is.fi/viihde/art-2000006177141.html>.

²⁵⁵ Vangitsemisista uutisoitiin useiden verkkolehtien etusivuilla 19.7.2019. Ks. esim. Iltasanomat 19.7.2019 <https://www.is.fi/viihde/art-2000006178496.html> ja MTV Uutiset 19.7.2019 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorf-avomies-vangittiin-epaillaan-torkeista-rikoksista/7486094#gs.v3m0b1>.

²⁵⁶ Syytteiden nostamisesta uutisoitiin 16.1.2020 esim. Iltasanomien verkkolehden etusivulla usean uutisen voimin. Ks. Iltasanomat 16.1.2020a <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374854.html>, Iltasanomat 16.1.2020b <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374425.html> ja Iltasanomat 16.1.2020c <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006374336.html>.

²⁵⁷ Vyyhdistä ja sen käsittelystä uutisoitiin käsittelyn ensimmäisenä päivänä 30.1.2020 useiden verkkolehtien etusivuilla. Ks. esim. Helsingin Sanomat 30.1.2020 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006390010.html>, Iltalehti 30.1.2020 <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/86ac07f8-fc75-4300-8329-1d7503fc85bd> ja MTV Uutiset 30.1.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorf-saapui-helsingin-karajaoikeuteen-talta-huumausainerikoksesta-ja-kahdesta-rahampesusta-syytetty-nainen-nayttaa/7707770#gs.0kboxw>. Tämän jälkeisistä uutisista käsittelyn jatkuessa ks. esim. MTV Uutiset 3.3.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sofia-belorf-ja-niko-ranta-aho-tapasivat-jalleen-oikeudessa-niko-vilkutti-ja-hymyili-todella-lampimasti/7747730#gs.0kcaxu>.

5.2.2.4. Yleisesti oikeusturvaa heikentävistä vaikutuksista

Kuten edellä on esitetty, mediajulkisuus tekee toisinaan syytetyn oikeusturvan näkökulmasta oikeudenkäyntiä edeltävästä mediajulkisuudesta liian aikaista ja liian laajaa, mikä vaikuttaa negatiivisesti ensinnäkin syyttömyysolettamaan. Syyttömyysolettama prosessuaalisena oikeusturvatakeena sitoo oikeudellisesti lähtökohtaisesti vain viranomaisia, esitutkintaviranomaista, syyttäjää ja tuomioistuimen jäseniä, minkä vuoksi EIS 6(2) artiklan mukaisen syyttömyysolettaman loukkaus voidaan todeta ainoastaan viranomaistoiminnan perusteella. EIT on kuitenkin tuonut ratkaisukäytännössään esille, että vaikka tiedotusvälineet eivät varsinaisesti voi loukata EIS 6(2) artiklan mukaista syyttömyysolettamaa, vihamielinen uutisointi, joka voidaan tulkita median käymäksi kampanjaksi epäiltyä tai syytettyä vastaan, on syyttömyysolettaman kannalta merkityksellistä.²⁵⁸ Tulkitsen tämän ennen kaikkea niin, että tiedotusvälineiden toiminnan vuoksi syytetty voi ensiksikin tulla leimatuksi rikokseen syylliseksi, mikä voi puolestaan edelleen vaikeuttaa syytetyn tosiasiallista puolustautumista rikosta vastaan tuomioistuimessa.²⁵⁹ Lisäksi on mahdollista, että tuomioistuimen jäsenelle, tuomarille tai lautamiehelle, muodostuu ennakkokäsitys syytetyn syyllisyydestä.

Ennakkokäsityksen muodostuminen voi tarkoittaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen vaarantumista tai loukkausta paitsi siksi, että se rikkoo syyttömyysolettamaa myös siksi, ettei tuomioistuin ole sen vuoksi puolueeton.²⁶⁰ Todellinen riski ulkopuoliselle vaikutukselle ja ennakkokäsityksen muodostumiselle on ammattituomarien kohdalla pieni.²⁶¹ Lautamiehet, jotka eivät ole ammattituomareita, ovat luonnollisesti tuomareita alttiimpia mediajulkisuuden vaikutuksille. Kun rikosasia ratkaistaan lautamieskokoonpanossa, ei

Yle 5.3.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11241973> ja MTV Uutiset 19.3.2020 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/karajaoikeus-ei-keskeyttanyt-katiska-jutun-kasittelya-oikeudenkaynti-jatkaa-kuin-titanicin-orkes-teri/7766112#gs.0kclbc>.

²⁵⁸ Ks. rikosuutisoinnin ja mediajulkisuuden ongelmallisuudesta syyttömyysolettaman kannalta ja tiedotusvälineiden syyttömyysolettaman vastaisesta toiminnasta EIT:n ratkaisusta Shagin v. Ukraina 10.12.2009, 83 kohta, Y.B. ja muut v. Turkki 28.10.2004, 48 kohta ja Akay v. Turkki 19.2.2002 sekä Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 507 ja Melander 2019, s. 974.

²⁵⁹ Ks. liian aikaisen ja laajan julkisuuden negatiivisesta vaikutuksesta syytetyn puolustautumiseen Kadoch 2012, s. 47–48 ja Tapanila 2009, s. 183.

²⁶⁰ Ervo 2008, s. 351.

²⁶¹ Ennakkokäsityksen muodostumiselle mediajulkisuuden vuoksi on olemassa mahdollisuus, ja myös lainsäätäjä on ottanut sen huomioon niin tuomarin esteellisyyssäännöksissä kuin niitä koskevassa hallituksen esityksessäkin, ks. HE 78/2000 vp, s. 42 ja myös Fredman 2002, s. 304. Tuori puolestaan on tuonut esille, että empiiristen tutkimustulosten valossa ei ole selvää, missä määrin trial by newspapers -ilmiö voi vaikuttaa tuomareiden päätöksentekoon, ja miten alttiita ammattituomarit saati sitten tuomioistuimen maallikkojäsenet ovat oikeudenkäyntiä edeltävälle varjo-oikeudenkäynnille, ks. Tuori 2002, s. 246–247.

voida samalla tavalla olettaa, etteikö normaalitilanteessa olisi riskiä sille, että mediajulkisuus vaikuttaisi lautamiesten käsityksiin tai päätöksiin.

EIT totesi ratkaisuisaan Jiga v. Romania 16.3.2010 ja D’Urso ja Sgorbati v. Italia 3.4.2001, että ammattituomareiden kokemus ja koulutus poistivat tavallisesti mahdollisuuden ulkopuolisesta vaikuttamisesta oikeudenkäyntiin. Ratkaisussa D’Urso ja Sgorbati v. Italia EIT toi kuitenkin myös esille, että aggressiivinen lehdistökampanja saattoi tietyissä tapauksissa loukata oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen ja sitä kautta syytetyn syyllisyydestä päättäviin tuomioistuimen maallikkojäseniin.

Tapauksessa Abdulla Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta 30.6.2015 oli kyse maallikkojäseniin vaikuttamisesta. EIT katsoi ratkaisussaan, että aktiivinen lehdistökampanja ei ollut vaikuttanut juryn päätöksentekoon. EIT otti harkinnassaan huomioon mm. lehdistökampanjan ja oikeudenkäynnin välisen ajallisen keston ja sen, että tuomari oli ohjeistanut juryä tarkkaan puolueettomuusvaatimuksesta ja mediajulkisuuden huomiotta jättämisestä.

Ratkaisussaan Tourancheau ja July v. Ranska 24.11.2005 EIT puolestaan katsoi, että artikkeli, joka oli julkaistu ennen alioikeuden istuntoa ja jossa oli tuettu yhden syytetyn esitutkinnassa antamaa lausumaa toisen vahingoksi, oli voinut vaikuttaa maallikotuomareihin, ja siksi se oli omiaan vaikuttamaan haitallisesti syytetyn syyttömyysolettamaan ja tuomioistuimen puolueettomuuteen.

Kun varjo-oikeudenkäyntien vaikutusta tuomioistuimen jäsenten päätöksentekoon ei ole voitu poissulkea, erityisesti oikeudenkäyntiä edeltävään aggressiiviseen mediajulkisuuteen ja mediakäräjöintiin on suhtauduttava pidättäytyvästi syytetyn oikeusturvan toteutumisen turvaamiseksi.

Yksittäisten prosessuaalisten oikeusturvatakeiden ohella oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus voi edelleen heikentää yleisesti syytetyn mahdollisuutta saada osakseen oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Mediajulkisuuden vuoksi julkisuuteen liian aikaisin tulleet tiedot voivat vaikuttaa henkilötodisteluun manipuloiden todistajankertomuksia, joilla on suuri ja

jopa ratkaiseva painoarvo oikeudenkäynnin lopputuloksessa.²⁶² Erityisesti silminnäkijäkertomukset ovat alttiita värittymään rikoksesta mediasta omaksutuilla tiedoilla, jolloin mediajulkisuus voi muokata niitä uutisten ja suuren yleisön mielipiteen mukaiseksi.²⁶³ Ei ole lainkaan tavatonta, että oikeudenkäyntiä edeltävä mediajulkisuus tapaa painottua syytetyn syyllisyyden puolesta puhuvaksi. Kun todistajan muistikuvat sitten värittyvät tai vääristyvät mediassa olevilla tiedolla, todistaja tulee antaneeksi lausunnon, joka ei perustu puhtaasti hänen omiin havaintoihinsa. Tämä heikentää kertomuksen luotettavuutta sekä todistusarvoa ja voi vaikeuttaa syytetyn puolustautumista tai jopa perusteettomasti edesauttaa syytettyä saamaan osakseen syyksilukevan tuomion.²⁶⁴

5.3. Oikeudenkäynnin aikainen mediajulkisuus

5.3.1. Oikeusturvaa turvaavia vaikutuksia

Oikeudenkäynnin aikaisella, siis tuomioistuinkäsittelyn julkisuudella on yhtenä tärkeimmistä oikeusturvan takeista lähtökohtaisesti syytetyn oikeusturvaa turvaava ja edistävä vaikutus.²⁶⁵ Niin oikeuskirjallisuudessa kuin lainkäyttäjän ja lainsäätäjänkin taholta on tiedotettu, että käsittelyn yleisöjulkisuus toteutuu nykypäivänä tosiasiaa ja oikeastaan yksinomaan välillisesti median kautta, mikä tarkoittaa sitä, että mediajulkisuus on olennaisessa roolissa oikeusturvafunktion toteuttamisessa.²⁶⁶

²⁶² OM Todistajana oikeudenkäynnissä, Helminen ym. 2014, s. 637 ja Tapanila 2009, s. 183. Ks. henkilötodistelun merkityksestä esim. KKO 2014:48, 2013:96 ja 1993:95. Ks. ihmisen muistisuorituksesta, muistikuvien alttiudesta manipulaatiolle ja todistajankertomuksen vääristymisestä Kalakoski 2007, s. 94–95 ja 131–136.

²⁶³ Jokela 2018, s. 14–15.

²⁶⁴ Esitutkinnassa hankitaan näyttö oikeudenkäyntiä varten, ja todistajat kuulustellaan jo esitutkinnassa. ETL 3:11.1 velvoittaa esitutkinnan suorittamiseen ilman aiheutonta viivytystä, mikä pitää sisällään myös vaatimuksen todistajien kuulustelusta mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen. Mitä nopeammin kuulustelu suoritetaan, sitä paremmat muistikuvat todistajalla on tapahtuneesta, ja sitä pienempi riski on siitä, että todistajan muistikuvat ovat ehtineet vääristyä. Kuitenkin kun todistaja kuulustellaan pääkäsittelyssä uudelleen pitkän ajan kuluttua, ei ole lainkaan tavatonta, että ajan kulumisen ja mediajulkisuuden vuoksi todistajan muistikuvat olisivat manipuloituneet, ja kertomus muuttuu esitutkintakertomuksesta. Tällainen kertomusten välinen ristiriita heikentää todistuksen luotettavuutta; KKO on ratkaisussaan 2013:96 pitänyt yhtenä henkilötodistelun luotettavuutta ilmentävänä seikkana juuri kertomuksen muuttumattomuutta (kohta 8). Ks. myös Helminen ym. 2014, s. 400.

²⁶⁵ EIT on kautta aikain kiinnittänyt ratkaisukäytännössään huomiota oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä kehittävään funktioon. Ks. esim. EIT Axen v. Saksa 8.12.1983, Sutter v. Sveitsi 22.2.1984 ja Fejde v. Ruotsi 29.10.1991. Vrt. Männistö 2005, s. 206. Männistön mukaan asianosaishenkilöjulkisuudella on merkitystä oikeusturvafunktion toteuttamisessa, mutta yleisöjulkisuudella on ennen kaikkea yhteiskunnallisia eikä oikeusturvaa turvaavia tehtäviä.

²⁶⁶ Ks. esim. HE 13/2006 vp, s. 1, Helsingin HO 2016, s. 17, KM 2002:1, s. 7 ja Ervasti 2004, s. 700. YT-JulkL:n säätämisen yhtenä tavoitteena oli nimenomaisesti edistää median mahdollisuuksia hoitaa tätä tehtäväänsä, HE 13/2006 vp, s. 1 ja Helsingin HO 2016, s. 3–4.

Oikeudenkäyntiä edeltävän mediajulkisuuden lailla myös itse oikeudenkäynnin mediajulkisuus edistää syytetyn oikeusturvan toteutumista ennen kaikkea siksi, että se mahdollistaa julkisen vallankäytön tehokkaan valvonnan, jollaista tietoyhteiskunnassa yksistään yleisöjulkisuudella ei saavuteta.²⁶⁷ Yleisö ei seuraa välittömästi tuomioistuinkäsittelyjä, mutta media on aina paikalla oikeuden istunnossa ja välittää sieltä mahdollisuuksien mukaan reaaliaikaisesti tietoa joko kirjallisesti tai videokuvana – kun kyse on yleistä mielenkiintoa herättäneestä rikosasiasta, eikä käsittelyn julkisuutta ole rajoitettu.²⁶⁸ Tällä tavoin lainkäyttäjän toiminta välittyy nopeasti yleisölle.

Vaikka kontrolli on tärkeää rikosprosessin kaikissa vaiheissa ja viranomaisissa, sen kohdistuminen tuomioistuinlaitokseen on vielä erityisen merkittävää. Tuomioistuimella on korostunut asema julkisen vallan käyttäjänä; se on paitsi riippumaton tuomiovallan käyttäjä myös puolueeton syytetyn syyllisyyskysymyksen ratkaisija.²⁶⁹ Sekä yhteiskunnassa yleisesti että syytetyn oikeusturvan kannalta erityisesti onkin tärkeää, että tuomioistuimen toimintaa valvotaan, sen lain- ja asianmukaisuudesta varmistutaan, mahdolliset väärinkäytökset voidaan tuoda julkiseen keskusteluun, ja niihin voidaan reagoida.

Mediajulkisuuden johdosta tuomiovallan käyttöön kohdistuva tosiasiallinen valvonta varmistaa tuomioistuimen jäsenten lain- ja asianmukaista toimintaa, joka pitää sisällään myös syytetyn oikeusturvan vaatimusten toteuttamisen. Valvonta turvaa yleisesti oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta ja prosessuaalisista oikeusturvatakeista erityisesti puolueettomuusvaatimusta ja syyttömyysolettamaa.²⁷⁰ Kun valvonta toimii, tuomioistuin on julkisuuden ristitulella niin sanotusti pakotettu noudattamaan tehokkaasti oikeudenmukaisuusvaatimuksia ja huolehtimaan, että syytetyn oikeusturva prosessuaalisine oikeusturvatakeineen toteutuu. Suomen kaltaisessa modernissa oikeusvaltiossa näiden noudattamisen ja toteuttamisen tulisi tuki olla itsestäänselvyys ilman minkäänlaista ulkoa tulevaa painetta.

²⁶⁷ Ks. oikeudenkäynnin julkisuuden oikeusturvafunktion ja kontrollifunktion yhteenkietoutumisesta Jokela 2018, s. 13–14.

²⁶⁸ Helsingin HO 2016, s. 17.

²⁶⁹ Männistö 2005, s. 206.

²⁷⁰ Ks. oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden merkityksestä mielivallan ja väärinkäytösten kitkemisessä Ervasti 2004, s. 699 ja Jokela 2018, s. 13 ja tuomioistuimen puolueettomuuden turvaamisesta Edeltam 2001, s. 98 ja Männistö 2005, s. 206.

Syytetyn oikeusturvan kannalta on perustavanlaatuisen tärkeää ensiksikin, että hänen syyllisyytensä ratkaiseva tuomioistuin on puolueeton ja toimii puolueettomasti ratkaistessaan syytetyn syyllisyyskysymyksen. Toisekseen merkittävää on, että tuomioistuin pitää syytettyä syyttömänä läpi oikeudenkäynnin.²⁷¹ Mediajulkisuus vie pois mahdollisuuden salaisen oikeudenkäytön potentiaaliselle puolueellisuudelle ja mielivaltaisuudelle sekä paineistaa tuomioistuinta toimimaan tasapuolisesti ja puolueettomasti syytetyn syyttömyysolettamaa kunnioittaen.²⁷² Tuomiovallankäyttäjälle mahdollisesti syntynyt ennakkokäsitys syytetyn syyllisyydestä ei siis pääse vaikuttamaan tai ainakaan saa näkyä tuomioistuimen toiminnassa ja ratkaisussa, sillä kontrolli luo edellytyksiä myös tehokkaalle puuttumiselle mahdollisiin rikkeisiin.²⁷³

Mediajulkisuuden voidaan katsoa tukevan syytetyn syyttömyysolettaman toteutumista edelleen siksi, että mediajulkinen oikeudenkäynti on syytetylle kanava puolustautua tehokkaasti syytettä vastaan ja tuoda puolustuksensa paitsi tuomioistuimen myös suuren yleisön tietoon. Tapanilan mukaan oikeudenkäyntiä edeltävästä mediajulkisuudesta johtuva syytetyn leimautuminen syylliseksi voi tosin vaikeuttaa syytetyn tosiasiallista mahdollisuutta puolustautua rikosta vastaan itse oikeudenkäynnissä.²⁷⁴ Vaikka syytetyn ennenaikainen syylliseksi leimautuminen voi vaikeuttaa puolustautumista, ei se tee sitä kuitenkaan tyhjäksi. Puolustautuminen voi ainakin jossain määrin ja joissain tapauksissa oikoa syytetyn ennen aikaista ja perusteetonta leimautumista rikokseen syylliseksi, sillä oikeudenkäynti voi olla ensimmäinen tilaisuus syytetylle esittää julkisesti näkemyksensä ja puolustuksensa. Niinpä jokaisessa oikeudenkäynnissä tulee taata syytetylle mahdollisuus syyttömyysolettaman täysimääräiseen toteutumiseen ja puolustautumiseen paitsi tuomiovallan myös yleisön edessä – vaikei varjo-oikeudenkäynteihin tiedotusvälineissä tulekaan suhtautua suopeasti.

²⁷¹ Tuomioistuimen puolueettomuusvaatimus ja syytetyn syyttömyysolettama ovat yksiä tärkeimmistä prosessuaalisista oikeusturvatakeista, ks. tarkemmin edeltä jaksosta 2.5.1. Oikeusturvan toteutuminen.

²⁷² Tällöin toiminta myös mitä todennäköisimmin näyttäytyy oikeudenkäyntiä seuraavalle yleisölle puolueettomana. Ks. subjektiivisen ja objektiivisen puolueettomuuden testeistä edellytyksenä puolueettomuusvaatimuksen täyttymiselle edellä jaksosta 2.6.2. Riippumattomuus, puolueettomuus ja esteettömyys.

²⁷³ Ks. jälkikäteiskontrollista Edelstam 2001, s. 95 ja Männistö 2005, s. 206.

²⁷⁴ Ks. Tapanila 2009, s. 183.

5.3.2. Oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia – tiedotusvälineiden edustajat oikeudenkäynnissä ja julkisuuden paine

Oikeudenkäynnin mediajulkisuus voi olla myös selkeästikin syytetyn etujen vastaista.²⁷⁵ Mediajulkisuuden oikeudenkäynnin aikaiset syytetyn oikeusturvaa heikentävät vaikutukset johtuvat ennen kaikkea sen aiheuttamasta julkisuuden paineesta. On täysin tavallista, että tiedotusvälineiden edustajat ovat läsnä oikeustalossa. Niin ikään heidän läsnäolonsa istuntosalissa on jo luonnollinen osa julkista oikeudenkäyntiä, ja he tapaavat joko kirjoittaa oikeudenkäynnin tapahtumista reaaliaikaisesti tiedotusvälineen internet-sivuille tai Twitter-tilille taikka välittää sieltä videokuvaa.²⁷⁶ Julkinen tuomioistuinkäsittely on se hetki, jolloin asianosaiset ja todistajat joutuvat viimeistään, ja monesti vasta ensimmäistä kertaa välittömästi mediajulkisuuden kohteiksi.

Istuntosalin täyttyminen median edustajista ja lisäksi vielä valo- ja videokuvaaminen salissa voivat aiheuttaa paineita oikeudenkäyntiin osallistuville henkilöille ja vaikuttaa henkilötodisteluun sekä muuttaa oikeudenkäynnin luonnetta.²⁷⁷ Syytetyyn itseensä ja todistajiin kohdistuva paine voi vaikuttaa negatiivisesti syytetyn vähimmäisoikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen: syytetyn oikeuteen kuulustella tai kuulustuttaa todistajia ja puolustautua. On syytä huomauttaa, että julkisuuden paine ja yleisön kontrolli vaikuttavat tuomioistuimen toimintaan yllä kerrotulla tavalla lähtökohtaisesti positiivisesti. Siksi tuomioistuimen voidaan olettaa järjestävän käsittelyn PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan vaatimukset täyttäen oikeudenmukaiseksi siten, että syytetylle varataan tilaisuus puolustautua ja kuulustella tai kuulustuttaa todistajia. Kuitenkin paineen kohdistuessa myös syytetyyn ja todistajiin, näiden oikeuksien toteutuminen käytännössä voi jäädä heikoksi. Syytetyn keskittyminen oikeudenkäyntiin ja

²⁷⁵ Syytetyn etujen vastaisuus voidaan oikeuttaa sillä, että oikeudenkäynnin julkisuus on paitsi syytetyn myös yleisön oikeus, ks. Männistö 2005, s. 205.

²⁷⁶ Helsingin HO 2016 s. 17. Tiedotusvälineiden edustajien pääsy istuntosaliin seuraamaan julkista käsittelyä on turvattava, eikä tuomioistuimen ole mahdollista kieltää kirjallista reaaliaikaista raportointia internetiin. Median läsnäolon turvaamisen istuntosalissa voidaan katsoa olevan myös osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 444–445 ja Riepan v. Itävalta 4.11.2000, 29 kohta. Valo- ja videokuvaaminen istuntosalissa ja istunnon suora välittäminen sen sijaan vaativat aina tuomioistuimen tapauskohtaista harkintaa sekä tuomioistuimelta saadun luvan ja ohjeet (YTJulkL 21 §). YTJulkL 21 §:ssä on täsmälliset kriteerit sille, milloin suullisen käsittelyn taltiointi esimerkiksi kuvaamalla on mahdollista, HE 13/2006 vp, s. 1.

²⁷⁷ EIT on tuonut suoriin lähetyksiin liittyen näitä asioita esille ratkaisussaan P4 Radio Hele Norge ASA v. Norja 6.5.2003. EIT:n mukaan suorat lähetykset istuntosalista saattoivat olosuhteista riippuen muuttaa oikeudenkäynnin luonnetta, aiheuttaa lisäpainetta oikeudenkäyntiin osallistuville ja vaikuttaa epäasiallisesti heidän käyttäytymiseensä.

asiansa ajamiseen, joka pitää sisällään myös todistajien kuulustelun sekä hänen oman puolustautumisensa, voi herpaantua tai jopa vesittyä julkisuuden paineessa.²⁷⁸ Syytetyn, samoin kuin todistajienkin voi olla vaikea esiintyä oikeudessa ja antaa kertomuksensa jopa useiden kymmenien tiedotusvälineiden edustajien, ja mahdollisesti vielä kuvausvälineiden edessä.²⁷⁹

Silloiset KKO:n presidentti *Leif Sevón*, valtakunnansyyttäjä *Matti Kuusimäki* ja Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja *Matti Manner* antoivat 2000-luvun alussa tiedotteen, jossa he korostivat oikeudenkäyntien televisiointiin liittyviä ongelmia. *Ervasti* on taholtaan tuonut esille tiedotteessa käsiteltyjä ongelmia, jotka liittyvät myös syytetyn oikeusturvaan:

- ” 1) Televisio vaikuttaa asianosaisten käyttäytymiseen. Heidän saattaa olla vaikea keskittyä oikeudenkäyntiin TV-kameroiden edessä. Toisaalta jotkut saattavat käyttää julkisuutta asiansa ajamiseen.
- 2) Se sisältää ulkopuolisen »vaikuttamisyhteyden» tuomareihin, asianajajiin ja syyttäjiin.
- 3) Television mahdollinen keskittyminen »herkkupaloihin» vääristää oikeudenkäyntien todellisen kuvan, mikä johtaa oikeuslaitosta kohtaan tunnetun luottamuksen heikentymiseen. Siitä puolestaan seuraa oikeusturvan rapautuminen.
- 4) Asianosaiset altistetaan sensaatiohakuiselle julkisuudelle tuomioistuimen avustuksella, kun he hakevat oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.”²⁸⁰

Nämä ongelmat ovat edelleen olemassa oikeudenkäynnin videokuvaamisessa, mutta lisäksi laajemminkin valokuvaamisessa ja tiedotusvälineiden edustajien vahvassa istuntosaliin ryhmittyäytymisessä.

Julkisuuden paineen lisäksi oikeudenkäynnin videovälittäminen tai tapahtumien reaaliaikainen päivittäminen kirjallisesti internetiin voi edesauttaa syytetyn leimautumista syylliseksi.²⁸¹ Asianomistajan tai todistajan syytetyn syyllisyyden puolesta puhuvan kertomuk-

²⁷⁸ *Ervasti* 2004, s. 702.

²⁷⁹ Toki syytetty voi kuulustuttaa todistajat ja puolustautua myös oikeudenkäyntiavustajansa välityksellä. Kuitenkaan myöskään todistajat eivät välttämättä kykene kuulemiseen julkisuuden ristitulella, eikä puolustautuminen oikeudenkäyntiavustajan avulla vastaa täysin syytetyn henkilökohtaista kuulemistä.

²⁸⁰ *Ervasti* 2004, s. 702–703.

²⁸¹ *Männistö* 2005, s. 205.

sen välittäminen yleisölle voi vakuuttaa yleisön syytetyn syyllistymisestä rikokseen. Toisaalta samoin voi tehdä niin ikään syytetyn puolustautumisen tai hänen puolestaan esiintyvän todistajan kertomuksen välittäminen, jos ne eivät julkisuuden paineen tai oikeudenkäyntiä edeltävän syylliseksi leimautumisen vuoksi onnistu parhaalla mahdollisella tavalla. Ei ole myöskään lainkaan tavatonta, että oikeudenkäyntiin keskittyvä rikosuutisointi painottuu syyttäjän näkökulmaan, mikä ei luonnollisestikaan yleisölle välitettynä tue syytetyn syyttömyyttä tai syyttömänä pitämistä.

5.4. Oikeudenkäyntiä seuraava mediajulkisuus

5.4.1. Mediajulkisuus ennen ja jälkeen tuomion

Mediajulkisuus voi edelleen vaikuttaa syytetyn oikeusturvaan sekä positiivisesti että negatiivisesti varsinaisen rikosasian pääkäsittelyn jälkeenkin. Syyttömyysolettama nimittäin suojaaa syytettyä aina siihen asti, kunnes hänen syyllisyytensä on todettu lainvoimaisella tuomiolla.²⁸² Jos siis tuomioistuin ei ole vielä antanut tuomiota, sen antama mahdollinen syyksilukeva tuomio ei ole saanut lainvoimaa, asia on edennyt muutoksenhaun johdosta ylemmän tuomioistuimeen käsiteltäväksi, taikka syytetty saa vapauttavan tuomion, syyttömyysolettama on edelleen voimassa.

Oikeudenkäyntiä seuraava tuomion ympärille ajoittuva mediajulkisuus voi tukea syyttömyysolettaman toteutumista, kun kyse on nimenomaan sen tarjoamasta suojasta mahdollisen syyttömyyden varalta. Syyttömyysolettamaan oikeusturvan osatekijänä kuuluu olennaisesti paitsi menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaaminen syytetyn kannalta myös se, että jos epäiltyä vastaan ei nosteta syytettä tai syytetty todetaan syyttömäksi, häntä kohtaan ei saa jäädä virallista rikosepäilyä.²⁸³ Kun oikeusturvaan kuuluu niin ikään tuomion julistaminen julkisesti, ja mediajulkisuus tekee mahdollisen syytetyn syyttömäksi todenneen tuomion tosiasiaa julkiseksi, syytetyn syyllisyydestä ei jää syyttömyysolettaman mukaisesti virallista epäilyä – kunhan tuomioistuin hoitaa mahdollisen tiedottamisensa asianmukaisesti.²⁸⁴ Syytetyn syyttömäksi todenneen tuomion julkistamisella ja siitä asianmukaisesti tiedottamalla

²⁸² Nölkenbockhoff v. Saksa 9.10.1985, 43 kohta ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 496.

²⁸³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493.

²⁸⁴ Jokela on nimennyt tuomion julkisen julistamisen yhdeksi tärkeimmistä EIS 6(1) artiklan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta turvaavista vaatimuksista, ks. Jokela 2018, s. 31. Tuomioistuin voi lähettää tuomion julkaisemisen yhteydessä tiedotteen, ks. Helsingin HO 2016, s. 10.

voidaan paitsi turvata syyttömyysolettaman toteutuminen tältä osin myös oikoa mahdollisia aiempia syyttömyysolettamaan kohdistuneita kolauksia.²⁸⁵

Tuomioistuimen tiedottamisessa voi kuitenkin joskus olla puutteita, ja on mahdollista, että tuomari antaa julkisuuteen asenteellisen, syytetyn syylisyyttä tukevan lausunnon ennen tai ilman langettavaa lainvoimaista tuomiota.²⁸⁶ Syyttömyysolettamaa voi loukata syytetyn syylisyyteen edes viittaava lausunto, joka annetaan ennen syyksilukevaa lainvoimaista tuomiota – siis ennen kuin tuomiota on annettu lainkaan tai kun syyksilukeva tuomio on annettu, mutta se ei ole vielä saanut lainvoimaa.²⁸⁷ Toisekseen tällainen syylisyyteen viittaava lausunto voi loukata syyttömyysolettamaa, jos se annetaan, kun syytteet on hylätty, ja syytetty on siis todettu syyttömäksi syytteissä tarkoitettuihin rikoksiin. EIT totesi ratkaisussaan *Geerings v. Alankomaat* 1.3.2007, että EIS 6(2) artiklan syyttömyysolettama ei salli syytteen lainvoimaisen hylkäämisen jälkeen edes syytetyn syyttömyyden epäilemistä.²⁸⁸

Mediajulkisuus tekee tuomiosta ja mahdollisesta tuomarin antamasta syyttömyysolettamaa loukkaavasta lausunnosta tosiasiaa julkisia.²⁸⁹ Syyksilukevasta tuomiosta, joka ei ole vielä lainvoimainen, uutisoiminen on omiaan leimaamaan tuomitun yleisön silmissä rikokseen syyliseksi – onhan tuomioistuin katsonut hänen syylistyneen rikokseen. Merkillepantavaa on, että tuomiosta uutisoiminen tuo usein viimeistään rikosasian vastaajan henkilöllisyyden julki.²⁹⁰ Tuomiosta uutisointi on itsessään täysin hyväksyttävää, mutta syylisyyttä erityisesti korostava lehdistökampanja on syyttömyysolettaman kannalta ongelmallinen ennen tuomion lainvoimaa, sillä tuomitun syylisyys voi vielä tulla ratkaistavaksi uudelleen ylemmässä oikeusasteessa.²⁹¹ Kun kyse on yksistään tiedotusvälineen eikä viranomaisen käsityk-

²⁸⁵ Helsingin HO 2016, s. 10.

²⁸⁶ Ervo 2008, s. 357 ja Jokela 2018, s. 14. Tuomioistuimen tuomiota edeltävää tiedottamista on tarkasteltu edellä jaksossa 5.2.2.2. Viranomaisen lausunnot ja viranomaiselta saadut tiedot.

²⁸⁷ Syyksilukeva tuomio ei ole lainvoimainen, jos valituksen tekemiselle varattu määräaika ei ole kulunut umpeen, taikka tuomiosta on määräajassa tehty ylempään instanssiin valitus, ja jatkokäsittelylupa on joko tutkittavana, tai asian käsittely on sen johdosta tullut vireille ylemmässä instanssissa.

²⁸⁸ Ks. myös *Rushiti v. Itävalta* 21.3.2000, 31–32 kohdat ja *Sekanina v. Itävalta* 25.8.1993, 25 ja 28–31 kohdat.

²⁸⁹ Tavallinen tapa tiedottaa tuomioista on lähettää joko yksistään tuomio tai sekä tuomio että sitä koskeva tiedote tiedotusvälineille, Helsingin HO 2016, s. 9–10.

²⁹⁰ Melander 2019, s. 955.

²⁹¹ Ks. esim. JSN 5199/SL/13 9.10.2013, jossa JSN totesi, että kun asian käsittely oli KKO:ssa kesken, tiedotusvälineessä ei olisi saanut ottaa kantaa epäiltyjen syylisyyteen.

sestä syyllisyydestä, tällainen mediajulkisuus ei voi aiheuttaa EIS 6(2) artiklan syyttömyysolettaman loukkausta – ellei se vaikuta ylemmän instanssin lainkäyttäjän ratkaisuun asian edetessä sinne, mitä on pidettävä erittäin epätodennäköisenä.²⁹² Tuomarin ilmaisema ennenaikainen tai perusteeton käsitys syytetyn syyllisyydestä puolestaan loukkaa herkästi syyttömyysolettamaa. Mediajulkisuus ei tällöin ole syyttömyysolettaman loukkauksen varsinainen aiheuttaja, vaan se on tuomari, mutta mediajulkisuuden kautta loukkaus tulee toteen; mediajulkisuuden vuoksi syytetyn syyllisyydestä muodostuu virallinen epäily.

Viranomaisten ja tiedotusvälineiden edustajien on yhä oikeudenkäynnin jälkeenkin otettava toiminnassaan syyttömyysolettama huomioon. Tämä on tärkeää ensinnäkin siksi, että tuomioistuimien voi tehdä asiassa ratkaisun ilman ennakkokäsitystä. Toisekseen se on merkityksellistä siksi, että tuomioistuimen ratkaisu voi olla vapauttava, jolloin syyllisyydestä ei saa jäädä virallista epäilyä. Viimeiseksi se on merkittävää siksi, että vaikka tuomio olisi syyksilukeva, asia voi edetä ylemmän instanssin käsiteltäväksi, jolloin syytetylle on turvattava edelleen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

5.4.2. Mediajulkisen rikosasian eteneminen ylempään tuomioistuimeen

Mediajulkisen rikosasian käsittely ei välttämättä pääty käräjäoikeuden lainvoimaiseen tuomioon. Käräjäoikeuden tuomiosta voidaan valittaa, ja asia voi edetä hovioikeuden ja aina korkeimmankin oikeuden ratkaistavaksi, jolloin syytetylle on taattava oikeudenmukaisuusvaatimukset täyttävä oikeudenkäynti. Asian edetessä hovi- tai korkeimman oikeuden suulliseen tai kirjalliseen käsittelyyn, kaikkea sitä edeltävää mediajulkisuutta on pidettävä oikeudenkäyntiä edeltävänä mediajulkisuutena. Hovioikeudessa tämä tarkoittaa käräjäoikeusvaiheen aikaista ja sitä edeltävää mediajulkisuutta ja korkeimmassa oikeudessa näiden lisäksi hovioikeusvaiheen aikaista mediajulkisuutta. Mahdolliseen hovi- tai korkeimman oikeuden suulliseen käsittelyyn kohdistuvaa mediajulkisuutta taas on pidettävä oikeudenkäynnin aikaisena mediajulkisuutena ja tämän jälkeistä, tuomion ympärille ajoittuvaa mediajulkisuutta oikeudenkäyntiä seuraavana mediajulkisuutena.

²⁹² Ks. paitsi oikeudenkäyntiä edeltävän myös lainvoimaista tuomiota edeltävän mediajulkisuuden syytetyn oikeusturvaa heikentävistä tai loukkaavista vaikutuksista yllä jaksosta 5.2.2.4. Yleisesti oikeusturvaa heikentävistä vaikutuksista.

Vaikka oikeudenkäyntiä edeltäviä, sen aikaisia ja sitä seuraavia mediajulkisuuden vaikutuksia syytetyn oikeusturvan näkökulmasta on tarkasteltu yllä primääristi käräjäoikeuskäsittelyä silmällä pitäen, vaikutukset ovat samansuuntaisia myös, kun oikeudenkäynnillä tarkoitetaan hovi- tai korkeimman oikeuden käsittelyä. Huomionarvoista on kuitenkin ensinnäkin se, että hovioikeudessa ei läheskään aina järjestetä suullista ja julkista käsittelyä ja korkeimmassa oikeudessa vielä harvemmin. Kun käsittelyä ei järjestetä, ei ole olemassa edellä tarkoitettua käsittelyn aikaista mediajulkisuutta, joka vaikuttaisi syytetyn oikeusturvaan suuntaan tai toiseen.

Toisekseen merkillepantavaa on, että mediajulkisuus rikosasiassa tapaa ajoittua jo käräjäoikeuskäsittelyä edeltävään aikaan, käräjäoikeuskäsittelyyn ja käräjäoikeuden tuomion ympärille, jolloin muutoksenhakuvaiheessa mediajulkisuus on yleensä laantunut.²⁹³ Siis vaikka julkinen käsittely hovi- tai korkeimmassa oikeudessa järjestettäisiinkin, ei siihen useinkaan kohdistu sellaista mediajulkisuutta kuin alioikeuden käsittelyyn. Kun mediajulkisuus on huomattavasti maltillisempaa, sen syytetyn oikeusturvaan ulottuvat vaikutukset vähenevät ja hiipuvat. Vastaavasti kun käsittelyajat hovi- ja korkeimmassa oikeudessa tapaavat venyä todella pitkiksi, aggressiivisimmasta mediajulkisuudesta on kulunut jo pitkä aika, kun asian käsittely aikanaan alkaa hovi- tai erityisesti vielä korkeimmassa oikeudessa. Ajan kulumisen aggressiivisen mediajulkisuuden ja käsittelyn sekä ratkaisun välillä vie pois riskiä siitä, että hovi- tai korkeimman oikeuden asiaa ratkaisevilla tuomarilla olisi ennakkokäsitystä käsitellessään ja ratkaistessaan asiaa – jos sellaisen ylipäänsä voidaan edes katsoa missään tilanteessa muodostuvan kummankaan näiden instanssin tuomarille mediajulkisuuden vuoksi.²⁹⁴

Hovi- ja korkeimman oikeuden vielä käräjäoikeutta ylempinä instansseina ja kovempina auktoriteetteina on kiinnitettävä aivan erityistä huomiota tiedottamiseensa syyttömyysolettaman turvaamiseksi. Syytetyn syyttömyysolettaman toteutuminen on turvattava edelleen myös hovi- tai korkeimman oikeuden käsittelyn jälkeen aina syyksilukevaan lainvoimaiseen tuomioon saakka, jollaiseen rikosasian käsittely ei välttämättä pääty.

²⁹³ Helsingin HO 2016, s. 14 ja Fredman 2002, s. 304.

²⁹⁴ EIT katsoi ratkaisussaan Abdulla Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta 30.6.2015, että aktiivinen lehdistökampanja ei vaikuttanut juryn päätöksentekoon. Yhtenä seikkana EIT:n ratkaisussa vaikutti lehdistökampanjan ja oikeudenkäynnin välinen ajallinen kesto.

5.5. Mediajulkisuuden vaikutukset oikeusturva-perusoikeuden toteutumiseen

5.5.1. Mediajulkisuuden välttämättömyys syytetyn oikeusturva-perusoikeuden toteutumisen kannalta

Mediajulkisuus ei itsessään varsinaisesti toteuta syytetyn oikeusturvaa siten, että se olisi yleisesti syytetyn oikeusturva-perusoikeuden toteutumiseksi välttämätöntä. Sillä on toki syytetyn oikeusturvaa turvaavia vaikutuksia, jotka on noteerattu niin lainsäätäjän kuin lainkäyttäjänkin taholta. Mediajulkisuuden oikeusturvaa turvaavat vaikutukset liittyvät kuitenkin ensi sijassa yleisöjulkisuuteen, jonka kontrolli- ja oikeusturvafunktiota mediajulkisuus toteuttaa tehokkaasti. On siis syytä edelleen huomioida ero yleisöjulkisuuden ja mediajulkisuuden välillä; yleisöjulkisuus on lähtökohtaisesti välttämätön osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, mutta mediajulkisuus vain tehostaa tietyiltä osin oikeusturvan toteutumista tai antaa sen tosiasialliselle toteutumiselle niin sanotusti lisäpontta. Lisäksi on otettava huomioon, että valtaosa rikosasioista ei ole mediajulkisia, vaan ne käsitellään täysin mediajulkisuuden vaikutusten ulkopuolella – oikeudenmukaisuusvaatimukset täyttäen. Määrällisesti vain todella marginaalinen osa rikosasioista, vaikkakin rikosasioista juuri se osa, joka koskee poikkeuksellisen vakavia rikoksia, on mediajulkisia siten, että mediajulkisuudella voisi olla syytetyn oikeusturvaa edistäviä vaikutuksia.²⁹⁵

5.5.2. Mediajulkisuus syytetyn oikeusturva-perusoikeuden loukkauksen aiheuttajana

Jos mediajulkisuus ei ole välttämätöntä syytetyn oikeusturvan turvaamiseksi, voi se kuitenkin olla ainakin osasyynä oikeusturva-perusoikeuden loukkaukselle. Oikeusturvan loukkaus voi tulla kyseeseen ennen kaikkea syyttömyysolettaman, mutta myös puolueettomuusvaatimuksen rikkomuksen vuoksi. Toki oikeusturva-perusoikeuden väitetty loukkaus arvioidaan aina kokonaisuutena, eikä näiden prosessuaalisten oikeusturvatakeiden rikkomus vielä automaattisesti tarkoita, että PL 21 §:ää olisi loukattu.

EIT niin ikään korostanut kokonaisarvion merkitystä arvioituaan rikosuutisoinnin osuutta EIS 6 artiklan loukkaukseen; kyseisen oikeuden mahdollisessa loukkauksessa on arvioitava

²⁹⁵ Ks. mediajulkisuuden kohdistumisesta poikkeuksellisen vakaviin rikoksiin Virolainen – Vuorenmaa 2016, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN>4. Periaatteet prosessioikeudessa>Julkisuusperiaate>Oikeudenkäynnin julkisuuden lähtökohtia>Mediajulkisuus>Merkitys.

ennen kaikkea ennakkollista julkisuutta kokonaisuudessaan. Kiivas julkisuudessa käyty keskustelu, esimerkiksi aggressiivinen lehdistökampanja, on yksi tekijä, joka voi vaikuttaa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen syyttömyysolettaman ja puolueettomuusvaatimuksen kautta.²⁹⁶

Syyttömyysolettama ja puolueettomuusvaatimus ovat perustavanlaatuisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä, joiden loukkauksella on huomattava painoarvo oikeudenmukaisuuden kokonaisarviossa. Kun oikeusturva-perusoikeuden, kuten EIS 6 artiklankin, väitetty loukkaus arvioidaan aina erikseen kussakin tapauksessa, ei voida yksioikoisesti yleisellä tasolla todeta, että mediajulkisuus ei voisi tai voisi varmasti aiheuttaa sen loukkauksen.²⁹⁷ On kuitenkin hyvin mahdollista, että mediajulkisuus olisi ainakin osasyynä todettuun loukkaukseen.

Toisaalta syyttömyysolettama on EIS 6 artiklassa paitsi osa yleistä oikeudenmukaisuusvaatimusta myös itsenäinen rikosprosessiin liittyvä vaatimuksensa. Kun syyttömyysolettamasta ei ole suoraan säädetty PL 21 §:ssä, vaan se sisältyy oikeusturva-perusoikeuteen EIS 6(2) artiklan kautta, voidaan ajatella, että syytetyn oikeusturvan loukkaus voidaan todeta yksinäänkin syyttömyysolettaman loukkauksen perusteella ilman oikeudenmukaisuuden kokonaisarviota.²⁹⁸

6. Syytetyn oikeusturvan toteutumisen turvaaminen mediajulkisessa rikosprosessissa

6.1. Vastuu mediajulkisuuden sisällöstä ja oikeusturvan toteutumisesta

Syytetylle tulee pystyä turvaamaan täysimääräinen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kaiken mediajulkisuuden keskellä. Mediajulkisuudesta johtuvien syytetyn oikeus-

²⁹⁶ Esim. Beggs v. Yhdistynyt kuningaskunta 16.10.2012, 123 kohta ja Melander 2019, s. 974–975.

²⁹⁷ Oikeusturva-perusoikeuden toteutumista arvioitaessa on otettava huomioon myös, että prosessuaalisen oikeusturvatakeen loukkaus voi korjaantua. Ks. puolueettomuusvaatimuksen osalta yllä jaksosta 5.2.2.2. Viranomaisen lausunnot ja viranomaiselta saadut tiedot ja syyttömyysolettaman osalta 5.4.1. Mediajulkisuus ennen ja jälkeen tuomion.

²⁹⁸ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 493.

turvaan kohdistuvien negatiivisten vaikutusten karsiminen ja oikeusturvan tehokkaan toteutumisen turvaaminen vaativat sen turvaamiseen pyrkimistä erityisesti viranomaisilta ja tiedotusvälineiden edustajilta, mutta myös rajoitetummin asianosaisilta sekä yleisöltä läpi rikosprosessin. Niin viranomainen kuin mediakin voivat olennaisesti vaikuttaa siihen, millaisiksi mediajulkisuuden vaikutukset syytetyn oikeusturvan kannalta muodostuvat. Samaten niillä on vastuu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisesta. Lisäksi asianosaisten tulisi omalta osaltaan ottaa vastuu edellytysten turvaamisesta oikeudenmukaisuusvaatimukset täyttävälle oikeudenkäynnille. Käytännössä se tarkoittaa pidättäytymistä mediakäräjöinnistä, siis kiihkeän lehdistökampanjan ajamisesta omaa näkökulmaansa edistäen ennen oikeudenkäyntiä ja edelleen lainvoimaista ratkaisua. Yleisön vastuu puolestaan tarkoittaa kriittisen medialukutaidon omaksumista ja lainkäyttäjän roolin ymmärtämistä; kaikki, mitä mediassa kerrotaan ei pidä paikkaansa, ja syyllisyyskysymys ratkaistaan aina istuntosalissa.

6.1.1. Viranomaisen vastuu

Vastuu syytetyn oikeusturvan toteutumisesta on lähtökohtaisesti tuomioistuimella, mutta rikosprosessin viranomaisista myös esitutkintaviranomaisella ja syyttäjällä. Viranomaisen kohdalla vastuu tarkoittaa sitä, että viranomaisen ei tule vain passiivisesti pyrkiä takaamaan edellytyksiä oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille, vaan sen tehokasta toteutumista on aktiivisesti edistettävä.²⁹⁹

Niin esitutkintaviranomaisen kuin osin myös syyttäjänkin kannalta oikeusturvan edistäminen tarkoittaa ennen kaikkea aktiivista, objektiivista ja muutoinkin asianmukaista tiedottamista sekä ylipäänsä puolueetonta ja tehokasta toimintaa.³⁰⁰ Poliisin asianmukaiseen tiedottamiseen ja objektiivisten sanavalintojen käyttämiseen tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota. Erityisesti olisi syytä lisätä tiedottamisesta vastaavien tutkinnanjohtajien tietoisuutta tiedottamisen ja sen sanavalintojen tärkeydestä tulevaa oikeudenkäyntiä silmällä pitäen ja tällä tavoin vähentää tiedottamisesta johtuvia oikeusturvaan kohdistuvia rikkomuksia.³⁰¹

²⁹⁹ Oikeusturva-perusoikeuden koko potentiaali tulisi hyödyntää, ks. Ervo 2005a, s. 453 ja Ojanen 2005, s. 1220.

³⁰⁰ Aktiivisuudella tarkoitetaan myös tiedottamisen nopeutta. Viestinnän nopeus on tärkeää varsinkin silloin, kun jokin asia nousee tai sen ennakoidaan nousevan äkillisesti julkisuuteen, ks. Poliisin viestinnän käsikirja 2011, s. 7–8 ja 13–14 ja Poliisin julkisuuskäsikirja 2019, s. 119.

³⁰¹ Ks. poliisin tiedotteen muotoilusta, jotta se täyttäisi syyttömyysoletaman vaatimukset Mäki 2009, s. 51–52.

Toisekseen syyttäjän ja poliisin esitutkintayhteistyötä lisäämällä syyttäjä voisi tutkinnanjohtajan kanssa käytävien keskustelujen kautta ja välillisestikin edistää poliisin tiedottamisen asianmukaisuutta.³⁰² Syyttäjällä itsellään on tiedottamisvastuu syyteharkinnan aikana, mutta syyttäjän tiedottaminen ei ole noussut samanlaiseen merkitykseen kuin poliisin tai tuomioistuimen.

Tuomioistuimen pääasiallinen vastuu oikeusturvan toteutumisesta ja aktiivisesta edistämisestä merkitsee ensiksikin tilannekohtaista, oma-aloitteista, objektiivista ja selkeää tiedottamista. Ainoa suoranainen keino vaikuttaa mediajulkisuuden sisältöön on paitsi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän, myös tuomioistuimen tiedottamisella. Tiedottamalla ennen oikeudenkäyntiä sekä tuomion julkistamisen yhteydessä voidaan vaikuttaa mediajulkisuuden sisältöön myös syytetyn oikeusturvaan nähden suotuisasti.³⁰³ On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että kaikkea sitä, mitä tiedotusvälineet rikosasiasta kirjoittavat ei ole mahdollista valvoa tai oikoa, eikä se olisi tarkoituksenmukaistakaan. Tuomioistuimen ei tule kuitenkaan luovuttaa mediajulkisuuden kontrolloinnista 'uudenkaan' median edessä.³⁰⁴

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeessa 2016, Tuomioistuimet ja media, on tuotu esille tärkeitä ja konkreettisia näkökohtia siitä, miten tiedottamista voitaisiin parantaa ja asianmukaisella tiedottamisella kontrolloida mediajulkisuuden sisältöä. Syytetyn oikeusturvan turvaamiseksi ja edistämiseksi tuomioistuimissa tulisi ennen kaikkea kiinnittää huomiota seuraaviin laatuhankkeessa esille nostettuihin näkökohtiin:

1. Tuomioistuimen edustajien ymmärrys median roolista oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttajana ja mediajulkisuuden sisällön määrittäjänä
2. Panostus niiden tapausten tunnistamiseen, jotka ovat jo herättäneet tai tulevat herättämään yleistä mielenkiintoa
3. Tunnistamisen pohjalta oma-aloitteinen ryhtyminen tarvittaviin toimiin oikean ja selkeän tiedon välittämiseksi tiedotusvälineille – kun kyse on

³⁰² Ks. yhteistyön lisäämisestä tarkemmin Fredman 2002, s. 309 ja Mäki 2009, s. 43–47 ja 64–65.

³⁰³ Ks. tuomioistuimen oikeudenkäyntiä edeltävästä tiedottamisesta ja tuomion yhteydessä tapahtuvasta tiedottamisesta Helsingin HO 2016, s. 4 ja 9–10.

³⁰⁴ Helsingin HO 2016, s. 3 ja 5 ja Ervasti 2004, s. 700.

yleistä mielenkiintoa herättävästä rikosasiasta, tuomioistuimen tulee aktiivisella ja oma-aloitteisella tiedottamisella pyrkiä tarjoamaan tiedotusvälineille oikeaa tietoa

4. Toimenpiteiden määrittely, kun rikosuutisointi on selvästi virheellistä tai harhaanjohtavaa
5. Ajantasaisten ja kattavien viestintäsuunnitelmien laatiminen, joihin sisältyy:
 - a. Selkeä ohjeistus siitä, kuka edustaa tuomioistuinta mediassa
 - b. Työkalut ja ohjeet oikeudenkäyntiä edeltävälle tiedottamiselle
 - c. Työkalut ja ohjeet tuomion julkistamisen yhteydessä tapahtuvalle tiedottamiselle
 - d. Työkalut ja ohjeet jälkikäteiselle oikaisumenettelylle.³⁰⁵

Näitä näkökohtia voidaan ja niitä olisi syytä soveltaa tuomioistuimen lisäksi poliisissa ja syyttäjälaitoksessa.

Mediajulkisuuden sisällön oikeellisuutta parantaa lisäksi mediatuomarijärjestelmä. Mediatuomarien tarkoituksena on antaa tiedotusvälineiden edustajille oikeaa yleisluontoista taustatietoa oikeusjärjestelmästä, tuomioistuinten toiminnasta sekä oikeus- ja rangaistuskäytännöstä. He voivat korjata mahdollisia vääriä tietoja ja käsityksiä tuomioista sekä tarvittaessa tarjota yksittäisen rikosasian tiedottamisesta vastaavalle tuomarille tukea mediaviestintään.³⁰⁶ Mediatuomarijärjestelmä on niin tuomioistuimen, median kuin asianosaistenkin etu. Toimittajat ovat kokeneet sen hyödyksi, kun he ovat saaneet asiantuntevaa ohjausta uutisointiin.³⁰⁷ On myös syytetyn oikeusturvan kannalta positiivista, kun oikean tiedon osuus uutisoinnista kasvaa ja vastaavasti harhaanjohtavan tai väärän tiedon vähenee.

Toisekseen ja ennen kaikkea tuomioistuimen vastuu kuitenkin tarkoittaa vaatimusta johtaa oikeudenkäyntiä niin, että syytetty saa osakseen laillisen ja oikeudenmukaisen menettelyn. Tuomioistuimen puheenjohtajan on huolehdittava, että oikeudenkäynti on PL 21 §:n ja EIS 6 artiklan vaatimusten mukainen. Niin ammattituomareiden kuin varsinkin lautamiesten on kiinnitettävä aivan erityistä huomiota mediajulkisuuden huomiotta jättämiseen käsittely- ja

³⁰⁵ Helsingin HO 2016, s. 3–15.

³⁰⁶ Helsingin HO 2016, s. 15–17.

³⁰⁷ Tuhkanen 2018, oikeus.fi.

ratkaisutoiminnassaan. Ammattituomareilta tämä edellyttää paitsi omassa toiminnassa mediajulkisuuden olemassaolon tiedostamista, siihen varautumista ja tietoista huomiotta jättämisestä myös lautamiesten kouluttamista ja tukemista vastaamaan mediajulkisuuden haasteisiin.³⁰⁸

6.1.2. Median vastuu

Vaikka oikean tiedon välittyminen yleisölle edellyttää ennen kaikkea viranomaisen asianmukaista ja aktiivista tiedottamista, myös tiedotusvälineiden edustajien on ymmärrettävä oma vastuunsa rikosasioiden julkisuuden toteuttajina ja sananvapauden vastuullisina käyttäjinä.³⁰⁹ Tiedotusvälineiden vastuu seuraa siitä, että niillä on velvollisuus välittää yleisölle oikeaa tietoa rikosasioista, ja suuri yleisö seuraa rikosasioita välillisesti niiden kautta.³¹⁰ EIT on todennut, että tätä tehtävää toteuttaessaan tiedotusvälineiden edustajien on kiinnitettävä huomiota erityisesti epäillyn tai syytetyn oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.³¹¹ Käytännössä tämä tarkoittaa journalistin ohjeiden mukaista rikosuutisointia, toisin sanoen syyttömyysolettaman kunnioittamista ja pidättäytymistä ajamasta aggressiivisia syyllisyyttä korostavia lehdistökampanjoita. Uutisointia ei muutoinkaan tule toteuttaa tavalla, joka voisi vaikuttaa tulevan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen. Niinpä tiedotusvälineiden tulee pidättäytyä varjo-oikeudenkäyntien ajamisesta sekä niiden mahdollistamisesta.

Siinä missä viranomaisilla on vastuu paitsi oikeusturvan turvaamisesta, mutta myös sen aktiivisesta edistämisestä, median vastuuta ei voida viedä yhtä pitkälle. Median osalta on varsin riittävää, että rikosuutisilla ei vaaranneta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.

³⁰⁸ Ks. Abdulla Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta 30.6.2015, jossa EIT katsoi, että aktiivinen lehdistökampanja ei ollut vaikuttanut juryn päätöksentekoon. EIT otti harkinnassaan huomioon mm. sen, että tuomari oli ohjeistanut juryä tarkkaan puolueettomuusvaatimuksesta ja mediajulkisuuden huomiotta jättämisestä.

³⁰⁹ Ks. Jokela 2018, s. 14. Jokelan mukaan rikosasiasta oikean tiedon välittyminen yleisölle edellyttää tiedottamisen asianmukaisuutta.

³¹⁰ Ks. esim. Helsingin HO 2016, s. 4, jossa on tuotu esille, että suuri yleisö ei seuraa oikeudenkäyntejä oikeussaleissa eikä lue tuomioita vaan saa lähes kaiken tietonsa median välittämien ja esiin nostamien uutisten kautta.

³¹¹ Melander 2019, s. 975.

6.2. Välitöntä vai välillistä rikosuutisointia?

Tiedonvälityksen tavalla on merkitystä siinä, millaiseksi mediajulkisuus syytetyn oikeusturvan näkökulmasta muodostuu. Tiedonvälitystavat voidaan jakaa välittömään ja välilliseen tiedonvälitykseen, toisin sanoen rikosuutisointiin. Internet, televisio ja radio mahdollistavat ääni- ja videovälittämiseen perustuvan rikosuutisoinnin. Esimerkiksi poliisin tiedotustilaisuus tai oikeudenkäynti voidaan välittää yleisölle videokuvana tai äänitallenteena. Näiden tilaisuuksien video- tai äänitallentaminen toteuttaa viranomaistoiminnan ja oikeudenkäynnin julkisuutta niin sanotusti välittömästi, vaikka kyse onkin välillisestä yleisöjulkisuudesta; tiedonvälitykseen ei sisälly toimittajan tulkintaa, vaan yleisö pääsee seuraamaan rikosasiaa suoraan video- tai äänitallenteen perusteella.

Välillisenä rikosuutisointina voidaan puolestaan pitää muuta kuin video- tai äänivälittämistä. Tällaista on tyypillisesti kirjallinen paperi- tai verkkolehtiutisointi. Kirjallisessa tiedonvälityksessä on läsnä aina toimittajan tulkinta asioista ja riski siitä, että rikoksesta julkaistaan jopa virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa.³¹² Välillinen tiedonvälitys altistaa rikosuutisointia niin ikään trial by newspapers -ilmiölle. Rikosuutista rikastetaan paitsi toimittajan tulkinnalla myös esimerkiksi asianosaisten näkemyksillä ja kannanotoilla – joilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan sekä yleisön mielipiteeseen ja oikeustajuun että oikeudenkäynnin lopputulokseen.

Videovälittämistä on lähtökohtaisesti pidettävä ylivertaisena tapana toteuttaa mediajulkisuutta, ja sitä tuleekin ehdottomasti suosia esimerkiksi poliisin tiedotustilaisuuksien välittämässä.³¹³ Videovälittämiseen ei liity niitä ongelmia, jotka kirjallisessa rikosuutisoinnissa ovat läsnä: esimerkiksi tiedotusvälineen edustajan subjektiivista tulkintaa tai oleellisten seikkojen ulkoistamista rikosuutisesta.³¹⁴ Kuitenkin tuomioistuinkäsittelyn videokuvaamiseen ja -välittämiseen liittyy myös vahvoja videoimista vastaan puhuvia seikkoja, joista osa koskee juurikin syytetyn oikeusturvaa.

³¹² Tapanila 2009, s. 17.

³¹³ Poliisin viestinnän käsikirjan 2011, s. 12 ja 20, mukaan tiedotustilaisuuksissa on varattava medioille video- ja äänitallentamisen mahdollisuus ja pyrittävä siihen, että tällaisten tallenteiden käyttöä hyödynnetään.

³¹⁴ Ks. viestinnän välillisyyden ongelmista esim. Tapanila 2009, s. 17.

Videokuvaamisen ongelmallisuudesta on kirjoittanut esimerkiksi *Männistö*, joka pitää oikeudenkäyntien televisiotaltioinnin ja sen myötä syytettyihin kohdistuvan julkisuuden lisääntymistä ongelmallisena. Se voi aiheuttaa kärsimystä syytetyille ja luoda yllykettä varjo-oikeudenkäyntien käymiselle.³¹⁵ Ervastian esille tuomassa Sevónin, Kuusimäen sekä Mannerin tiedotteessa korostettiin niin ikään televisiointiin liittyviä ongelmia. Sen mukaan televisiokamerat ovat omiaan heikentämään asianosaisten oikeutta keskittyä oikeudenkäyntiin ja asiansa ajamiseen ilman häiriötekijöitä. Videovälittämällä voidaan niin ikään pyrkiä vaikuttamaan tuomareihin, ja se voi vääristää oikeudenkäynnin todellisen kuvan.³¹⁶

Videokuvaamisen puolesta on puhunut taas esimerkiksi professori *Jyrki Virolainen*, jonka vastauksen edellä mainittuun tiedotteeseen Ervasti on niin ikään tuonut esille. Virolainen korostaa televisioinnin ylivertaisuutta oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamisen tapana. Se mahdollistaa oikeudenkäynnin välittämisen välittömästi yleisölle, mikä antaa autenttisen ja reaaliaikaisen kuvan oikeussalin tapahtumista. Lisäksi se luo edellytykset vahvalle tuomioistuintoimintaan kohdistuvalle kontrollille, mikä edistää syytetyn oikeusturvaa.³¹⁷

Oikeudenkäyntien videokuvaamisen ja -välittämisen sallimisesta tai kieltämisestä ei voida muodostaa yksiselitteistä kaikkiiin tilanteisiin soveltuvaa linjaa. Siihen liittyy jo syytetyn oikeusturvan kannalta sekä sen puolesta että sitä vastaan puhuvia seikkoja, mutta oikeusturvan lisäksi myös monia muita, esimerkiksi todistajien yksityisyydensuojaan liittyviä intressejä. Siksi siitä on päätettävä tapauskohtaisesti YTJulkL 21 §:n mukaisesti. Syytetyn oikeusturvan näkökulmasta televisioinnin puolesta puhuvat välittömään tiedonvälitykseen liittyvät edut ja sen mahdollistama tehostunut kontrolli. Sitä vastaan taas puhuu siitä aiheutuva korostunut julkisuuden paine. On kuitenkin syytä nostaa esille, että julkisuuden paine aiheutunee yksistään jo siitä, että julkisessa tuomioistuinkäsittelyssä on läsnä jopa kymmeniä tiedotusvälineiden edustajia, jotka raportoivat käsittelyn tapahtumista reaaliaikaisesti – kirjallisesti, jos videokuvaaminen ei ole sallittua. Toki videokuvaaminen ja kameroiden räpsyminen ovat omiaan lisäämään painetta entisestään.

³¹⁵ Ks. Männistö 2005, s. 211–212.

³¹⁶ Ks. Ervasti 2004, s. 702–703.

³¹⁷ Ks. Ervasti 2004, s. 702–703.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Oikeudenkäynnin pääsääntöinen julkisuus on merkittävässä roolissa syytetyn oikeusturvan turvaamisessa, ja se on yksi tärkeimmistä prosessuaalisista oikeusturvatakeista. Oikeudenkäyntiä edeltävää julkisuutta puolestaan on rajoitettu huomattavasti osin juuri syytetyn oikeusturvan turvaamiseksi.³¹⁸ Kun julkisuutta on nimenomaisesti rajoitettu oikeusturvan vuoksi, ei julkisuus ennen oikeudenkäyntiä lähtökohtaisesti turvaa syytetyn oikeusturvaa samalla tavalla kuin oikeudenkäynnin julkisuus. Kuitenkin myös oikeudenkäyntiä edeltävän rajoitetun yleisöjulkisuuden on katsottu olevan syytetyn oikeusturvan mukaista ja jopa sitä edistävää.³¹⁹

Mediajulkisuudella on lukuisia sekä positiivisia että negatiivisia, voimakkuudeltaan vaihtelevia vaikutuksia syytetyn oikeusturvaan. Sen oikeusturvaa turvaavat vaikutukset perustuvat läpi rikosprosessin pitkälti juuri yleisöjulkisuuden oikeusturva- ja kontrollifunktion tehokkaaseen toteuttamiseen. Ne kulminoituvat mediajulkisuuden mahdollistamaan viranomais-toimintaan kohdistuvaan kontrolliin. Kontrolli takaa ennen kaikkea tuomioistuimen ja myös yleisemmin rikosprosessin viranomaistoiminnan puolueettomuutta. Viranomaisella on valvonnan alaisuudessa korostunut kannustin ja paine toimia myös muutoin oikeusturvan vaatimukset täyttäen.

Mediajulkisuus ei kuitenkaan ole syytetyn oikeusturvan kannalta likimainkaan pelkästään positiivinen ilmiö. Mediajulkisuudessa julkisuus ja julkisuusvaikutukset ovat vielä asteen yleisöjulkisuutta voimakkaampia, mikä näyttäytyy syytetyn oikeusturvan näkökulmasta etenkin negatiivisina sävyinä. Mediajulkisuus voi ensinnäkin johtaa rikosasian liian aikaiseen ja liian laajaan julkisuuteen, minkä vuoksi epäilty tai syytetty voidaan leimata rikokseen syylliseksi ennen aikaisesti tai perusteettomasti. Liian aikainen ja laaja julkisuus sekä syylliseksi leimautuminen ovat ongelmallisia ennen kaikkea syyttömyysolettaman kannalta, mutta voivat myös vaarantaa tuomioistuimen puolueettomuusvaatimuksen toteutumisen, syytetyn puolustautumisen ja muutoinkin vaikuttaa negatiivisesti syytetyn oikeusturvaan. Toisekseen mediajulkisuuden lieveilmiö, julkisuuden paine, on omiaan vaikuttamaan negatiivisesti syytetyn oikeuteen saada osakseen oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Edelleen

³¹⁸ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307.

³¹⁹ Helminen ym. 2014, s. 637.

oikeudenkäyntiä seuraavalla, tuomion ympärille ajoittuvalla mediajulkisuudella voi olla syytetyn oikeusturvaa heikentäviä vaikutuksia – jäi tuomio sitten lainvoimaiseksi, tai eteni asia käsiteltäväksi ylempään tuomioistuimeen.

Mediajulkisuuden ei voida katsoa olevan välttämätöntä syytetyn oikeusturva-perusoikeuden toteutumiseksi, mutta sen sijaan se voi olla heikentämässä syytetyn oikeusturvaa niin, että tuomioistuin katsoo oikeusturva-perusoikeuden tulleen loukatuksi. Oikeusturva-perusoikeuden väitetty loukkaus arvioidaan aina kussakin tapauksessa kokonaisarviona kaikki kyseisen oikeuden toteutumiseen tai toteutumatta jäämiseen vaikuttavat tekijät huomioon ottaen. Vaikka varsinaista oikeusturva-perusoikeuden loukkausta ei todettaisi tapahtuneen, mediajulkisuus on silti voinut ehdottomasti vaikuttaa negatiivisesti syytetyn oikeusturvaan sen suojan tasoa heikentäen.

Nykyajan tietoyhteiskunta, uusi viestintäteknologia ja niistä seuraava mahdollisuus tehdä rikosasiasta julkinen reaaliaikaisesti valtakunnanlaajuisesti vaativat aiempaa suurempaa valppautta syytetyn oikeusturvan turvaamiseksi. Niin viranomais toiminnassa kuin rikosuu-
tisoinnissakin on syytetyn oikeusturvan näkökulmasta tehtävää. Kohti parempaa oikeustur-
vaa päästään, kun sekä rikosprosessin viranomaiset että rikosasioista uutisoivat tiedotusvä-
lineiden edustajat oppivat ensi alkuun ymmärtämään mediajulkisuuden roolin tietoyhteis-
kunnassa sekä mediajulkisuuteen liittyen paitsi omansa, myös toistensa roolit ja vastuut – ja
sen jälkeen kantamaan vastuunsa.

Poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen tulisi pyrkiä oma-aloitteiseen, aktiiviseen ja kaikin
puolin asianmukaiseen tiedottamiseen. Kaikissa näissä viranomaisissa tulisi edelleen ko-
rosta tiedottamisen ja sen sanavalintojen tärkeyttä, mikä pitää sisällään tiedottamisessa on-
nistumista tukevan ajantasaisen viestintäsuunnitelman laatimisen ja ylläpitämisen. Edelleen
varsinkin tuomareiden tulisi kiinnittää aivan erityistä huomiota mediajulkisuuden huomiotta
jättämiseen mediajulkisen rikosasian käsittelyssä ja ratkaisussa; tämä tarkoittaa myös lauta-
miesten kouluttamista ja tukemista vastaamaan mediajulkisuuden haasteisiin. Ammattituo-
marien kohdalla ulkopuolisen vaikuttamisen mahdollisuus asian käsittelyyn tai ratkaisuun
on pieni, mutta lautamiehet ovat huomattavasti alttiimpia mediajulkisuuden vaikutuksille –
varsinkin, jos tällaisen ulkopuolisen vaikuttamisen mahdollisuutta ei tiedosteta.

Tiedotusvälineissä olisi pyrittävä sananvapauden vastuulliseen käyttämiseen ja painotettava yleisöjulkisuuden välillistä toteuttamista. Työnsarkaa kuvaa osuvasti median edustajien toiminta Helsingin oikeustalolla paraikaa vireillä olevissa Katiska-vyyhdissä ja Sillanpään seksuaalirikosoikeudenkäynnissä. Kun Belórf saapui Katiska-vyyhdin ensimmäisenä käsittelypäivänä oikeustalolle, monikymmenpäinen toimittajien joukko piiritti hänet heti turvatarkastuksen jälkeen. Tiedotusvälineiden edustajat seurasivat häntä herkeämättä siitä edespäin miltei hänen kulkunsa estäen, samalla kuvaten ja kommentteja aggressiivisesti vaatien.³²⁰ Samoin kävi, kun Sillanpää saapui oikeustalolle häntä koskevan seksuaalirikossyytteen käsittelypäivänä.³²¹ On vaikea kuvitella, että kummassakaan tapauksessa olisi ollut missään määrin kyse tiedotusvälineiden velvollisuudesta toteuttaa oikeudenkäynnin julkisuutta eikä puhtaasti kaupallisista intresseistä.³²² Tiedotusvälineillä on demokraattisessa yhteiskunnassa tärkeä tehtävänsä yleisöjulkisuuden välillisenä toteuttajana ja ’julkisena vahtikoirana’, mutta siitä on syytä pitää erossa uutisointi, jolla ei ole mitään tekemistä julkisuuden toteuttamisen kanssa. Tiedotusvälineiden velvollisuus on mahdollistaa yleisölle oikeuslaitoksen toiminnan seuraaminen asianosaisten oikeusturvaa kunnioittaen – sitä vastoin oikeudenkäynnin julkisuuden, sen enempää kuin mediajulkisuudenkaan tarkoitus ei ole oikeudenkäynnin osapuolten asettaminen julkisen tarkkailun alaisiksi.³²³

Tiedonvälityksessä olisi suosittava videovälittämistä. Jos se ei ole vastakkaisten intressien vuoksi tarkoituksenmukaista, olisi pyrittävä kirjoittamaan sellainen uutinen, joka perustuu puhtaasti rikosasian käsittelyyn viranomaisessa ja joka ei edesauta muodostamaan käsitystä epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä ennen kuin syyksilukeva tuomio on annettu.

³²⁰ Ks. video tästä Seiska 30.1.2020 <https://www.seiska.fi/Uutiset/Sofia-Belorfilta-hammentava-paivitys-Helsingin-karajaoikeuden-turvasalista-Taman-paivan>.

³²¹ Ks. Yle 26.2.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11227097>, jossa on kuvattu mediaa olleen ”paikalla niin runsaasti, etteivät Sillanpää ja hänen asianajajansa – – meinanneet päästä sisälle oikeustaloon turvatarkastuksesta.”

³²² Ks. Tiilikka 2007, s. 511: ”[j]ulkaistavien uutisten valikointia eivät aina määritä yhteiskunnalliset intressit ja eettiset arvot, vaan uutisointi on myös liiketoimintaa ja viihdettä.” Vrt. Arolainen 2002, s. 266–269.

³²³ Ks. KKO 2005:136, ratkaisusta eri mieltä olleen oikeusneuvos Koskelon lausunto. Nämä ovat primääristi oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden tehtäviä, mutta kun yleisöjulkisuus toteutuu välillisesti tiedotusvälineiden kautta, ne ulottuvat myös tiedotusvälineisiin.